

Nr 3 • 1993 • årg 17 • 30 kr

sydastien

Tempeldansen fick nytt liv

**Bakgrunden till
tamilkonflikten**

**Kyssar och kärlek
i indisk film**

PREDA8 0111-03

03

NUMMER 3 / 1993

UR INNEHÅLLET

Dammprotester i Himalaya	12
Pakistan inför valet	14
Förödande projekt i Bangladesh	16
Indiska folkräkningen	18
Tempeldansen Bharata Natyam	20
Ajit Roys krönika	23
Waishali får svar på tal	25
Jordens sista fria folk	26
Zac O'Yeah om indisk film	29
Ståhls etikettsregler omlästa	37
Konstnären George Keyts	38

Omslaget: Den berömda indiska Bharata Natyam-dansösen Alarmel Valli från Madras.

Foto: Torvald Olsson.

SYDASIEN
BOX 1142
221 05 LUND

Besöksadress: Råbygatan 5 B, 223 61 Lund.

Telefon: 046-13 35 68.

Ansvarig utgivare: Thomas Bibin.

Teknisk redaktör: Lars Eklund.

Tryck: I-Tryck Grafiska Huset, Luleå 1993.

Register: Progek, Göteborg.

ISSN: 0282-0463

Prenumeration: Medlemskap i tidskriftsföreningen SYDASIEN, inkl fyra nummer av tidningen (ett år) kostar för privatpersoner i Sverige 120 kr, övriga Norden 150 kr. Enbart prenumeration (institutioner och bibliotek) kostar 150 kr. Utanför Norden 60 kr portotillägg + ytterligare 40 kr om betalning sker med utländsk check. Vi är tacksamma för stödprenumerationer/medlemskap å minst 200 kr.

Lösnummerpris: 30 kr.

Postgiro: 79 54 96-9 SYDASIEN.

Redaktion för detta nummer: Lars Eklund, Thomas Bibin, Karin MacLennan och Jörgen Söfelde (Göteborg).

Kommande nummer utkommer i december.

Artiklar och debattinlägg välkomnas till adress ovan.

Manusstopp: 1 november 1993.

Kontaktpersoner för lokala redaktionskommittéer:
Stockholm: Tobias Hellström, Råsundavägen 70, 171 52 Solna, 08-27 05 85.

Göteborg: Thomas Bibin, Västra Bodarnevägen 3102, 441 60 Alingsås, 0322-511 77.

Skåne: Göran Djurfeldt, Kullavägen 3, 232 51

Åkarp, 040-46 08 95.

Köpenhamn: Stig Toft-Madsen, Strandgade 92, DK-1401 København K, (00945) 31 54 56 11.

Tidskriftsföreningen SYDASIEN har som mål att sprida information om situationen i södra Asien. Föreningen stödjer de krafter som bekämpar imperialismen, det politiska förtrycket och underutvecklingen i området. Föreningen är fristående från politiska partier och grupperingar i Sydasiens såväl som i Sverige.

Åter till dödens fält i Sri Lanka

De grymheter som det lankesiska folket fått utstå i de tio senaste årens två inbördeskrig är ofattbara. Man har uppskattat antalet döda till minst 60.000, troligen kring 80.000. De allra flesta namnlösa civila, oskyldiga som fallit offer för blodtörstiga och hämdlystna regerings-trupper, fruktade dödspatruller och en hänsynslös gerilla.

Nu har det gått så långt att den tamilska Tigergerillan är mer en döds Kult än en befrielse rörelse skrev Bo Gunnarsson i förra numret av Sydasiens. Detta apropå det fortsatta inbördeskriget i nordost, mordet på president Premadasa och gerillans vana att begå självmord som ett led i krigsstrategin.

De är ingalunda några fanatiska självmordskandidater, menar religionsprofessorn Peter Schalk i ett svar till Gunnarsson i detta nummer. Självmord med blåsyra är i själva verket början till friheten, återuppståndelsen, livet, skriver Schalk.

Men hur har krigandet kunnat gå så långt?

Svaret ligger knappast i den hänvisning till etniska faktorer som många gör. Det förklarar t ex inte regeringens krig mot den singalesiska JVP-rörelsen som kulminerade 1989 och som hittills krävt betydligt fler offer än kriget mot tamilgerillan. Snarare måste man börja söka orsakerna i det politiska etablissemangets letande efter en nationell identitet efter frigörelsen från de brittiska kolonialherrarna.

Om detta skriver Sydasiens Thomas Bibin som här ger en bredare bakgrund till konflikten mellan styresmännen i Colombo och den tamilska minoriteten...

Aret var 1983. Skärmytslingarna mellan regeringssidans säkerhetsstyrkor och de tamilska gerillagrupperna hade blivit allt intensivare och offren – de flesta civila – hade börjat räknas i hundratal. Ingen hade heller glömt polisens och säkerhetstjänstens brandskattning av tamilernas viktigaste stad Jaffna något år tidigare. Tre nätter bränder slutade med mordbranden mot Jaffnas bibliotek. Århundraden av tamils historia och kultur försvann i lågorna med de 95.000 volymerna och spåren pekade på att branden var politiskt sanktionerad i huvudstaden Colombo.

Under våren 1983 intensifierades striderna mellan säkerhetsstyrkorna och "pojarna", separatisterna, de många tamilska gerillagruppernas unga kader som nu slogs beslutsamt för separation, för en egen tamilsk stat i nordöstra Sri Lanka, ett Ilam för den största befolkningsminoriteten. Säkerhetsmän och tamilska "samarbetsmän" sköts ner i bakhåll eller sprängdes i bitar. Och regeringssidan svarade i mars med att bränna ner ett flyktingläger, i april med att stänga och arrestera och tortera ledningen för hjälporganisationen *Gandhiyam*, i juni med att stänga två tamilspråkiga tidningar och med att anta *Indemnity Act*, en lag som befriar säkerhetsstyrkorna från ansvar för dödsfall bland människor de gripit. Enligt medborgarrättsorganisationerna var lagen en ren

inbjudan till mord.

Den 23 juli dödas 13 soldater av gerillan i Jaffna och helvetet bryter ut söderut i de områden i landet som domineras av den singalesiska befolkningsmajoriteten. Dagen efter drar mordbrännare genom huvudstaden Colombo. I händerna har de listor som visar var tamiler bor och snart står de tamilska områdena av stan i lågor. Människor rycks ut ur sina hem och slås ihjäl med hackor och påkar innan deras egendom stjäls eller bränns ner.

I Welikade-fängelset mitt i Colombo, det bäst bevakade fängelset i landet, går singhalesiska fångar till attack och mördar den 25:e och igen den 27:e juli totalt 56 tamiler, däribland flera medborgarrättskämpar liksom en av ledarna för hjälporganisationen *Gandhiyam*.

Pogromerna mot tamilerna sprider sig snabbt till andra städer liksom till plantagedistriktet där höglandstamiler attackeras och dödas. Detta trots att höglandstamilerna, isolerade på plantagerna och med lägsta sociala status, aldrig sympatiserat med eller deltagit i landets övriga tamilers kamp för ett eget land.

I nordöst går säkerhetsstyrkorna till förnyad attack. I Jaffna lämnar de ett hundratal döda efter sig och i staden Trincomalee bränns 200 hus ner och minst 200 civila dödas. Sammantaget räknar man med att ca 2.000 tamiler kan ha dödats under denna svarta vecka i slutet av juli 1983. Men trots att våldet inletts i och med

det liberalkonservativa UNPs valseger sex år tidigare är det just 1983 man räknar med som startår för inbördeskriget i Sri Lanka.

Med hjälp av ögonvittnen (bl a den svenske diplomaten Ulf Sörmark) och senare undersökningar har klarlagts att polis och militär i Colombo i bästa fall var passiva när mordbrännarna drog genom stan. I vissa fall var de också behjälpliga, och flera lokala partipampar inom UNP underbläste upploppen. Det är också troligt att den ökände dåvarande industriministern **Cyril Mathew** också var en av de ansvariga som fanns bakom upploppen.

En undersökningskommission fann något år senare att personalen i Welikade-fängelset möjliggjort och delvis understött morderna på tamilsfångarna. Men samma kommission fann att det inte gick att ställa någon till svars.

Gränsen är nådd

Den 28 juli – när landet står i brand för femte dagen i följd – håller dåvarande presidenten **J.R. Jayewardene** ett laddat tal till nationen. "Det smärtar mig att se förstörelsen omkring mig och att se våldet som riktas mot det tamilska folket", säger han och konstaterar att misstron mellan de två stora befolkningsgrupperna i landet inleddes i mitten av 50-talet. Men resten av talet blir en känsloladdad anklagelseakt mot tamilernas krav på en egen stat och mot det våld som "terroristerna" (separatistgrupperna) utövat sen 1976. ➤

Foto: ANITA ANDERSSON

Och i två meningar sammanfattar presidenten en etnocentrisk syn som kan tjäna som förklaring till vad hela konflikten i Sri Lanka handlar om; "Singhaleserna kan aldrig acceptera delningen av ett land som varit en enad nation i 2.500 år. (...) Regeringen har nu beslutat att det är dags att godta det singhalesiska folkets protest och nationella krav att vi inte ska låta delningens krafter växa mer."

Att presidenten förbigick att landet varit enat i blott dryga 150 år och att han togs på bar gärning när han bara talade till en av landets befolkningsgrupper må synas som en blamage för en utomstående. Men i själva verket var talet bara en konsekvent fortsättning på den politik som gällt sen självständigheten i Colombo. Det är bara genom principfasthet mot tamilerna du når den politiska makten i landet. Varje kompromiss är en eftergift och ett förräderi.

Likafullt har det moderna Sri Lankas statschefer insett nödvändigheten att kompromissa med befolkningsminoriteten. Sådana kompromisser har gällt språkfrågan, bosättningspolitiken, utbildningen osv. Och varje kompromiss har utmanats av oppositionen i Colombo, varesig det är det nuvarande regeringspartiet UNP eller det förra, det närmast socialdemokratiska SLFP som varit i opposition. Fram till 1977 växlade dessa två som regeringspartier.

Men i sitt tal i juli 1983 begick president Jayewardene vad som såg ut som ett historiskt misstag. Han terroriststämplade alla som stod för en egen tamilska stat, även alla de som aldrig skulle drömma att ta till våld för att understryka sin uppfattning. Dessa människor skulle förlora sin rösträtt, sin föreningsrätt, sina medborgerliga rättigheter och sin rätt att inneha ett ämbete eller en profession. Resultatet blev att det moderata och fredliga tamilpartiet TULF kastades ut ur parlamentet där det varit största oppositionsparti sedan valet 1977. Beslutet innebar i praktiken att presidenten inte längre hade någon förhandlingspart bland tamilerna.

De tio mörkaste åren i landets historia kunde därmed ta sin början.

Illavarslande start

Trots tidigare skärmytslingar grupperna emellan är det på sätt och vis rätt att säga att missämjan mellan singhaleser och tamiler började i mitten av 50-talet. Då var den stora frågan om singhaleserna som utgör ca 70proc av befolkningen ensamt skulle få ha sitt singhalesiska språk som det officiella språket. Eller om landets ca 20proc tamiler också skulle ha rätt att använda tamil i officiella sammanhang.

"*Sinhala only!*" blev stridsropet för det nybildade SLFP som också snart vann regeringsmakten (1956). En lång rad upplopp och strejker ledde till att den nye regeringschefen **S.W.R.D. Bandaranaike** insåg att en kompromiss med tamilerna var

nödvändig. Men det insåg inte de krafter som fört honom till makten. 1959 mördades Bandaranaike av en buddhistisk munk.

Dock hade den unga fria nationen redan under sitt första levnadsår gett ett kraftfullt uttryck för etnocentrismen. Direkt efter självständigheten 1948 stiftades lagar som berövade högländstamilerna såväl deras rösträtt som medborgarskap.

Högländstamilerna (eller de skindiska tamilerna) utgjorde då över en tiondel av befolkningen. De var (och är) enkla lågkastiga arbetare, kulis, som de brittiska kolonialherrarna från omkring 1840 och framåt importerade till plantagerna i Sri Lankas

centrala högländer. Födda i andra eller tredje generation eller mer i Sri Lanka fick de beskedet att de inte längre hade några medborgerliga rättigheter där. Uppemot en miljon människor blev i ett slag statslösa.

Detta genomdrevs utan knot eftersom singhaleser och övriga tamiler som bebott ön nära nog sen tidernas begynnelse aldrig sett högländstamilerna som en politisk kraft att räkna med. Inte ens när den tamilska separatismen blommade upp mot slutet av 70-talet togs några särskilt intensiva kontakter för att få med sig högländstamilerna där kravet på en separat stat inte heller fick något gensvar. Men när mobben

Oppositionsledaren och främste representant för det fredligt arbetande tamilpartiet TULF, A Amirthalingam. Förvisad ur parlamentet av presidenten, mördad av Tigergerillan 1989. Därmed var mittens väg uttraderad.

Foto: THOMAS BIBIN

områdena var det bara Tigrarna som vågade slå tillbaka lika brutalt.

Den 29 juli 1987 – precis fyra år efter den svarta juliveckan i Colombo – hände det som ingen väntat. Indien och Sri Lanka skrev på ett fredsavtal som bl a innebar att indierna besatte de tamildominerade områdena i nordöstra Sri Lanka. Många nationalister i Colombo såg indiernas entré med fasa och avsky, men i nordöst fick man ett andrum som dock inte kom att vara länge.

Fredsavtalets huvuddrag innebar att de två nordöstra provinserna skulle slås ihop till en med en "särskild kulturell och språklig (tamilsk) identitet" och att betydligt ökade maktbefogenheter skulle ges till provinsregeringarna runt om i landet. Som motprestation skulle Sri Lankas territoriella enhet erkännas.

Tigrarna lät meddela att avtalet inte gav det Ilam man slagits för, men att man ändå skulle gå med på det och ställa upp i de kommande valen till provinsregering. I slutet av sommaren skärpte dock Tigrarna tonen och krävde att indierna skulle konfiskera kvarvarande rivaliserande separatistgruppers vapen, att Colomboregeringens militärförläggningar i nordost skulle stängas och att singhalesiska koloniserare i "det tamilska hemlandet" (nordost) skulle tvingas iväg söderut. I oktober var kriget åter ett faktum och det tog indierna två veckor att återbesätta Jaffna, något som kostade 365 indiska soldaters liv. Därmed var indierna förvandlade från befriare till ockupanter och de skulle under tiden framöver ironiskt nog få stor användning för sitt licenstillverkade svenska granatgevär *Carl-Gustaf*.

Åter till ruta ett

Knappa tre år senare, i mars 1990, lämnade de sista indierna Sri Lanka med oförrättat ärende. Fredsavtalet låg i spillror även om en försvagad provinsregering upprättats i nordost under tiden. Och medan indier och Tigrar slogs i norr krossade regeringssidan med exempellös grymhet ett uppror i söder bland sina egna. Enligt försiktiga beräkningar hade det kostat minst 40.000 liv, och Amnesty rapporterade gång på gång om olagliga avrättningar, tortyr, försvinnanden, dödspatruller och mycket annat.

När indierna var borta och upproret i söder krossat stod Tigrar och regeringsstyrkor på nytt ansikte mot ansikte. I juni 1990 blossade kriget upp igen och parterna inbegreps i en makaber dödsdans som ingen ser slutet på ännu 1993. Re- geringsidan har sedan hösten 1990 belä- ➤

begav sig ut på tamiljakt drabbades också höglandstamilerna och många finns idag i flyktingläger runt om i landet.

Indisk intervention

Närheten till Indien var förutsättningen för den tamilska separatistgerillans utveckling under åren från 1976 och framåt. Bland Sydindiens 60 miljoner tamiler (Sri Lankas hela befolkning var 1989 nära 17 miljoner) fick separatisterna skydd och stöd. Där upprättade de sina träningsläger och där fick de vapen och annan utrustning.

Den indiska centralregeringen i New Delhi såg inte med blida ögon på de lanke-

siska säkerhetsstyrkornas framfart i Sri Lankas tamilområden. Men också gerillan brutaliserades också den i takt med att krigstillståndet blev alltmer permanent. Tidvis tycktes det som att alla slogs mot alla och antalet civila offer ökade kraftigt. Separatisterna slogs dessutom sinsemellan och snart steg Tigergerillan (LTTE, Liberation Tigers of Tamil Eelam) och dess ledare **V. Pirabakharan** fram som motståndets styrkecentrum. Detta inte alltid i kraft av politisk skicklighet och klokhet, men väl i kraft av hänsynslöshet och ren militär styrka. När regeringens härar spred död och förintelse i de tamilska

grat Jaffna och genom en blockad hindras tillförseln av mediciner, bränsle, ja t o m ficklampsbatterier. Svält och epidemier har rapporterats i området, och totalt i landet har omkring en miljon människor flytt sina hem, varav 350.000 bara i Jaffna-området. Därutöver finns minst en kvarts miljon flyktingar i södra Indien och omkring 200.000 har flytt till Europa och övriga Västvärlden.

Amnesty har sen kriget drog igång igen förnyat sin allvarliga kritik mot regeringssidan, men nu också mot Tigergerillan som anklagas för att i inledningsskedet ha avrättat ett stort antal tillfångatagna polismän. Gerillan anklagas också för att ha dödat hundratals civila singhaleser och muslimer i de tamilska områdena i nordost i sina "etniska rensningar".

Det var inte länge sedan som Amnesty av regeringen anklagades för att vara en terroristorganisation. Men för första gången på många år har man nu tillåtit Amnesty att besöka landet. Efter att ha konstaterat att övergreppen och försvinnandena fortsatt så har Amnesty angett 32 åtgärder för att komma till rätta med övergreppen. Colomboregeringen har godtagit 30 av dessa, men två av de viktigaste vill man inte gå med på. Man vägrar att dra tillbaka Indemnity Act, lagen som fritar alla poliser, säkerhetsmän och andra som "i god tro bekämpat terrorismen" och för vars händer människor lemlästas, dödas eller "försvunnit" i tusental och åter tusental

Dessutom vägrar man att låta den av regeringen tillsatta undersökningskommissionen för försvunna personer gå längre tillbaka i tiden än till den 11 januari 1991. Vad som hänt efter det datumet är blygsamt jämfört med vad som hände före.

Historiskt ansvar

Ansvarvilar tungt på generation efter generation av lankesiska politiker som försuttit chansen att lösa "tamilfrågan", också under tider när en sådan lösning låg nära till hands.

Av och till har också tamilfrågan get den store grannen i norr anledning att ha synpunkter på lankesisk politikens ebb och flod. Ett exempel är berövandet av medborgerliga rättigheter för höglandstamilerna något som på sin tid orsakade stor irritation i Indien.

En eller två generationers boende i Sri Lanka borde räcka för medborgarskap

De som inte är med oss är emot oss. Pathmanaba, ledare för den militanta tamilgruppen EPRLF som senare gick med på att ingå i provinsregering i nordöstra Sri Lanka mördades av Tigergerillan 1990.

Foto: THOMAS BIBIN

menade t ex den dåvarande indiske premiärministern Nehru och han motsatte sig lankesernas försök att få Indien att "ta tillbaka" så många som möjligt av de tamilska plantagearbetarna. Efter Nehrus död lät sig dock efterföljaren Shastri övertalas att ta 2/3 av gruppen till Indien mot att resten fick stanna i Sri Lanka. Men fullföljandet av det avtalet har blivit ett ofullbordat hafs-

verk trots att indierna uppfyllt sin del.

Samtidigt har Indiens militära styrka och vilja att använda den för att hålla ordning på sina grannar i flera decennier setts med fruktan i Sri Lanka. Många nationellt och etniskt sinnade singhaleser odlar också ett minoritetskomplex trots att de är i kraftig majoritet i landet. Orsaken är att tamilerna ses eller känns som Indiens "förlängda arm" i Sri Lanka. Några miljoner tamiler i öriket anses ha haft tryggheten av de ca 60 miljoner tamilerna i sydindiska Tamil Nadu.

Denna syn har knappast haft fog för sig eftersom de lankesiska tamilerna under de tidsåldrar de funnits i Sri Lanka bildat ett eget samhälle, en egen kultur, ett eget språk. Några pan-tamilska politiska rörelser över sundet mellan de två länderna har inte funnits. Och det var inte förrän den tamilska rörelsen i nordost blev militant i mitten på 70-talet som den indiska sidan kom att bli ett verkligt stöd för den tamilska saken.

Varför blev det så?

Idag är dock det indiska stödet för tamilernas sak uttraderat. Gerillans offensiv mot de indiska soldaterna från 1987 och framåt var inledningen till denna separation. Mordet på Rajiv Gandhi i maj 1991 var separationens fullbordan. Dessutom har delstatsregeringen i Tamil Nadu tidvis haft nära band med det regerande Kongresspartiet. Detta trots att det finns politiska rörelser i delstaten som stödjer tigergerillan politiskt och som också ser med oblida ögon på New Delhis centrala maktutövning i Indien. Men delstatsregeringen tillåter idag inte längre den lankesiska Tigergerillan att använda Tamil Nadu som uppmarschområde. Ändå ses Indien och indiska intressen fortfarande med stor

Ett land – flera folk

Yta	65.610 km ²
Folkmängd	16,8 miljoner (1989)
Befolkningstillväxt per år	1,5% 1980-89
Huvudstad & största stad	Colombo (1,3 milj)
Andra större städer	Kandy, Jaffna (Yalppanam), Trincomalee, Anuradhapura, Galle
Statsskick	Republik, enkammarriksdag
Statsöverhuvud	President Dingiri Banda Wijetunga
Etniska grupper	singhaleser 74%, tamiler 18% (varav höglandstamiler 5,5%), morer 7%, övriga 1% (inkl urbefolkningen veddas)
Språk	singalesiska, tamil, engelska
Religioner	buddhister 70%, hinduer 15%, muslimer 7,5%, kristna 7,5%
Valuta	1 Rupie = 100 cent = ca 15 öre
Budgetunderskott	8% av BNP
Bytesbalansunderskott	1 miljard USD
Inflation	14%
Exportvaror	te, textilier, gummi, kokos
Medellivslängd	69 år
Analfabetism	14%

Åren förskräcker

Före 1200-talet	Indo-ariskt och dravidtalande folk invandrar från den indiska halvön och bildar den singhalesiska resp den tamilska folkgruppen.	
1000-talet	Ön inlemmas som en provins i det sydindiska Cholaväldet.	
1300-talet:	Tre feodala kungariket uppstår. De bildar grund för framtida folkgruppsindelning: Lankesiska tamiler (kungariket i Jaffna), låglandssinghaleser (kungariket i Kotte nära nuv. Colombo) & kandy-singaleser (kungariket i Kandy).	
1505:	Portugisisk koloniering.	1977:
1658:	Holländsk kolonisering.	1979:
1815:	Brittisk kolonisering.	1983:
Från omkr 1840:	Engelsmännen importerar billig arbetskraft från Sydindien till plantagerna i dåvarande Ceylons centrala högländer. Därmed var ännu en folkgrupp bildad: högländstamilerna ("indiska" tamiler).	1987:
1948:	Landet blir självständigt. Högländstamilerna berövas medborgarskap.	1989:
1959:	Kravaller mellan singhaleser och tamiler. Premiärministern mördas av en buddhistmunk.	1990:
1972:	Ny konstitution: Singhalesiska blir officiellt språk, buddhismen statsreligion. Ceylon blir Sri Lanka.	1993:
1976:	Tamilerna reser kravet på en egen stat, Ilam (Eelam). Den tamilska tigergerillan	(LTTE) bildas. Vapeninsatser inleds för första gången i norr.
		Det konservativa UNP vinner valen och valvinnaren Junius Richard Jayewardene gör sig själv till president med stora maktbefogenheter. De kommande parlamentsvalen inställs. Upplopp drabbar för första gången högländstamilerna i plantagedistriktet.
		Amnesty rapporterar för första gången om tortyr och försvinnanden i Sri Lanka. Flera nya väpnade tamilska grupper bildas.
		Konflikten i norr leder till massmord på tamiler i övriga landet under två veckor i slutet av juli. Det fredligt arbetande tamilska partiet TULF kastas ut ur parlamentet.
		Ett fredsavtal sluts i juli mellan Indien och Sri Lanka. Avtalet innebär att indierna besätter nordöstra Sri Lanka. I oktober inleds strider mellan Tigergerillan och indierna.
		Indierna lämnar Sri Lanka. Vapenstillestånd mellan gerillan och regeringen.
		I juni inleds kriget mellan tamilgerillan och regeringen igen.
		President Ranasinghe Premadasa mördas den 1 maj. Oppositionsledaren och förre säkerhetsministern Lalith Athulathmudali mördas en vecka tidigare.

misstro i Colombo.

Ofta kläs etniska konflikter i historiska, religiösa, rasmässiga eller koloniala modeller. Även om sådana faktorer finns också här så ska noteras att det också är mycket som förenar folkgrupperna i Sri Lanka, trots att de vanligtvis hinduiska tamilerna sägs ha dravidiskt (sydindiskt) ursprung och de vanligtvis buddhistiska singhaleserna ariskt (nordindiskt).

Det finns inget vetenskapligt stöd för påståendet att dravider och arier är två raser och det finns inga genetiska skillnader dem emellan. Termerna hänför sig i första hand till språket och i andra hand till religionen. Trots de kulturella skillnaderna mellan tamiler och singhaleser så har de senare i sin musik, dans och litteratur lånat drag från såväl norra som södra Indien. Den buddhistiska gudavärlden kommer delvis ur den hinduiska osv.

Sentida uttolkare av historien har förvandlat medeltida krig och konflikter till etniska uppgörelser och "ärorikt motstånd inför sydindiska invasioner". Det är sant i vissa fall, men ofta har det handlat om uppgörelser mellan dåtida dynastier under vilka den etniska uppblandningen var påtaglig, såväl inom arméerna som bland civilbefolkningen. Fö är ju allt folk i Sri Lanka av indiskt ursprung förutom den lilla

folkspillran Veddas.

Tydligast har den etnocentriska historiskrivningen blommat ut hos delar av den buddhistiska *sanghan* (munkarna) som i delar av den mest politiserade religionsbildningen ägnar sig åt ren rasism.

Tragiskt nog är det de mest oförsonliga krafterna på båda sidor som har haft störst politisk betydelse under senare år. Ett av de mest troliga grundskälen till detta är den jakt på en identitet och legitimitet som det fria Ceylons politiska etablissemang ägnade sig åt efter 1948. I kampen för en nationell frigörelse kom inte bara de f d kolonialherrarna och Västerlandet att bli symbolen för det onda. Allt "främmande" skulle rensas bort och snart blev också tamilerna införlivade med "hotet utifrån". Politiskt uttrycktes detta i 1950-talets krav på att singhalesiska skulle vara det officiella språket (*Sinhala Only*) och buddhismen statsreligion. Därifrån var steget inte långt till att betrakta varje uppgörelse och samarbete med tamilska företrädare som förräderi. Principfasthet gentemot tamilerna blev helt enkelt nödvändigt för att nå politisk makt i Colombo.

– Taktiken från partierna har varit att hävda principfastheten och samtidigt skriva någon form av avtal med tamilerna – sen har man aldrig brytt sig om att fullfölja

löftena i avtalen. Det säger **Mervyn de Silva** som ger ut en av de få oberoende tidskrifterna i landet, *Lanka Guardian*. Han menar att det bara är snöd partitaktik som gäller, inte några långsiktiga mål. Det värsta är att det inte finns något trovärdigt politiskt alternativ och att regeringssidan nu valt att låta kriget avgöra saken, menar de Silva.

Lika pessimistisk fast från andra utgångspunkter var **N. Shanmugathan**, tamil och känd vänsterledare i Colombo fram till sin död i februari 93. Han menade något år tidigare att bekämpandet av den tamilska minoriteten har varit förödande för den lankesiska vänstern. Denna vänster har aldrig på allvar utmanat de styrandes tamilpolitik och idag står den bakom regeringens kamp mot Tigergerillan.

Tragiken i detta blir inte mindre av att Tigrarna trots sin vänsterfraseologi är elitister som med orubbliga krav på hegemoni i nordost krigar åt tamilerna, inte med dem. Man vinner inte folket genom att döda dem som inte vill gå med i kampen och dem som inte "frivilligt" vill låta sig beskattas för krigets skull, enligt Shanmugathan.

Det ser onekligen ut som om det idag är de mest extrema krafterna som bestämmer utvecklingen av den etniska konflikten i Sri ➤

Lanka. Morden på president Premadasa den 1 maj 1993 liksom på oppositionsledaren Athulathmudali en vecka tidigare visar på den brutalisering som är en följd av konflikten även om det inte alls är säkert att tamilsidan stod bakom just dessa mord.

Trots detta ska man inte underskatta de många människor och organisationer som står för försoning och kompromiss. Dessa

krafter kan ibland få stöd från oväntat håll som t ex sommaren 1991 när den högt uppsatte regeringstjänstemannen och numera Sverigeambassadören Neville Jayaweera medgav regeringssidans grova övergrepp på de mänskliga rättigheterna. Det var första gången det skedde från ansvarigt håll och det beredde vägen för ovannämnda inbjudan till Amnesty att

besöka landet efter det att organisationen varit stämplad som terroristisk i många år.

– Kriget i norr och upproret 1989 i söder ledde till en kontrarevolution ledd av staten, regeringspartiet, och vi begick många grova övergrepp under den här tiden, medgav Jayaweera. Han tror också att man i Colombo måste ge upp tankarna på en singhalesisk hegemoni i landet och erkänna den objektiva verkligheten, nämligen att Sri Lanka är ett land som består av två nationer ("one country, two nations").

Men hur en konkret politisk lösning ska kunna nås utifrån en sådan hållning återstår att se.

Thomas Bibin

Litteratur

Amnesty International: Sri Lanka. An Assessment of the Human Rights Situation (ASA 37/1/93), tel 08-663 19 00.

Bibin & Fries: The Undesirables (Calcutta 1984, om höglandstamilerna), tel 054-87 35 13.

Schalk: Landets söner. i Häftet för Kritiska Studier (1986, om singhalesextremismens tankegods), tel 018-18 22 93.

Ström: Etnisk konflikt. i MRG Rapport 1 (1989), tel 018-10 27 72.

Wrangberg: Minoritet och majoritet. i MRG Rapport 2 (u å), tel 018-10 27 72.

SYDASIEN, nr 3/83, 2/84, 4/87, 2/88, 2/89, 3/90, 4/90 & 3/91, tel 046-13 35 68.

Fotnot: Thomas Bibins text ingår även som ett av flera bidrag om Sri Lanka i Medborgarskolans skriftserie "Mervetarna"

En orgie i mord

1959, 25/9	Premiärminister S W R D Bandaranaike mördad av en buddhistmunk.
1975	Borgmästaren i Jaffna Alfred Thuraiappamördad av separatiser.
1987, 23/12	Harsha Abheywardene, ordförande i regeringspartiet UNP, mördad i Colombo. Mordet tillskrivs det singhalesextremistiska JVP.
1988, febr	Vijaya Kumaranatunge, ledare för vänsterpartiet SLMP, mördad, troligen av JVP.
1989, 7/7	Medborgarrättsaktivisten Charitha Lankapura mördad av dödspatrull i Colombo.
1989, aug	Ledaren för det moderata tamilpartiet TULF Amirthalingam mördad av Tigergerillan.
1989, 28/8	Den kände medborgarrättsadvokaten Kanchana Abeypala mördad av dödspatrull i Colombo.
1989, 21/9	Medborgarrättsaktivisten och universitetsläraren Rajani Thiranagama mördad i Jaffna.
1989, sept	Vicerektor Patuwathawithane vid tekniska universitetet mördad, troligen av en grupp närstående JVP.
1989, 3/11	JVP-ledaren Rohan Wijeweera mördad dagen efter han infångats av polisen.
1990	Diplomatiska källor uppgav att ca 30.000 människor dödade under regeringens offensiv 1989 mot JVP. Officiella källor medgav 12.000. En europeisk parlamentsdelegation uppskattar antalet döda i det politiska våldet sedan 1978 till 60.000.
1990, 10/1	EPRLF-ledaren och ledamoten av nordöstra provinsrådet George Thambirajah dödad av Tigergerillan.
1990, 18/2	Poeten och journalisten Richard de Zoysa mördad. Vittnen pekar ut en dödspatrull ledd av en namngiven polischef.
1990, juni	Hela ledningen för separatist rörelsen EPRLF inkl dess ordförande Pathmanaba mördad i Madras av Tigergerillan.
1991, 2/3	Vice försvarsminister Ranjan Wijeratne bombmördad i Colombo. Tigergerillan har nekat till dådet som krävde ytterligare minst 30 döda.
1991, 21/5	Den indiske premiärministern Rajiv Gandhi mördad vid en självmordattack i Sydindien. Tigergerillan har tillskrivits dådet men nekat.
1991, 21/6	Militärhögkvarteret i Colombo sprängt. Tigergerillan antagen ligga bakom.
1992, 8/8	Chefen för truppstyrkorna i norr, generalmajor Denzil Kobbekaduwa dödad tillsammans med flera andra höga befälhavare när de sprängdes av en landmina utanför Jaffna.
1992, 16/11	Chefen för sjöstridskrafterna, viceamiral Clancy Fernando mördad vid självmordsattack av tamilsk separatist i Colombo.
1993, 23/4	Oppositionsledaren och förre säkerhetsministern Lalith Athulathmudali mördad.
1993, 1/5	President Ranasinghe Premadasa mördad vid självmordsattack i Colombo.

Absolut majoritet

Parlamentsvalen den 15 februari 1989 var de som hölls senast samtidigt som de var de första proportionella val som hållits i Sri Lanka. Ändå fick UNP 125 av 225 platser trots att de "bara" fick 50,7% av röstetalet.

	% av rösterna	mandat
UNP	50,7	125
SLFP	31,8	67
EROS	3,9	13
TULF	3,4	10
SLMC	3,6	4
USA	2,9	3
MEP	1,7	3
Övriga	1,3	0
totalt	63,6 (valdelt.)	225

Det liberalkonservativa eller konservativa UNP kom till makten 1977. Det förra regeringspartiet SLFP som regerade före dess brukar betecknas som socialdemokratiskt. EROS är en tamilgrupp som står Tigrarna (LTTE) nära. TULF är det lagliga, moderata tamilsk oppositionspartiet. USA är en vänsterallians baserad i Colombo. MEP är ett litet Colombobaserat parti. Det singhalesextremistiska JVP bojkottade valet.

Turismen har inte varit huvudmålet för någon av de stridande grupperna. Men i maj 1986 sprängdes ett flygplan tillhörigt Air Lanka när det fortfarande befann sig på plattan utanför flygplatsbyggnaden i Colombo. 14 turister dog i smällen. Foto: THOMAS BIBIN

Tigergerillan mästare i martyrskapets konst

Bo Gunnarsson introducerade förtjänstfullt tigrarnas blåsyrakult i SYDASIEN 2/93. Det finns naturligtvis väldigt mycket mer att säga om detta och att säga det på ett annat sätt.

Alla fakta i denna framställning bygger i huvudsak på tamilska källor.

Mellan november 1982 och oktober 1991 har 4.350 tigrar dödats, varav ca 295 kvinnor. Det totala antalet dödade civila tamiler är i augusti 1992 uppskattat till 30.000. Till dessa måste vi lägga invaliderna, de försvunna, de hemlösa, föräldralösa och änkorna.

Antalet dödade singhalesiska soldater var enligt försvarsdepartementet i Colombo 5.500 fram till november 1992, alltså mer än antalet LTTE kadrer. Antalet av LTTE dödade indiska soldater är omkring 2.500. Antalet av LTTE dödade rivaliserande tamiler är inte känt. Av LTTEs kadrer har många dödats av rivaliserande tamilska grupper.

Ett karakteristiskt fenomen inom processen av en ny statsbildning som Tamililam är en omvärdering av värden. Användningen av våldet integreras på det

godas sida och legitimeras. Den viktigaste idealpersonen som genom sin status legitimerar våldet är modern, närmare bestämt den legendariska idealmodern, den tamilska militanta urmodern, som återupplivats från de första tamilska statsbildningarna kring vår tideräkningens början.

Denna moder, i barders vision, även i den kvinnliga bardens vision, accepterade endast två alternativ, att sonen kom hem från slagfältet som segrare eller att han låg kvar sönderhackad på slagfältet som förlorare. Den tamilska modern i en situation av omvända värderingar i en våldsamt statsbildning tog rollen som våldets förespråkare. Denna roll har upptagits även idag bland några mödrar i Yalppanam. De slåss inte själva, men de uppmuntrar till att deras söner och döttrar slåss.

Nya sociala roller

Helt nya sociala roller skapas som kräver legitimering. Den mest kända hos LTTE är den väpnade ogifta och barnlösa kvinnan, som själv slåss och som inte har några historiska förebilder i tamilsk kultur. Hon förverkligades 1985 i indiska utbild-

ningsläger ledda av indiska militärer. De första sårade är från 1986. Den första kvinnliga martyren skapades av den indiska armen 10 oktober 1987. Hon heter Malati och visas ofta tillsammans med Cankar i LTTEs offentliga gatukonst. Cankar var den första martyren över huvud taget som dog 27 november 1982.

LTTEs ideala väpnade kvinna är den väpnade jungfrun, en Jeanne d'Arc typ, som gjort rent hus med skillnaden mellan kvinnliga och manliga roller, men som i sitt framträdande fortfarande visar "skarven" i föreningen mellan det jungfruligt kvinnliga och det krigiskt manliga.

En jungfru i manlig rustning - det är den ideala tigrinnan. Tigrinnan är alltså inte bara tigrinna; hon är jungfru också - och det förbinder henne med den traditionella kvinnobilden som kräver av den ogifta kvinnan abolut kyskhet.

Så länge tigrinnan är kysk är hon acceptabel, men om hon skulle ta sig friheter, då skulle hon bli häxa. LTTEs kända förbud mot sexuellt umgänge mellan ogifta kadrer bör ses i detta ljus av att försöka legitimera en helt ny kvinnoroll i gamla traditionella

synsätt på kvinnans roll. Resultatet blir den hybrida rollen av väpnad jungfru.

Blåsyraampuller

Bo Gunnarsson talar om "cyanidkapsel" vilket är missledande svenska. Det är en anglicism bildad på engelska "cyanide capsule". Föremålet är dock en glasampull, inte en "kapsel" i svensk mening (än mindre en kapsyl). En kapsel är en hylsa eller hölje som är gjord av gelatin avsett att göra intagandet av medicin lättare. Hela kapseln sväljs.

Men vad det rör sig om här är ett smalt glasrör, bokstavligen en ampull, som naturligtvis inte sväljs, utan sönderbits. Cyanid är som bekant blåsyra. På tamil kallas föremålet *kuppi*, som just betyder "flaska" eller "ampull". Bort alltså med "cyanidkapseln" och in med blåsyraampullen!

Från början fanns inga ampuller, utan tigrarna använde plastkuddar avsedda för hårschampo och bar dem i fickorna. Glasampullerna är importerade från Tyskland, men blåsyran är inköpt i Indien. Varje ampull är fylld av LTTE med blåsyra som ser ut som mjöl. Ampullen är förseglad av LTTE i öppningen med lack för att skydda mot fuktigheten i luften.

Införandet av blåsyra tillskrivs **Veluppillai Pirapakaran** i samband med ett möte av tigrarnas centralkommitté 1975. Han hävdar för övrigt även själv att han har infört den på 70-talet. Innan gift infördes, odlade tigrarna tanken på att skjuta sig eller dolka sig till döds, men få hade då pistoler på 70-talet. Döden genom kniv kunde lätt misslyckas.

Blåsyra var testad i gaskamrarna i Tyskland och USA, och ryktesspridningen gjorde gällande att astronauter och CIA-agenter alltid har blåsyra med sig.

Det första blåsyrafallet inom LTTE inträffade dock inte förrän den 18 maj 1984, då en ung kämpe kallad **Celvam Pakin**, som omringats av den singhalesiska armén i Valvettiturai, svalde blåsyra. Sedan följde långa serier av blåsyrafall. Även väpnade kvinnor i strid tar regelbundet blåsyra.

Fyra skäl att ta gift

Den av Bo Gunnarsson anförde "ledaren" som skulle ha begått självmord 1974 genom blåsyra och därför blivit inspirationskälla, tillhörde inte LTTE och han dog inte heller genom blåsyra, utan genom insektsgift efter att ha blivit omringat av polisen. Han heter **Civakumaran** och är respekterad av LTTE. Sedan 1992 är han även inlemmad i LTTE-martyrernas skara tillsammans med det gamla TELO-gardet och EROS döda martyrer.

Då han var verksam i början av 70-talet, agerade han på egen hand. Han var inte ledare för mer än sig själv, men han bekämpade samma fiende som LTTE, regeringen i Colombo representerad av dess poliser i Yalppanam, och därför vördar de hans

Asylsökarpotest på "Plattan"

Något hundratal lankesiska asylsökande samlades den 12 juni på "Plattan" framför Kulturhuset i Stockholm. Detta för att protestera mot de svenska myndigheternas behandling av flyktingar från Sri Lanka. Krig och dödspatruller har visat att det inte finns någon säker plats för den som blir utvisad från Sverige till Sri Lanka, menade demonstranterna. Den raserade och belägrade staden Jaffna är nu att jämföra med Warszawa 1943, Vukovar 1991 och Sarajevo 1993, hävdade man också.

minne.

Uppgiften av Bo Gunnarsson om att 700 ungdomar har använt blåsyra är meningsfull om den uttrycks som ett proportionerligt förhållande till andra dödsätt och till totaliteten av alla dödade.

En vanlig uppgift från LTTE är att en tredjedel av alla dödade har använt blåsyra. Uppgifterna är ett led i skapandet av bild av tigrarna som fast beslutna att följa upp sitt mål. Verkligheten är dock den att endast 13 procent har använt blåsyra. Min källa är LTTEs egna martyrlögier på tamil, d.v.s. framställningar av martyrs död i kronologisk ordning i syfte att minnas dem. Där anges även på vilket sätt en martyr har dött.

Bo Gunnarsson säger också att tigrarna med blåsyraampullerna "ständigt är beredda att livet av sig". De framställs av honom som fanatiska självmordskandidater. I själva verket är situationerna i vilka blåsyran används begränsade till fyra, och dessa är ganska specifika.

Sanningen bör därför formuleras så att de är beredda att ta livet av sig i fyra specifika situationer och att intagandet av blåsyra är i högsta grad reglerat och disciplinerat. Intagandet kräver en noggrann och rationell föregående bedömning av överlevnadschanserna. Dessa fyra situationer är: 1. Vid en frontalattack från fienden som gör motståndet hopplöst, 2. Vid en omringning som gör en flykt omöjlig, 3. Efter erhållandet av ett dödligt sår samt 4. Efter ett oundvikligt tillfångatagande.

Man bör komma ihåg att ingen av dessa som tar livet av sig genom blåsyra egentligen vill dö. De är inte livströtta. Vad de egentligen vill är att döda, men för att kunna göra detta måste somliga ta risker som leder till deras egen död.

Man bör komma ihåg att döden genom blåsyra inte betraktas som självmord av LTTE. Vad som sker när man dör genom att

ta blåsyra är att föregripa fiendens dödande som ändå skulle följt bara några minuter därefter. Skulden till döden genom blåsyran tillkommer därför fienden och inte den som tar blåsyran. För fromma katoliker är detta resonemang, att intagandet av blåsyra inte är självmord, betydelsefullt.

Allmänt gäller för LTTE, att döden ofta är det pris som man måste betala för att kunna döda. Man måste ta denna risk. Om man nu dödas av fiendens kula eller av blåsyra som föregriper fiendens kula spelar ingen större roll.

Svarta tigrar spränger sig själva

Det finns ett elitförband inom LTTE som kallas svarta tigrar. Dessa utför handlingar som med visshet för döden med sig. Risken att dö har för dem blivit en visshet. Det är den enda skillnaden mellan en normal och en svart tiger.

Man blir en svart tiger genom att skriva till Pirapakaran och anhålla om att bli det för att av honom bli utsedd. Det är en stor ära att bli utsedd och de som dör som svarta tigrar får en särskild intensiv döds-skult.

Vanligvis spränger sig en svart tiger själv i luften i samband med att han försöker att spränga en välförsvarad genomgång till fienden eller försöker att döda en välbevakaad fiende.

LTTE räknar – på goda grunder – inte med att fienden följer Genevekonventioner gällande fångar. Detta förutseende är själva bakgrunden till blåsyraintagandet. LTTE räknar inte med att singhaleserna tar fångar över huvud taget annat än till att under tortyr avtvinga information, för att sedan avrätta fångarna. För övrigt bör det inte finnas någon tiger att tillfångata, eftersom ju alla bör ta blåsyra före tillfångatagandet.

LTTE tar själv inga fångar annat än för att utväxla dem mot vapen, framtvunga politiska eftergifter eller putsa upp sitt

anseende.

Faktum är ju att det finns tillfångatagna tigrar som inte tagit blåsyra och som inte heller torterats och avrättats. Dessa behandlas som icke-personer av LTTE. Talet om dem rubbar cirkelarna allvarligt. De är ett förbjudet ämne att tala om.

Veluppillai Pirapakaran har själv anfört två skäl för att införa intagandet av blåsyra. Det ena är att skydda kontakterna som LTTE har med stödgrupper. Information om dessa skulle kunna utvinna med hjälp av tortyr. Så var fallet med **Kutimani**, TELOs grundare, Pirapakarans mentor och "storebror", som 1982 tillfångatogs och som under tortyr tvingades att ge bort all kunskap om "rörelsen". Fallet Kutimani aktualiserade för övrigt igen i form av diskussioner inom LTTE nödvändigheten av att intaga blåsyra.

Det andra skälet givet av Veluppillai Pirapakaran bör citeras:

"Att bära blåsyraampullen är att uttrycka sinhängivelse, sin beslutsamhet, sitt mod...det ger våra kämpar en ytterligare förstärkning i tron på saken, en speciell udd. Det inger i oss en beslutsamhet att offra våra liv och vårt allt för saken. Medan våra kämpar anfäller tänker de inte på sina liv. De går framåt nonchalant genom ett anfall från artilleriet eller genom en skur av kulor".

Dödens märke ska synas

En viktig aspekt på användandet av blåsyra är sålunda att LTTE-gerillan ständigt bär ampullen med sig i ett snöre runt halsen fullt synligt. Ampullen skall liksom dingla mot bröstet och göra sig påmind. Själva det ständiga och synliga bärandet av ampullen påminner honom eller henne om dödens närhet.

Denna död betraktas dock inte som en förintelse, utan som en början till friheten för Tamililam, där också de döda martyrna finns återuppsända kollektivt i människornas sinnen. Ampullen betraktas i poetiska framställningar som en god vän.

En LTTE-ledare talade med mig om "martyrskapets konst" i samband med bärandet av ampullen. Konsten är att införliva i sitt sinne en tankemässig implikation, som i normalfall är människan främmande, nämligen att livet implicerar döden som igen implicerar livet. Detta är martyrskapets "dialektik".

En annan viktig punkt att observera är att LTTE framställer döden genom blåsyra som djupt meningsfullt.

En LTTE poet sjöng på tamil sålunda:

*Hela meningen med livet
är att vinna endast friheten,
vars storhet är vunnit genom
blåsyraampullen
som burits med visshet.*

Läsaren bör också känna till hur blåsyran verkar i kroppen när den väl intagits. Man biter sönder glaset och sväljer innehållet. Ofta bildas då ett sår som blöder lätt.

När blåsyran går in i blodet dör man inom två minuter, men om man tar för lite kan man bli idiot för resten av livet, bli som ett kolli, eller rentav räddas till livet genom magpumpning för att sedan förhöras och torteras vidare.

Några sväljer innehållet i två ampuller för att gå säkert. Kroppen förhindras att ta upp syre. Under döds kampen blir den förgiftade mentalt förvirrad och vrider sig i kramper. Det är ingen skön död att dö av blåsyra, men blåsyra är i regel effektiv. Särskilt för de väpnade kvinnorna, som konfronterats med ett öde värre än döden, med våldtäkten som tortyr att utvinna information före en grym avrättning, är blåsyraampullen en god vän.

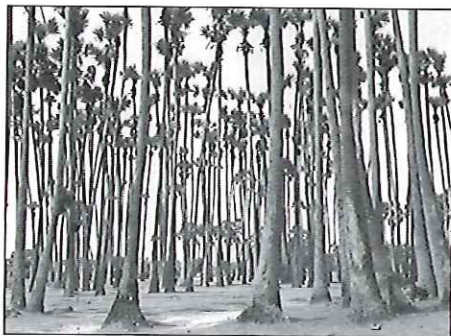
De Stora Hjältarnas Dag

Alla martyrer firas sedan 1989 varje år kollektivt på De Stora Hjältarnas Dag den 27 november. Dagen har blivit så viktig att den i Yalppanam i praktiken firas en hel vecka, som slutar i höjdpunkten, 27 november.

Denna dag valdes för att **Cankar**, en nära vän till Veluppillai Pirapakaran, dödades 27 november (1982). Han betraktas som den första martyren av LTTE. Det är ett faktum att Cankars död blev av avgörande betydelse för Veluppillais Pirapakarans val av den väpnade kampen mot den singhalesiska fienden. Kampen inleddes egentligen inte förrän efter Cankars död 1982. Förhållandet mellan Cankar och Pirapakaran har redan blivit en legend som skildras i arketypiska bilder.

Vad som hände innan Cankar dödades, var symboliska förpostfäkningar med den lokala polisen i Yalppanam. Dessa förpostfäkningar som pågick i decennier av föregångare till de första militanta från 70-talet var från början inte politiska.

De provocerades fram av Colombos försök att stoppa smuggeltrafiken mellan den sydindiska kusten och den nordlankesiska kusten. Det är ett faktum att de första militanta mobiliserades i början av 70-talet ur smugglarnas led, som gav en politisk tolkning åt sitt agerande.

Palmlund utanför Jaffna före inbördeskriget. I dag har inte bara tiotusentals offer krävts i detta krig. Också vegetationen och marken har skadats allvarligt och omvärlden nås nu av rapporter om en snabbt tilltagande miljöförstöring.

Foto: THOMAS BIBIN

Denna tolkning förstods aldrig av Colombo som såg bara kriminella handlingar. Detta var Colombos första och alldeles avgörande missbedömning för hela den fortsatta utvecklingen. Smugglaren blev då befäst i sin roll som revolutionär och bypolisens som representant för den singhalesiska förtryckaren.

Tigrarna löpte sedan igenom hela det traditionella rolltagandet från pacifistisk *satyagrahi*, till stenkastare mot ordningspoliser, till bankrånare för att få pengar till vapen, till rånare av vapen på polisstationer med mord av poliser, till medlem av en organiserad stads- och landbygdsgerilla, och slutligen till soldat i en organiserad armé som förvarar en (ny) statsbildning.

De Stora Hjältarnas Dag firas över världen där LTTE-trogna tamiler finns, t o m i Stockholm och Norrköping. Denna dag har förklarats vara Tamililams nationaldag från år 1993. Denna dag firas enligt mitt sätt att se som en *agon*, "tävlan", d v s som en tävlan mellan döden och livet.

Slutet är givet, livet segrar över döden. De Stora Hjältarnas Dag firas som Den Stora Glädjens Dag. Orden är inte mina utan LTTEs. Kultiska festspel organiseras som skall uttrycka glädjen denna dag. Män, kvinnor och barn kommer för att vörda minnet av sina döda hjältar, vanligtvis genom att lägga en blomma eller genom att tända ett ljus framför "minnestecknet", d v s framför en sak som påminde om den döde, en bild, ett gevär, en hjälm, en sten, etc.

Ordet *agon*, som är grekiska finns för övrigt även i ordet *agoni*, som vi relaterar till döds kampen. I denna tävlar livet mot döden – och livet segrar, i varje fall fiktivt. Livets seger firas också vid varje "minnestecken" som rests för att minnas enskilda namngivna martyrer. Deras minnestenar är resta vid synliga platser, särskilt gatukorsningar, och gränder är namngivna efter martyrer.

Det bör här påpekas att LTTE inte är ensam om att fira De Stora Hjältarnas Dag. Den singhalesiska staten har en årligen återkommande högtid den 22 maj kallad Nationella Hjältedagen, där de utvalda hjältarna rentav vigs av presidenten.

Även JVP har sin 5 april som hjältarnas dag till minne av stormningen av polisstationerna 5 april 1971, och det marxistiska EPRLF har infört en Martyrens Dag för att fira minnet av sin av LTTE mördade ledare Padmanaba. PLOTE har infört en hjältarnas dag för att fira minnet av deras, av dem själv mördade ledare Uma Makecuvaran.

På ön Lanka tävlar således olika grupper om vem som har den "sanna" martyren. Den andra gruppens martyr är naturligtvis alltid en bluff.

Om döds kultens innebörd och om martyrideologin bakom Tigrarnas beteende återkommer jag en annan gång.

Peter Schalk

Vattenkraft, lösningen för Indiens utveckling?

Enligt utredningen "Environmental aspects of Tehri dam project" finns 50 % av världens misslyckade dammar i Indien.

Stora dammar har ofta negativ effekt både för människor och natur. Trots detta byggs en damm i Tehri/Garhwal området i Himalaya, Indien med hjälp av utländska pengar.

Planerna på dammbygget kom till när Sovjetunionen erbjöd den indiska regeringen förmånliga lån.

Något egentligt behov av elkraft fanns inte men den indiska regeringen ville göra ett stort projekt av pengarna. En av sakerna Sovjetunionen var bra på var att bygga stora dammar.

Eftersom Sovjetunionen hade flera arbetslösa dammbyggare och ingenjörer passade det utmärkt. Det är ryska ingenjörer, som står för konstruktionerna och leder arbetet.

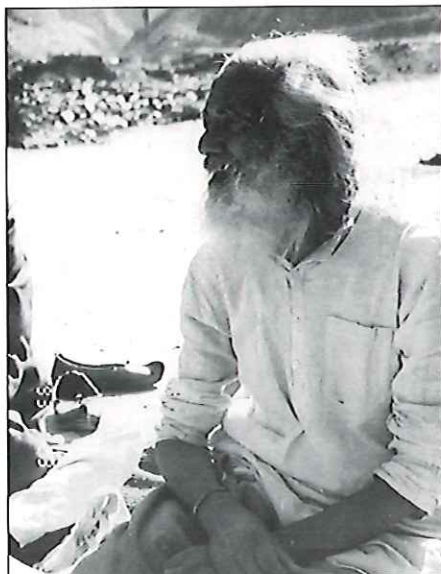
Nya intressenter

Efter Sovjetunionens fall kan inte Ryssland längre ge dessa förmånliga lån. Någon akut fara för finansieringen blir det inte om Ryssland hoppar av eftersom det finns flera nya intressenter som är redo att ta över. Bland dessa kan Brasilien och svenska Asea Brown Boveri nämnas. Det är ABB:s dotterbolag ABB Kraftwerke AG i Tyskland som är huvudansvarigt för projektet inom ABB-koncernen.

Tehri-komplexet som håller på att byggas i Uttar Pradesh består av två dammar med volymer på 2.615 miljoner kubikmeter (2 615 000 000 000 liter) respektive 86 miljoner kubikmeter (86 000 000 000 liter). Den övre dammen (Tehri-dammen) är huvuddammen. Den nedre (Koteshwar-dammen) är till för att utjämna flödena.

I Tehri-dammen planeras fyra turbiner á 275 MW och i Koteshwar-dammen fyra turbiner ja 100 MW. Ett år efter starten planerar man att sätta in en pumpkraftstation som ska pumpa tillbaka vattnet när turbinerna ej är igång. Höjden på Tehri-dammen är 260,5 m och längden är 1.100 m.

Dammkomplexet ligger i ett jordbävningsområde, där experterna är eniga om att det är stor risk för nya jordbävningar. Konstruktionen är viktig för att göra dammen så säker som möjligt. Enligt beräkningar ska längden vara åtta gånger höjden. Detta för att kraften ska delas upp

*Floden lever när den flyter
När den stoppas följer:
Nedsmulning
Vattnet förluster
Förstörelser av ekosystem*

Sunderlal Bahuguna

kring jordbävningsscentrat. Kraften halveras och vattnet delas upp i två motsatt riktade svallvågor istället för en stor svallvåg som riktas åt ett håll. Skadorna blir mindre och påfrestningarna på dammen minskar, vilket leder till att dammens livslängd förlängs.

Efter jordbävningen i oktober 1991 konstaterade dammkonstruktörerna att dammen inte skadats av jordbävningen. Saken är den att det ännu inte existerar någon damm. Dammens turbiner kommer att köras sex timmar på kvällen. Enligt Mr Saklani (grundare av *Anti Tehri-dam Movement*) finns det bara tillräckligt med vatten för turbinerna under oktober-mars. Resten av året kommer turbinerna tvingas

Mr Saklani och hans fru står i spetsen för kampen mot dammbygget i Tehri.

Foto: LENA TROJER

att gå på halvfart.

Förödande konsekvenser

Den jordbävning som inträffade i oktober -91 fick förödande konsekvenser för flera byar i Tehri/Garhwal-området. I början försökte man från centralt håll flytta epicentrum så långt ifrån dammbygget som möjligt i rapporterna. Detta för att skydda Tehri-dammen mot ökad opposition.

Dammens konstruktörer hävdar att dammen klarar en jordbävning på 7,2 på Richterskalan. (7,5 på Richterskalan motsvarar en sprängkraft av 907 000 ton TNT. 8,5 motsvarar 10 000 atombomber typ Hiroshima.)

Även om dammen skulle klara jordbävningen utan att skadas är det inte säkert att det unga Himalaya kan stå emot trycket av den 260,5 m höga dammen och ett jordskalv på 7,2 på Richterskalan. Om bitar av Himalaya faller ner i dammen skapar detta en enorm svallvåg som tippar över eller förstör dammen. Det tar 22 minuter att tömma reservoaren och efter 63 minuter har vattnet nått Rishikesh, en stad på flera miljoner invånare. Bara 17 minuter senare är det den heliga staden Hardwars tur att dränkas. Vattnet fortsätter sedan och dränker flera byar och städer innan det lugnat ned sig.

Problemet blir att snabbt förmedla information till alla berörda både i städer och byar samt få igång ett fungerande evakeringssystem.

Alla som varit i Indien vet att informationssystemet ej är så väl utbyggt och dessutom kommer troligen mycket att förstöras av vattenmassorna. Följden blir att tusentals kommer att dränkas och ännu fler blir hemlösa.

En dränkt huvudstad

Tehri, huvudstad i Tehri/Garhwal distriktet, och 125 byar kommer att direkt beröras av dammbygget. 13 841 familjer kommer att tvingas flytta när vattenmassorna dränker deras hem. Regeringen har byggt New Tehri för befolkningen i Tehri. Bostäderna räcker inte till hela Tehris befolkning så de rika flyttar till Dehra Dun. De som flyttar upp till New Tehri kommer att få försämrade möjligheter till försörjning.

New Tehri ligger högre upp i bergen där det är blåsig, kallare och snö inte något ovanligt. Detta gör att det är omöjligt att

De ryska dammbyggarnas bostäder kommer att dränkas så småningom av vatten. I bakgrunden Tehri stad som också kommer att dränkas.

Foto: JENNY NORDIN

odla grönsaker och bli självförsörjande. New Tehri har ett utsatt läge vid en eventuell jordbävning, eftersom det ligger oskyddat på en bergsida. Tehri ligger i en dalgång där man t o m kan odla bananer. Byborna och de andra som sett sina bostäder och jordar försvinna i vattenmassorna, tvingas flytta upp i bergen.

För folket i byarna har man inte gjort något evakueringsprogram utan de kommer troligen få ett par tusen rupier och med hjälp av dessa försöka hitta en ny bostad och ett nytt försörjningssätt. Om de misslyckas blir de hänvisade till städernas slum.

Försörjningen

Eftersom byborna även är beroende av od, foder, mat och gödsel som skogen ger dem, ökar deras arbetsböda när de tvingas gå långt för att finna en skog. I det område som kommer att dränkas och dess omgivning finns det 462 växtarter varav 12 sällsynta eller utrotningshotade.

Befolkningen nedströms drabbas också av dammbygget genom att deras möjligheter att försörja sig försämras eller försvinner.

Jordbrukarna mister sitt naturliga gödselmedel. Sedimentet som följer med från Himalayas toppar och som är både näringsrikt och mineralrikt stannar kvar i dammen i stället för att gödsla åkrarna vid naturliga översvämningar.

Jordarna utarmas och bönderna får högre kostnader, när konstgödsel krävs för att uppehålla produktionen. Ganges är 40 gånger sedimentrikare än floderna i Europa vilket leder till att det finns mycket sediment (sand, grus och dy) i vattnet. Detta

vållar problem för turbinerna och är avgörande för livslängden både för dammen (sedimentet lagras på botten) och turbinerna.

Dammkomplexet kommer att lägga en stor del av de bästa jordarna i dalgången under vatten. Tusenåriga terrassodlingar kommer att ödeläggas. Enligt ABB Kraftwerke AG kommer det att tas vatten för konstbevattning för 270 000 hektar längs Ganges.

Andra beräkningar visar att det bara finns vatten till 200 000 hektar.

Vattenreglering kan medföra höjt grundvatten med följande försumpning och försaltning. I en indisk utredning räknar man med att mellan en fjärdedel och hälften av Indiens bevätnade mark kommer att förloras för alltid. Odling är inte längre möjlig på grund av försaltning och försumpning. Detta fenomen gäller inte bara Indien utan återfinns i hela världen.

Fisket kan förbättras på kort sikt genom att näring från de dränkta markerna frigörs. På längre sikt kommer fisket att gå ner och regleringarna påverkar på vilket djup som fiskarna går på. Detta gör det svårare att finna fiskarna och fångsterna varierar kraftigt.

Dammen planeras förse 10 miljoner människor med dricksvatten och producera 2910 GWh. Dock kommer varken dricksvattnet, konstbevattningen eller elen den drabbade befolkningen till nytta.

Dricksvattnet har t o m försvunnit från en by när sprängningarna började. Befolkningen i städerna gynnas på bekostnad av befolkningen i bergen.

På sjuttioalet var det stora demonstra-

tioner mot dammbygget. Massarresteringar av motståndare, därav många kvinnor och barn, följde. Även på 90-talet har stora demonstrationer ägt rum. I februari 1992 var det flera dagars demonstrationer. Man stoppade arbetet genom att lägga sig framför maskinerna. Den 27 februari arresterades ett 40-tal demonstranter, även kvinnor och barn. Ett flertal fick stanna i häkte mer än ett dygn.

Befolkningen i Tehri har börjat tappa tron på framtiden men de vägrar att flytta upp till New Tehri innan de måste. Det finns människor som jobbar, går i

skolan i New Tehri men pendlar hellre från Tehri än bosätter sig där. Trots att oberoende undersökningar har visat att dammbygget medför stora risker och ger allvarliga konsekvenser för människor, natur och bör stoppas, har ingenting hänt!

Jordbävningen -91 visade att dammen ligger i ett aktivt område med stor risk för nya jordbävningar. Trots att premiärminister Rao förbjöd sprängningar, stoppades inte arbetet, utan man kunde fortsätta med bulldozers.

Kampen pågår ännu

Än har man inte gett upp kampen. På förbjudet område, vid moder Ganges strandkant, har Sri Sunderlal Bahuguna (alternativ Nobelpristagare för Chipkorörelsen 1987) sin fredliga dharnaj. Hans bostad består av ett tält och ett skjul utan några som helst bekvämligheter. Där bor ofta sympatisörer och organisationsmedlemmar hos honom och under kortare tid delar hans liv och kamp.

Människor från alla kategorier, från hela världen kommer till denna plats för att diskutera och ta lärdom av denna vise man.

Sunderlal Bahuguna vägrar att flytta på sig, han är beredd att dränkas av vattenmassorna om dammbygget inte stoppas.

Är det rimligt att vi i Sverige som kämpar för demokrati, mänskliga rättigheter och bra miljö deltar i och godtar ett projekt med så stora konsekvenser för människor, djur och natur??

Jenny Nordin

Rättvisa & Miljölinjen
Jämshögs folkhögskola

Armén och Benazir vinnarna i Pakistan

Valet i Pakistan den 6 oktober är förmodligen den sista chansen på lång tid för den "demokratiska" ordning som rått sedan generalen och diktatorn **Zia ul Haq** omkom i en flygolycka i augusti 1988. Valet har också möjlighet att bli en milstolpe i landets historia: Det kommer att hållas på utsatt datum, olikt 1990 så blir det fria och förhållandevis rena val och kanske också början på något nytt.

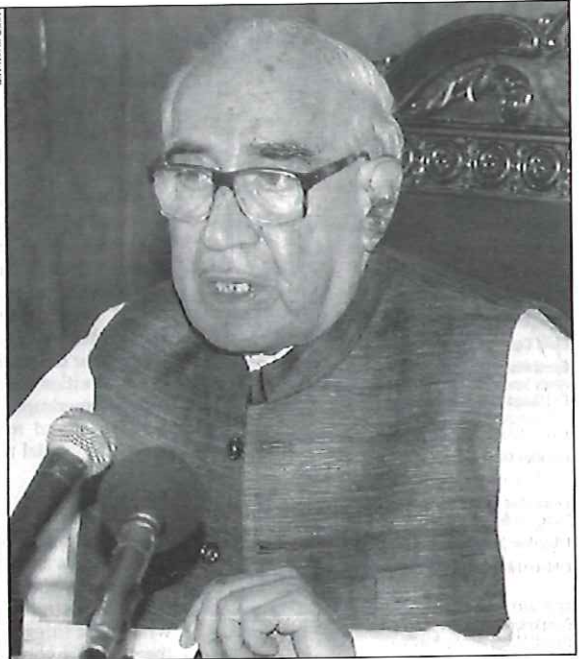
En och en halv vinnare kan redan koras: Armén och **Benazir Bhutto**.

Den dramatiska händelseutvecklingen det senaste halvåret har spelat militärerna i händerna och idag har de ett fastare grepp om makten än någonsin utan att för den skull behöva sticka ut näsan eller ens avkrävas något ansvar. Politikernas ständiga käbbel, en makalös korruption och maktmissbruk har återupprättat generalernas anseende i takt med att politikerföraktet ökat.

Dramats upplösning

Den uppsplitande maktkampen mellan den äldre presidenten **Ghulam Ishaq Khan** och premiärministern **Nawaz Sharif** fick sin upplösning när militären med hjälp av Benazir Bhuttos benägna förspel gick in och tvingade den förstnämnde att ta tjänstedigt och den andre att avgå i väntan på nyval.

När Pakistan efter några tumultartade dygn i juli fick sin tredje övergångsregering på knappt tre år så var förväntningarna mycket dämpade. Men olikt tidigare tillfällen då president Ishaq direkt utnyttjat de parlamentariska kriserna till sin fördel så sökte ÖB, general **Waheed**, efter en verklig neutral ordningsman som premiärminister. Bristen på hederliga politiker tvingade honom att gå utomlands och i

Maktkampen mellan premiärminister Sharif t v och presidenten Ishaq Khan slutade med bådats nederlag. Militären gick in och tvingade bort dem båda och såg till att nyval utlystes. Ett val som tros gynna Benazir Bhutto..

Singapore fann han sin man. **Moeen Qureshi**, f d vicepresident i Världsbanken, hade jobbat utanför Pakistan i nästan 40 år, saknade helt politiska ambitioner, visste mycket lite om hemlandets politiska häxkittel och hade inte bindningar vare sig till enskilda politiker eller partier.

Qureshi skulle, hoppades militären, kunna bli en motsvarighet till affärsmannen Anand i Thailand som två gånger rott en havererad skuta i land åt militären och som skapat en framtidsoptimism och kreditvärdighet i landet.

Han mottogs med en axelryckning i Islamabad och sågs enbart som en marionettfigur och politisk parentes.

I dag är denne osannolike revolutionär det bästa som har hänt Pakistan, nästan för bra för att vara sant.

Utmanar feodala krafterna

Med militärens goda minne försöker han nu genomföra de mest radikala ekonomiska förändringarna i landet sen **Ali Bhuttos** era av pseudo-socialism. Tiden är kort, motståndet stort och mäktigt och alla reformer måste i sinom tid godkännas av det nyvalda parlamentet. Men något är på väg att hända och det status quo som hållits vid liv av makteliten är i gungning. Politikerna och deras rika beskyddare känner sig jagade som av svetslåg.

Sedan Pakistans bildande 1947 har många finansministrar fögäves försökt att beskatta jordbrukets inkomster men rika jordägare har kontrollerat varje regering och förhindrat det.

Qureshi tar nu itu med de feodala krafterna och utmanar alla de rika och den underjordiska ekonomin som beräknas uppgå till närmare hälften av BNP. Skattesmitare - och de är många eftersom bara en promille av befolkningen betalar skatt - hotas av fängelse.

"Ohederliga" politiker skall förhindras kandidera i valet och enbart hovrätten i Lahore granskar nu 270 politiker som påstås ha skulder på över 6 miljarder kronor till statliga banker. Lån på ytterligare 2,5 miljarder kr som avskrivits de senaste tio åren pga "politiska överväganden" skall drivas in. Nya regler skall förhindra framtida premiärministrar och provinsledare från att ge bort eller sälja ut statsägd mark i utbyte mot politiska gentjänster. Korruperade byråkrater och polisbefäl skall rensas ut, tusentals har redan förflyttats för att man skall förhindra fusk i det kommande valet.

Politikerna rasar

Många politiker rasar och hotar att utmana Qureshi i domstol för att han överträtt sitt mandat. Andra har inlett en skräm-

Socialreformatorn M A Thomas död

I SYDASIEN 4/1990 presenterade vi den indiske prästen M A Thomas och hans rörelse *Vigil India*, som arbetar för mänskliga rättigheter åt förtryckta grupper och individer i Indien.

Nu har vi nåtts av meddelandet om att M A Thomas den 25 juni dog, 79 år gammal, i sitt hem i Bangalore. Hans bortgång innebär en stor förlust inte bara för *Vigil India* och för det av honom också skapade *Ecumenical Christian Centre* i Whitefield utanför Bangalore, utan också en personlig förlust för hans många vänner runt om i världen.

In i det sista var han verksam. En av hans närmaste medarbetare skriver att han satt i samtal med M A Thomas, då den ödesdigra hjärtattacken kom, som inom tjugo minuter ändade hans liv.

Med samma post som meddelandet om hans död nådde oss genom flygpost kom med den långsammare ytposten M A Thomas sista bok, *Towards Wider Ecumenism*, som innehåller föredrag och artiklar skrivna under olika skeden i hans liv. Förordet är daterat mars 1993.

Meddelandet om M A Thomas död är infogat i juli-numret av hans tidskrift *Vigil India*, där han själv skrivit en ledande artikel, *Dunkel's Empire*. Dunkel var generaldirektör i GATT till juli i år, och artikeln utgör ett kraftigt anfall mot GATTs ekonomiska politik, som tillgodoser den nordliga världens intressen på bekostnad av Indien och andra sydliga länder.

"I likhet med IMF och Världsbanken, kontrollerade av USA och dominerade av Norden, är Dunkel en mäktig ekonomisk institution. Den är laddad med faran att utarma de fattiga nationernas fattiga bönder".

Thomas manar Indiens regering att inte ge efter för dessa krafter. "Vakna, och handla djärvt. Bedra inte

Indiens bönder."

Sista gången vi träffade M A Thomas, vår vän sedan 1947, var i Bangalore i december 1992. Han var klen efter en nyligen genomgången operation och hade tidigare haft flera hjärtattacker. Ändå ledde han med kraft *Vigil Indias* årsmöte den 8-11 december, alltså dagarna efter Ayodhya-tragedien den 6 december. Trots oron runt om i landet hade många kommit till årsmötet som representanter för de många små lokalföreningarna i byar från Himalaya i norr till Kanyakumari i söder. Thomas såg mycket mörkt på den militanta politiska hinduismens ökade styrka.

Den står i skärande motsats till hans egen ekumeniska syn på samarbete mellan företrädare för olika religioner, en syn som i Indien kallas "secular" och innebär front mot "kommunalismen", som delar upp samhället efter religioner och som hindrar Indiens folk att samlas i kampen mot fattigdom och miljöförstörelse.

I sitt slutförande betonade han att ingen religion skulle anse sig stå över någon annan. Religiös pluralism måste accepteras.

"Vi måste acceptera människor som de är och acceptera deras religioner. Det är i den andan som vi skall resa härifrån."

Birgit och Sten Rodhe

Nyvalet i oktober kan ge Benazir Bhutto hennes länge eftertraktade politiska comeback. Hon är favorit Tippad som ny premiärminister.

Foto: GERHARD JOREN

selkampanj och målar upp inflationsspöket på väggen. Den islamiska fronten hotar starta en landsomfattande proteströrelse. Men de flesta talar för döva öron eftersom korruptionen står vanligt folk upp i halsen och de välkomnar förändringarna.

Den provisoriska regeringen är också helt neutral inför valet. Eftersom armén tagit på sig ansvaret för att genomföra hederliga val och inte har några direkta favoriter så kommer folkviljan ges större tyngd än tidigare.

Det blir mycket svårt för den nya regeringen att gå mot de reformer som Qureshi nu försöker genomdriva och säskilt svårt blir det förstås för en populist som Benazir Bhutto som förväntas vinna valet. Benazir har mognat under tre år i opposition och inser att hon måste leva med de begränsningar som är förenade med posten som premiärminister. Bhutto-familjens politiska retorik har skapat röstbanker bland de fattiga massorna och nu testas hennes egen trovärdighet ock klatsillhörighet dramatiskt.

Bhutto kritiserad för dubbelmoral

Benazir har kritiserats av många för dubbelmoral eftersom hon gjorde gemensam sak med samme president som sparkade henne istället för övrigt att hjälpa rivalen Nawaz Sharif att få bort det kontroversiella åttonde tillägget i grundlagen som fällde dem båda.

Men orsaken är uppenbar: Hon fruktade att Sharif skulle bli en värre diktator och omöjlig att få bort om Zia ul Haqs klausul togs bort just då.

Överbefälhavaren general Waheed, gav "demokratin" en chans att klara krisen eftersom det gjorde att militären kunde framstå som "opolitiska medlare".

Han hade allt att vinna och intet att förlora. Med Qureshis lyckade inhoppar har man också ett alternativ i bakfickan som kan få folkligt stöd i den händelse politikerna ännu en gång kör fartyget på grund.

Bo Gunnarsson

Förödande pyramidbygge i Gangesdeltat

Växande kritik mot storskaligt projekt för översvämningskontroll

Översvämningen i Bangladesh 1988 var den svåraste på en generation. Det året drabbades inte bara landsbygden utan också Dhakas diplomatkvarter där vattnet stod meterhögt på gatorna. Den som befann sig i Bangladesh i augusti 1988 fick flodernas kraft och landets sårbarhet tydligt inpräntad.

En som var där just då var **Danielle Mitterand**, hustru till Frankrikes president. Det kanske bara är en illustrativ anekdot, men hennes skildring av katastrofen ska ha gjort ett djupt intryck på maken som gjorde ett högstämt uttalande i FN där han manade världen att satsa på stora utvecklingsprojekt för att tämja naturen och menade att Bangladesh erbjöd en lämplig plats för det första av dessa.

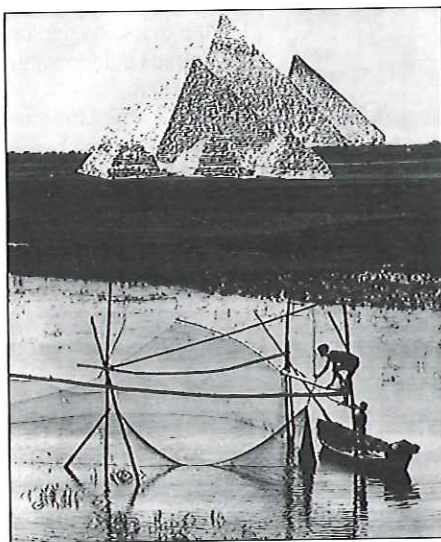
Ett år senare var ett franskt ingenjörsteam färdigt med en utförlig plan för översvämningskontroll i Bangladesh. Men fransmännen var inte ensamma. Studier gjordes också på initiativ av Japan, USA och UNDP. Studierna kom till olika slutsatser på viktiga punkter, vilket visar på att det rör sig om ett komplext problem.

Översvämningar och cykloner

Varje år medför monsunen att stora delar av Bangladesh sätts under vatten. Dessa "översvämningar" täcker risfälten, för med sig bördigt slam som göder jordbruksmarken och är en förutsättning för den traditionella odlingen. I vattnet på risfälten frodas också sötvattensfisk som är de fattigas viktigaste proteinkälla.

Det av människan formade landskapet är anpassat till växlingen mellan vinterns torka och monsunens vattenmängder. Men marginalerna är små i det extremt låglänta och tätbefolkade deltatlandet. För mycket vatten raserar hus och vägar, skadar växande grödor, gör brunnar och pumpar obrukbara och driver människor på flykt från sina hem.

En helt annan typ av översvämning är de

Fotocollage: P-O HENRICSON

förödande flodvågor som skapas av cykloner över Bengaliska viken och sköljer in över kusten i sydöst. Medan stigande floder och monsunregn oftast ger människan möjlighet att tillfälligt söka sig till högre liggande områden drabbar flodvågorna kusten med kort varsel och kräver ojämförligt fler människoliv.

Den franska studien förespråkade byggandet av 350 mil vallar längs de stora floderna. På så sätt menade man sig kunna få kontroll över vattnet, leda det genom landet och utnyttja det för bevattning under den torra årstiden. Detta skulle innebära genomgripande förändringar i jordbruket och livsmönstren på landsbygden. De japanska och amerikanska studierna var betydligt återhållsammare beträffande stora vallbyggen och la tyngdpunkten vid att minska skadorna vid översvämningar genom en kombination av olika åtgärder.

I december 1989 kom de viktigaste biståndsgivarna och dåvarande Ershad-regeringen i Bangladesh överens om ett program, som kan ses som en kompromiss mellan de olika studiernas förslag. Det fick

namnet *Flood Action Plan (FAP)*

och Världsbanken gavs ansvaret för samordningen mellan de olika givarna.

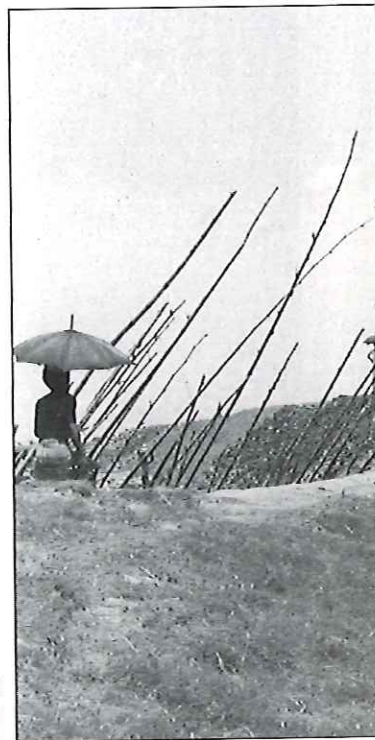
FAP är inget enhetligt program utan en sammanställning av 29 delprojekt (som nu ökat till åtminstone 33). Dessa delprojekt har olika finansiärer och är av skilda slag; 16 benämns huvudkomponenter och omfattar översiktsstudier av olika delar av landet, renovering av existerande fördämningar, åtgärder för Dhaka och andra städer samt skydd vid cykloner. Här ingår också pilotprojekt för invallning av åkermark och utbyggnad av vallar på vissa flodsträckor.

De övriga 14 är olika delstudier som ska öka kunskaperna på skilda områden, alltifrån hydrologi till problemen kring befolkningsomflyttning vid fördämningsbyggen. Åren 1990-95 betraktas som en försöks- och studieperiod som ska ge erfarenheter för kommande satsningar. Redan på detta stadium är FAP det största samordnade biståndsprogrammet i Bangladesh och kostnaderna under de fem åren beräknas till 145 miljoner US-dollar.

Växande kritik

FAP kan inte sägas ha omgetts med någon större öppenhet. Ershadregimen behövde inte utsätta planen för någon parlamentarisk debatt och Världsbanken tillåter endast begränsad insyn i sin verksamhet. Men i takt med att planen blivit mer känd och resultaten från olika delstudier presenterats har kritiken från experter och organisationer, i Bangladesh och givarländerna, växt sig starkare. Kritiska synpunkter har också framförts från en del givarländer.

På ett övergripande plan kritiseras FAPs hela tillkomstprocess; besluten har fattats av utländska biståndsgivare och Världsbanken, utan förankring bland dem vars livsvillkor planen berör. I en artikel i

Att bygga vallar som här till skydd mot översvämningar har gjorts länge i Bangladesh. Men det planerade projekt som nu kritiserar är det mest omfattande någonsin.

Foto: LARS EKLUND

Bangladesh behöver inte storstilade projekt som försöker tänja floderna. Vad de fattiga på landsbygden behöver är insatser som utgår från deras långa erfarenhet av att leva med monsuntidens vattenmängder och där de själva får komma till tals vid planering och genomförande. FAP kan fortfarande styras i den riktningen om tillräckligt många, i Bangladesh och givarländerna, gör sina röster hörda.

Kritisk granskning

Ett flertal organisationer och institutioner arbetar med

Environmental Forum drar **James A. Boyce** paralleller till det forntida Egyptens pyramider; monumentala byggen utan verklig funktion.

FAP:s ursprungsdokument präglas av en grundsyn att man med tekniska åtgärder ska angripa ett översvämningssproblem. Samtidigt har man problem med sjunkande grundvattennivåer och torka i vissa delar av landet. Det är alltså riktigare att tala om ett vattenproblem, där ekonomiska och sociala aspekter är minst lika viktiga som de tekniska.

Bangladesh är också en ovanlig olämplig plats för stora vattenreglerande byggen. Enorma krafter sätts i rörelse av floderna, sedimentering och erosion ändrar hela tiden deras lopp – under 1800-talet vandrade Jamunas (Brahmaputras) huvudfåra 10 mil västerut! – och många föreslagna tekniska lösningar är otillräckligt utprovade.

Erfarenheterna från tidigare vattenregleringsprojekt är avskräckande – något som många utvärderingar pekar på men

som FAP behandlar oroväckande svävande. Tekniska problem, bristfälligt underhåll, och konflikter kring vattenanvändningen har lett till hälsoproblem pga stagnerat vatten och på vissa håll till minskade (!) skördar.

Studier inom och utom FAP pekar ut vattenreglering som den viktigaste orsaken till minskat sötvattensfiske – däremot kan det gynna odling av räkor som blivit en exportvara. För befolkningen (mellan en och två miljoner människor) på de låglänta sandöarna i Jamuna kan eventuella vallbyggen innebära påtvingad förflyttning.

Också rent ekonomiskt är FAP diskutabelt. De stora kostnaderna kan inte motiveras enbart med minskade skador vid översvämningar. Ökad jordbruksproduktion har därför framförts som en effekt av FAP. Den kostnadseffektivaste metoden att öka produktionen har emellertid visat sig vara bevattning med små dieselpumpar, något som inte hänger samman med flodkontroll.

Utgå från människorna

Slutligen har vi FAPs uttalade mål att rädda människoliv. Mot den bakgrunden är det anmärkningsvärt att endast en mycket liten del av kostnaderna (1,5 miljoner US-dollar) har avsatts för direkt skydd vid cykloner.

När detta skrivs har rapporter just kommit om nya översvämningar i Bangladesh. Av svenska tidningars skildringar är det svårt att skaffa sig en bild av omfattningarna men det aktualiserar än en gång behovet av effektiva åtgärder. Samtidigt har vi kunnat läsa om översvämningar i amerikanska Mellanvästern. Där har man sedan 1800-talet gjort stora ansträngningar för att reglera Mississippi och Missouri. Det visar sig nu att detta till stor del bidragit till att förvärra skadorna.

att kritiskt granska FAP. Exempel på sådana är den amerikanske naturskyddsföreningen *Audubon Society*, De Gröna i Europaparlamentet och IAO – ett tyskt nätverk som enbart ägnar sig åt FAP. I Bangladesh har en omfattande dokumentation och publicitet kring FAP gjorts av *Research & Advisory Services* i Dhaka. I Sverige har hittills två organisationer uppmärksammat FAP: Naturskyddsföreningen och Svalorna Indien-Bangladesh sektionen.

Artiklar om FAP

Praktiskt taget inget har skrivits i svenska tidningar om FAP. I utländsk press har dock publicerats artiklar som utförligt beskriver FAP och kritiken mot den. Här är några exempel:

Südasiens (Tyskland) 4-5/92

The Ecologist 5/92

Appropriate Technology 3/92

New Scientist, 23 mars 92

Multinational Monitor, april 93

I Bangladesh har bl a *Dhaka Courier* haft flera artiklar om FAP.

P-O Henricson

Sverige och FAP

Sverige har via SIDA under en tvåårsperiod anslagit 2,5 miljoner kronor för en av delstudierna inom FAP. Studien (FAP 15) gäller ersättningsproblem vid expropriering av jord i samband med vattenregleringsprojekt i Bangladesh. Sverige är liksom nästan alla andra länder också medlem i Världsbanken. I Världsbankens styrelse representeras Sverige av en ledamot gemensam för Norden och numera också Baltikum. Rösträtten i banken är beroende av ländernas kapitalinsatser och uppgår för den Nordiska representanten till ca 4 procent.

Asien Specialisten

Boka din resa hos oss till Bangladesh, Indien, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, Thailand, Singapore, Malaysia, Indonesien.

Metropolresor

Luntmakargatan 42
111 37 Stockholm
tel 08-10 45 58, 24 10 51

Fortsatt strid om rätt inkarnation

Bråket kring vem som är den rätta inkarnationen av Gyalwa Karmapa, överhuvud för den lamaistiska Kagyu-pasekten med säte i Rumtek-klostret i den indiska delstaten Sikkim, fortsätter. SYDASIEN redogjorde i nr 4/92 för striden som sått splittring i sekten med anhängare över hela världen.

Kontroversen gäller huruvida en utvald pojke i det av Kina kontrollerade Tibet verkligen är den 17:e Karmapa-inkarnationen. En hög prelat i Rumtekklostret, Shamar Rinpoche, vägrar att acceptera det val som gjorts, betvivlande äktheten i ett brev som den för 10 år sedan avlidne 16:e Karmapan efterlämnat.

I stället påstår sig Shamar Rinpoche ha tillgång till ett annat dokument där rätt inkarnation utpekas, men att tidpunkten ännu inte varit den rätta att säga vem det är.

Striden är ytterst besvärande för den tibetanska exilregeringen, vars ledare Dalai Lama konfirmerat valet av pojken i Tibet. Man har vädjat till alla inblandade att stoppa vidare diskussioner – för att undgå dålig karma – och acceptera det gjorda valet.

Men i Rumtekklostret fortsätter bråket. I månadsskiftet juli-augusti slog Shamar Rinpoches kolleger Situ Rinpoche och Gyaltsab Rinpoche till när Shamar R rest till Europa. Med hjälp av delstatens polis och soldater tog man fullständig kontroll över klostret, vars munkar hittills stått lojala mot Shamar R.

Ett rykte sprids nu över världen bland dennes anhängare att kuppen i Rumtekklostret ingår i en komplott i vilken också ingår kinesiska regeringen och Sikkims auktoritäre chefsminister Bhandari.

Ryktet säger att kineserna önskar få kontroll över Kagyu-pasekten och behålla den nye Karmapan på kinesisk jord, och att man i gengäld är beredda att hjälpa Bhandari att bli kung i ett återupprättat självständigt Sikkim (landet införlivades med Indien så sent som 1975).

Den pojke från Bhutan som SYDASIEN skrev om i nr 2/92 verkar däremot inte ha någonting med Karmapa-striden att göra. Han är troligen en inkarnation av en annan hög lama, som tidsmässigt råkade utses vid samma tid.

Lars Eklund

Gigantiskt arbete att räkna Indiens befolkning

I februari 1991 genomförde Indien sin senaste folkräkning. Sådana har man gjort i landet vart tionde år sedan 1881. Att gå igenom det enorma materialet från räkningen av världens näst största nationalbefolkning tar naturligtvis sin rundliga tid, men vissa översiktliga data finns tillgängliga i olika former.

Ett exempel är en liten skrift betitlad "Population of India", där en del grundläggande resultat presenteras och kommenteras, och där en del metodiska aspekter på folkräkningen behandlas. Författaren är Ashish Bose, professor och befolkningsexpert vid Jawaharlal Nehru University. Dataredovisningen i boken presenterar främst rena befolkningssiffror på delstatsnivå men där finns också uppgifter om läskunnighet och samt data om företag och antalet anställda. De två senaste aspekterna grundar sig på uppgifter från en ekonomisk undersökning som företogs 1990. Folkräkningen av år 1991 kommer

när materialet sammanställts.

Betydelse för planeringen

Det kommer att ge uppgifter om den indiska befolkningens åldersfördelning, bostadssituation, hushållsstorlek, energianvändning vid matlagning, sanitära faciliteter, kasttillhörighet, läskunnighet, utbildning och arbete.

Kunskap om befolkningens struktur och förändring har naturligtvis en stor betydelse för planeringen i ett land där befolkningstillväxten på ett halvår motsvarar den svenska totalbefolkningen. Under det senaste decenniet växte den indiska befolkningen med i genomsnitt 2,11 proc om året. Det är något lägre tillväxt än under decenniet dessförinnan, då den var 2,22 proc. I absoluta tal växte dock befolkningen med ca 160 miljoner under 1980-talet, mot 135 miljoner under 1970-talet. Skulle befolkningen fortsätta att växa med samma årliga procenttal betyder det att

Indien spränger enmiljards-vallen när vi går in i nästa årtusende.

Befolkningen växer starkt i Indien, trots stora statliga insatser för familjeplanering, och Bose drar slutsatsen att det är dags för regeringen och planeringskommissionen att överge sin nuvarande status quo-strategi, och istället driva en ny realistisk familjepolitik. Det grundläggande problemet för Indien är inte att befolkningen växer – man kan producera mat åt alla – utan den enorma undersysselsättningen som råder.

Miljoner och åter miljoner indier växer upp i ett samhälle som inte tycks behöva dem – att ändra på detta förhållande är den verkliga utmaningen för framtiden. Ett exempel är delstaten Kerala längst i söder som utmärks av en positiv och progressiv utveckling på det demografiska och sociala området, men som ändå lider av en stor arbetslöshet.

Andelen kvinnor sjunker

En positiv bild av utvecklingen i Indien framgår av den senaste folkräkningen. Läskunnigheten har ökat kraftigt och uppgår till ca 52 proc av den totala befolkningen. Foto: LARS EKLUND

Ett av de preliminära resultat som förmedlar en negativ bild av utveck-

I 1991 års folkräkning framgår att andelen kvinnor av den indiska befolkningen ytterligare minskat. Det går nu bara 929 kvinnor på 1.000 män. Foto: LARS EKLUND

lingen i Indien sedan förra folkräkningen är antalet kvinnor per tusen män. (sex ratio). Den låg 1981 på 934, men hade 1991 sjunkit till 929. Hälsoförhållanden och andra sociala förhållanden förbundna med dödligheten har alltså försämrats för de indiska kvinnorna.

Siffrorna speglar bl a situationen för önskade flickor som föds. Den regionala bilden varierar ooch låg sexratio finns främst i norr, t ex Punjab, Haryana, Uttar Pradesh och Bihar.

Fler kvinnor än män finns endast i Kerala, där sexratio ligger på 1.040. (Delstatssiffrorna för sexratio skall tolkas med en viss försiktighet eftersom migrationsiffrorna ännu inte är kända.)

Ökad läskunnighet

En positiv bild av utvecklingen kan å andra sidan iaktas vad gäller läskunnigheten. Den har för landet som helhet ökat från 44 proc till 52 proc av befolkningen över 7 år. I särklass ligger här Kerala, som sedan länge haft ett väl fungerande utbildningsväsende. Här beräknas nu 91 proc av befolkningen vara läskunnig.

Sämst är läget i några av de fattiga och folkrika delstaterna i mellersta och norra Indien: Bihar, Rajasthan, Uttar Pradesh och Madhya Pradesh. Just dessa stater

kallas ibland BIMARU-staterna (efter begynnelsebokstäverna) och utan att utvecklingen i dessa stater – som hyser 39 proc av landets befolkning och under det senaste decenniet stod för 42 proc av den totala folkökningen – i demografiskt, socialt och ekonomiskt hänseende förbättras kommer inte heller Indien som nation att kunna nå en stabil befolkningssituation, enligt Bose.

Han anser också det finns en tämligen skiftande grad av tillförlitlighet i uppgifterna från en indisk folkräkning. Vad gäller räkningen av antalet personer finner han resultaten mycket säkra. Betydligt bättre än t ex den amerikanska folkräkningen, eftersom man i USA dels har en mycket rörligare befolkning, dels sänder ut folkräkningsblanketter via posten, vilket ger stort bortfall.

Alla vill vara med

I Indien är befolkningen betydligt mera stationär, samtidigt som tjänstemännen går runt och verkligen räknar folk. Det finns i Indien också enligt Bose, en numera rotad tradition rörande folkräkningar, och gemene man önskar komma med i rullorna - ja, inte bara gemene man: "A VIP's ego is hurt if he or she is left out of the census", skriver Bose.

Problemen är större vad gäller de kvalitativa uppgifterna. T.ex. kan det vara lite svårt och så med åldersbestämningen. En förkärlek att ange sin ålder i jämna fem- eller tiotal år gör att data över åldersfördelningen ser mycket märklig ut om man inte utför som Bose uttrycker det, "some statistical massaging". Även data om t ex arbetsförhållanden, speciellt för kvinnor, finner Bose vara ganska osäkra.

Sviktande organisation

Utvecklingen i Indien är betydelsefull för hela världen, och folkräkningarna är ett viktigt medel för att avläsa situationen. En fråga som då aktualiseras är om man kommer att kunna fullfölja traditionen på detta område.

Redan nu sviktat organisationen under den enorma uppgiften; 1,7 miljoner dåligt betalda folkräknare (skollärare m fl) har samlat detaljerade uppgifter om varje individ i världens näst största befolkning. Nästa gång kommer de att ha över en miljard människor att besöka.

Tomas Germundsson

Referens: Bose, A. (1991): Population of India - 1991 Census Results and Methodology. Delhi; B.R. Publishing Corporation

Än lever konsten att dansa som en GUDINNA

I Indien återfinns en rik skatt av klassiska danstraditioner. I norr hittar vi *Kathak*, i de östra delarna *Odissi*, *Manipuri* och *Chau*, och i söder *Kuchipudi*, *Bharata Natyam*, *Kathakali* och *Natya Shastra*. Var och en av dessa former har utvecklat sin speciella dansstil, musik och kostymering, men alla bygger de på *Natya Shastra*, ett dramaturgiskt verk författat av **Bharata Muni** för 2.200 år sedan, och grundmaterialet till de berättelser som framförs kommer genomgående från *Ramayana*, *Mahabharata*, *Geeta Govinda*, *Purana*-skrifterna och andra klassiska hinduiska verk.

Fram tills 1929 var den i dag mest välbekanta indiska dansformen *Bharata Natyam* känd under namnet *Dasi Attam*, Tjänarnas dans. Orsaken var att dansen framfördes av tempeldansöser, devadasis, i de sydindiska templet. En devadasi tillhörde templet genom ett symboliskt giftermål med templets gudom, och det var en av hennes uppgifter att tjäna Gud med sin dans.

Den ideala devadasin skulle vara slank och vacker för att behaga Gud, duktig på att dansa, sjunga och spela, men hon skulle också vara intelligent. Hon fick därför undervisning i flera språk, historia, mytologi och litteratur. En så omfattande undervisning var annars förbehållen döttrarna till kungar, adelsmän, ministrar och kurtisaner. Devadasis hade en stark ställning i samhället och utgjorde en egen social klass.

Från tempelinskriftioner är det känt att detta system kan spåras ända tillbaka till 800-talet e Kr, och att uppemot 400 devadasis kunde vara knutna till ett och samma tempel. Förutom att dansa och sjunga framför gudomen morgon och kväll ingick det i deras uppgifter också att fläkta honom, bära den heliga elden, svänga med oljelampan, samt att leda vissa processioner, dansande och

Annemette Karpen som Radha offerar blommor till sin älskade Krishna.
Foto: SUSANNE GOLLIN

sjungande.

Också från europeiska resenärers berättelser finns intressanta uppgifter att finna om devadasis, deras konst och seder. Engelmännen **Francis Buchanan** och **Dr Shortt** samt fransmannen **Abbé Dubois** gav detaljerade beskrivningar av devadasisystemet på 1800-talet.

När vi jämför deras information med den som **Srimati Venkatalaksamma**, en adopterad dotter till den kända palatsdansösen **Jetti Tayamma**, lämnat om ceremonier som utfördes i början av 1900-talet finner vi många likheter. Hon beskriver så här:

"När dansträningen inleddes hölls en *sadhaka puja* i lärarens hus. Eleven var vanligtvis mellan sju och nio år. Hon skulle ha med sig en ny pyamas, blus och en halv sari, för tillbedjandet av familjegudarna. Golvet skulle vara rengjort och ris skulle läggas på

golvet i ett svastika-mönster. Ett vitt tygstycke lades över riset och lärarinnan ledde fram flickan till tyget varpå flickan tog fem danssteg. Därefter fick gurun en tredjedel av sin avgift för den kommande utbildningen, och sötsaker delades ut till de närvarande.

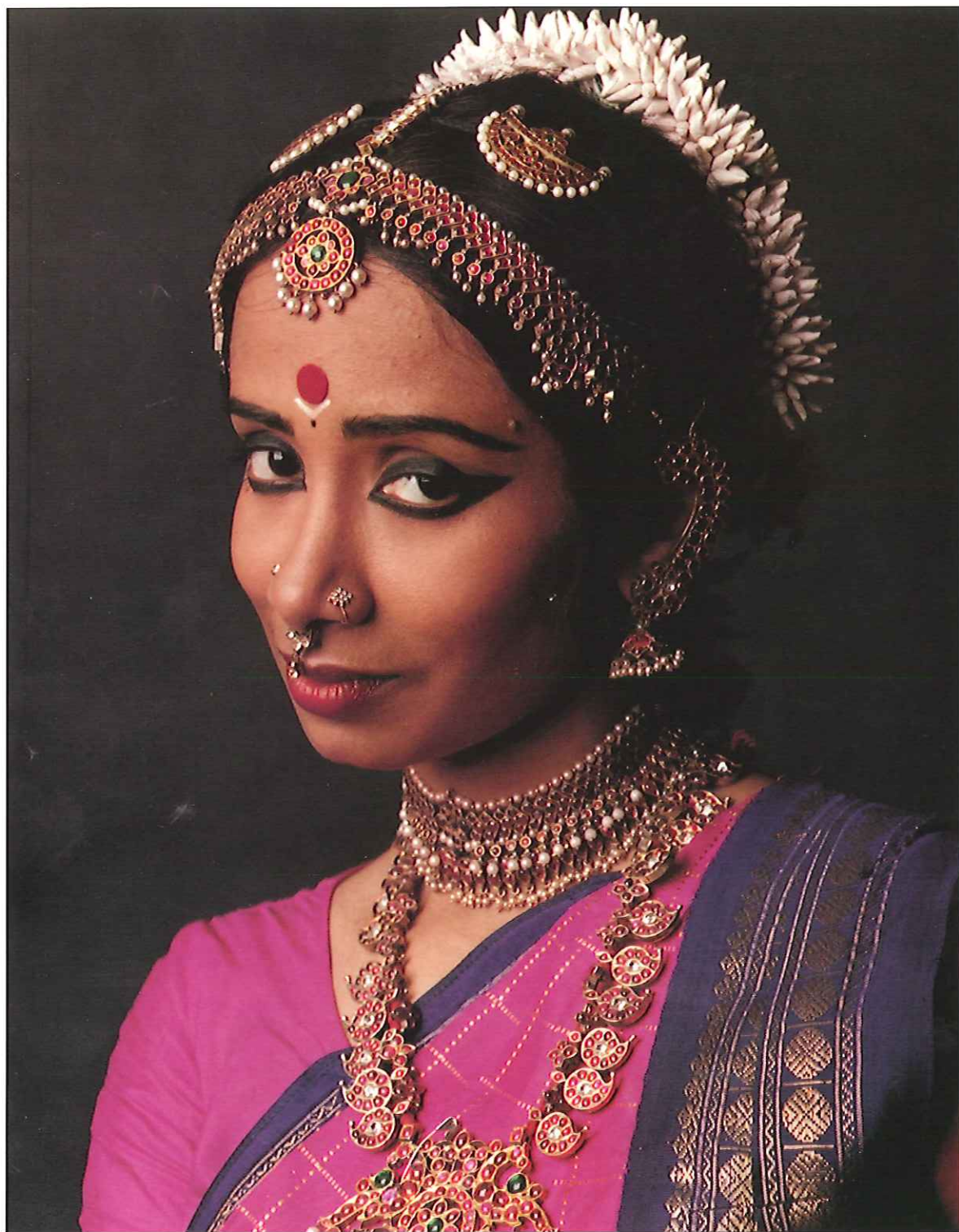
Andra stadiet i träningen markerades av en festlighet som kallades *otikai*, och som utfördes medan eleven var mellan sju och nio år. Denna puja inriktade sig på musikinstrumenten som ackompanjerar dansen. Detta var första gången flickan fick tillfälle att dansa till musik.

Först vid nästa puja, *Gajjai puja*, fick hon sina fotbjällror. *Gajjai puja* hade två syften. Å ena sidan gjorde det eleven till en mogen artist, å andra sidan invigde den henne i livet som antingen en världslig professionell artist, eller som tempeldanserska. Om hon valde det senare måste hon gifta sig med gudomen."

När en devadasi blev för gammal för att kunna uppfylla sina förpliktelser som danserska, bad hon templets ledning om tillstånd att ta av sig sina örhängen. Denna ceremoni brukade äga rum i den lokala maharajans palats. Devadasin fick efter ceremonin behålla sina örhängen men fick aldrig mer bära dem, och hon tvingades leva resten av sitt liv innanför templets väggar. När hon dog fick hon en fin kremering och även guden i templet skulle observera sorg.

1927 fanns det i staten Madras, med en befolkning som då uppgick till fem miljoner, inte mindre än 200 000 devadasis. Det ger en uppfattning om hur utbrett devadasi-systemet var vid den tidpunkten. Men det hade råkat alltmer i vanrykte.

Redan kring sekelskiftet hade många öppet börjat kritisera devadasisystemet parallellt med barnäkenskap, änkebrännningar och prostitution. Två kvinnor; **Amy Wilson Carmichael** och **Katherine Mayo**, attackerade dessa seder våldsamt i sina skrifer-

En av Indiens mest kända Bharata Natyam-dansöser Alarmel Valli från Madras gästade Skandinavien för några år sedan. Foto: TORVALD OLSSON

rörelse, *Anti-Nautch Campaign*, vars mål var att avskaffa denna "omoraliska och hedniska" dans. De jämställde tempeldansen med *Nautch*, dans som prostituerade på bordellerna brukade förnöja sina kunder med.

Dessa brittiska kvinnor gjorde inga försök att förstå indisk kultur, och inte heller var de vana från den kristna kyrkan vid att man kan tillbe Gud i form av dans. Deras landsomfattande kampanj fick snabbt stöd från indisk över- och medelklass, och skulle lätt ha kunnat ödelägga en konstform som utvecklats under sekler. Men lyckligtvis fanns ett fåtal modiga intellektuella som ansträngde sig att sprida förståelse och uppskattning av Dasi Attam.

Två av dem var E Krishna Iyer och V Raghavan som 1929 i Madras gav Dasi Attam ett nytt namn: *Bharata Natyam*). Deras tanke var att återupprätta en dansform som överlevt genom seklen under beskydd av hoven och templen.

I Dr Saskia Kersenbooms bok *Nityasumangali, Devadasi Tradition in South India*, återfinns intervjuer med många gamla

dansöser som varit i tempeltjänst ända fram tills 1940-talet. Srimati Cayamati nämner i boken att det gick mycket olika till när bytempel på skilda håll slutgiltigt upphörde med dansen. Hon nämner också att så sent som 1955 framfördes tempeldans i Minakshi-templet i Madurai.

Tempeldansöserna använde sig av speciella färger, som var och en hade sin distinkta symboliska betydelse. Svart användes för att hålla borta ondskans inflytande, rött för sin lyckobådande kraft, och *manca*-gult för att försäkra sig om god hälsa och långt liv samt hålla borta ondskans inflytande och orenhet. Om en brud gav sin brudgum en blomsterkrans med gult *manca*pulver skyddade det

ter, precis som många framstående indier – bland andra Mahatma Gandhi.

Debatten ledde till att de symboliska äktenskapen förbjöds på 20-talet och att senare hela devadasisystemet avskaffades under 30- och 40-talen. De tidigare tempeldansöserna fortsatte dock att få sin lön ända tills de dog.

Men varför föll då devadasisystemet i sådant vanrykte?

En devadasi kunde på grund av sitt gudomliga giftermål inte gifta sig med vanliga människor. Men hon fick lov att ha en älskare och ha barn med honom. Denna rätt tolkades av en del devadasis som att man kunde ha flera älskare, och av den anled-

ningen löstes moralen upp i vissa tempel. En annan anledning var den mycket låga lönen som på något sätt måste utökas med extrainkomster. Älskarna gav vanligen dansöserna pengar, juveler, sidensaris, land etc. Ytterligare en anledning kunde vara den att flertalet devadasis tvingats till sitt yrke – av föräldrarna, en rik person eller fattiga förhållanden.

Skammen som vilade över devadasis var så stark att de inte förrän 1950 gavs laglig rätt att gifta sig. T o m deras dans, Dasi Attam, stigmatiserades av briterna och den indiska överklassen. Det gick så långt att några brittiska kvinnor bildade en

mannen och gav hustrun en ställning som Nityasumangali, en lyckobådande kvinna.

Dr Kersenboom skriver om hur en vanlig flicka förvandlades till en devadasi, en Nityasumangali:

”Övergångsriter är ytterst uttrycksfulla kulturella instrument som medför att en ny ordning skapas. I Nityasumangalis fall kan vi se hur en ”vanlig” flicka övergår till att bli en kvinna med lyckobringande förmåga. Men varifrån får hon denna kraft?

Enligt traditionell uppfattning har alla kvinnor en del av den stora gudinnans, *Shaktis*, natur. Övergångsriterna verkar att understryka denna delade natur, samt bekräfta den. Om vi studerar närmare finner vi att alla Nityasumangalis först anses ”gifta” med gudinnan eller med objekt synonyma med henne och i vilka gudens shakti, kraft, bor.

Först sedan människa och Gud förenats (den mänskliga Shakti och den universella Shakti) i en lämplig ritual är flickan redo att tillägnas sin blivande brudgom, guden som residerar i templet. Om en devadasi skulle vilja inleda ett sexuellt förhållande med en man måste hon först ta av sig Shivas bröllopshalsband och förstöra det på samma sätt som en vanlig kvinna skulle göra om hennes make hade dött. Devadasin mister dock inte därvid sin lyckobringande kraft.”

Nityasumangali är inte bara lyckobringande därför att hon är *som* gudinnan. Hon är gudinnan.

En kvinnlig ritualist hade skapats, vars kvinnliga kraft, shakti, rituellt förenats med den hos den stora gudinnan, Shakti. Hon skulle bli kärleksfull och beskyddande gentemot sina medmänniskor.

Bland vanliga kvinnor var de vars män fortfarande levde och som hade fött många barn betraktade som sumangali, lyckobringande kvinnor. Motsatsen utgjordes av änkor som sågs som högst olycksbringande. Såsom en rituell person stod devadasin över alla andra sumangalis i lyckobringande förmåga, eftersom hennes shakti förenats med gudinnans och för att hennes gudomliga äkta man aldrig kunde dö. Hon kunde aldrig förlora sin kraft, och hon kallades därför *Nitya-su-mangali*, den evigt lyckobådande kvinnan.

Att vanliga kvinnor förklarades vara olycksbringande kunde ha många orsaker: En ogift mor kunde bli till ett spöke efter sin död och hindra andra människors välgång. En barnlös kvinna skulle vålla ofruktbarhet, såväl medan hon levde som sedan hon dött. En kvinna som dog under graviditeten eller i barnsäng kunde skada andra barnaföderskor. Men mest olycksbådande av alla ansågs änkor vara.

Inför denna negativa bild var det endast

Bharata Natyam gör adoptivbarnen Anna Fahlström tv och Nira Ståhlberg förtrogna med sina kulturella rötter. Annemette undervisar på sin skola i Lund. Foto: P-O STOLTZ

naturligt att kvinnor sökte sig något mera positivt att identifiera sig med. Giftermålet i sig garanterade ju inte kvinnan mot ofrivillig barnlöshet, död i barnsäng eller att man blev änka.

Tempeldansöserna, devadasis, finns inte längre, men deras konstform lever vidare. Och jämsides med deras konst finns deras lyckobringande förmåga kvar. Vi som har lärt oss deras konst, Bharata Natyam, öppnar oss än idag som en blomma och tillägnar Gud vår kropp och själ när vi dansar. Det är den ordagranna betydelsen av *Alarippu*, det första dansnumret i en Bharata Natyam-föreställning.

Även om dansen flyttats från templens avskildhet till teaterscenernas öppna ytor finns ännu kvar en del av den rituella meningen. Dansösen hälsar Moder jord, Gud, läraren och världen både före och efter träning, repetitioner och uppträdanden. Många danser är tillägnade guden Shiva, och nästan alla danser bygger på religiösa eller filosofiska texter. All utrustning, såsom instrument, cymbaler, bjällror, tattukolu och tattumane som håller rytmen, dans- och musiknoter, dräkter och juveler, handhas med vördnad eftersom de anses innehålla en del av den gudomliga kraften.

Bharata Natyam har kommit att utvecklas enormt runt om i Indien och på många håll i Västerlandet. Det har blivit en av de populäraste klassiska indiska danserna, och den lärs ut på åtskilliga universitet, skolor och konservatorier.

Utanför Indien erbjuder många kulturcentra kurser i Bharata Natyam. Intervjuer med Bharata Natyam-dansöser, professionella såväl som amatörer, tyder på att de medvetet eller omedvetet attraheras av dansens lyckobringande kraft.

Det är också intressant att se hur skammen kring devadasis på relativt kort tid försvann blott och bart genom att ge dansen ett nytt namn. Döttrar till respekterade samhällsmedborgare lär sig nu Bharata Natyam som en del av sin kulturella fostran samt för att förbättra sina utsikter på äkten-skapmarknaden.

Indien har nu en stor trupp av professionella Bharata Natyam-dansöser, koreografer och lärare från toppklass till det mera mediokra. Professionaliseringen är ett sentida fenomen, förr levde ju dansarna på understöd från hoven och templen. Nu arrangerar statliga konstakademier festivaler, uppträdanden, seminarier, tävlingar samt erbjuder stipendier. Ny koreografi är nu accepterad av såväl dansare, lärare som kritiker såsom en integrerad del av det kulturella landskapet. Och i Madras har *Abhai*, en organisation för professionella Bharata Natyam-dansöser, bildats. Alla dessa insatser har gjorts för att

säkra de professionella dansarnas överlevnad.

Många icke-indiska kvinnor har också attraherats av Bharata Natyam, och har ägnat avsevärd tid, arbetsinsats och pengar för att lära denna ädla konst. I mitt eget fall har studiet av Bharata Natyam utgjort en av de viktigaste delarna i mitt liv.

För fem år sedan startade jag en liten skola, *Sangeet Natya Akademi*, i Lund, i samarbete med **Bubu Munshi** och hennes man **Lars Eklund**. Jag tänkte att den lyckobringande kraften och de kulturella rötterna hos Bharata Natyam skulle kunna bli ett ovärderligt redskap för flickor med indisk bakgrund. Det må gälla flickor som adopterats från Indien eller Sri Lanka, flickor med en indisk förälder eller barn från helt indiska familjer fast födda och uppvuxna i Sverige.

Skolan har varit framgångsrik och antalet studenter har ökat från år till år, medan endast få har slutat. Flickorna har blivit lyckliga över och förtrogna med sin indiska bakgrund tack vare dansen i sig och mina personliga och pedagogiska insatser. Framgången i Lund har inspirerat mig till att också starta samma slags verksamhet i Köpenhamn, och från augusti i år finns också en skola i Helsingborg. Nu i samarbete med **Karin Swensk** och en grupp föräldrar som adopterat flickor, eller har för avsikt att göra det, från Indien eller Sri Lanka.

Jag kan inte till fullo beskriva lyckan i en flickas ansikte när hon känner att hon behärskar ett svårt danssteg eller plötsligt förstår det djupare sambandet i de rytmiska mönstren eller den symboliska innebörden i ritualerna etc.

Vad som gör mig särskilt lycklig i år är att min 19-åriga student **Rani Nair**, som just slutat gymnasiet i Lund, valts ut att genomgå en utbildning i London för att bli professionell dansös inom Bharata Natyam och modern dans.

Annemette Karpen

Ajits krönika

Rao närmar sig slutet på sitt spel

Calcutta 17 augusti 1993

Den 46:e årsdagen av Indiens självständighet har nyligen firats åtföljd av de sedvanligt ihåliga plattityderna under officiellt överinseende. Detta samtidigt som våldsdåd skakade två delstater på skilda håll i landet och katastrofala översvämningar drabbade hela norra Indien, från Punjab till Assam. Men än värre är politikernas förbrytelser.

Premiärminister **Narasimha Rao** har anklagats för att ha tagit emot 10 miljoner rupees i mutor av affärsmannen **Harshad Mehta**, inblandad i den stora börssvindeln förra året. Mutorna i Bofors-skandalen har ytterligare bekräftats genom det senaste utslaget i en schweizisk domstol. Oppositionsmedlemmar i parlamentet, Lok Sabha, har helt skamlöst köpts upp av det styrande partiet. Tanklösa spetsfundigheter har en ledande minister yttrat inför hotet från **Medha Patkar**, och andra ledare för kampanjen mot dammbyggena i Narmadafloden, att bränna sig själv i protest.

Men kanske än mer nedslående är det att det indiska folket inte kan skönja någon ljusning på länge än, man sitter fast i konfrontationen mellan å ena sidan ultrahögerns och de religiösa fanatikernas våldsamma offensiver, och å andra sidan en total korrupt och inkompetent regering. Dessutom är det så att till följd av den kritiska balansen mellan olika fraktioner inom det styrande partiet sitter den samvetslöse och cyniske ledaren **Narasimha Rao** säkert i sadeln.

Överlevde omröstning

Icke desto mindre var det med nöd och näppe Raos regering överlevde förtroendeomröstningen i Lok Sabha den 28 juli. Det var center-vänsterkrafterna i Nationella Fronten och Vänsterfronten som gått samman med högerpartiet BJP i en misstroendeförklaring, trots motsättningarna dessa partier emellan. Kongresspartiet segrade till sist med siffrorna 265-251 genom att framkalla avhopp av sju ledamöter från Janata Dal (Ajit-gruppen), en fraktion av Janata Dal vars huvudfraktion ingår i Nationella Fronten. Dessförinnan hade regeringen varit rejält bekymrad, eftersom man mist stödet från sitt tidigare allierade parti AIADMK i TamilNadu.

I den elfte timmen övertalades de sju

parlamentsledamöterna från **Ajit Singh**s Janata Dal-fraktion att byta sida. Självklart inte utan materiella drivkrafter – priset uppges ha varit fem miljoner rupees per ledamot. Därutöver kunde man, för första gången någonsin i det indiska parlamentet, beskåda hur en av de sju avhopparna gjorde entré och uppträdde i salen fullständigt berusad. Han tryckte o m på fel knapp när han skulle rösta.

Uppskjutna val

Omedelbart efter att misstroendeförklaringen undanröjts reagerade chefsvaldomaren (*Chief Election Commissioner*) **T N Seshan** våldsamt. Den 2 augusti beslutade han helt oväntat att skjuta upp alla planerade val i landet fram tills efter den 18 december. Något som påverkar valen till nio platser i det indiska överhuset, Rajya Sabha, som skulle ägt rum i höst, samt fyllnadsval till tre platser i Lok Sabha, 14 platser i olika delstatsparlament samt två i statsråd (delstats-överhus, som ännu finns på några håll).

Han fattade sitt beslut hävdande att han ensam äger rätt att placera ut och hålla ordning på den civila och polisära personal som krävs för att hålla allmänna val. Beslutet att skjuta upp valen kom direkt att påverka två kongresspartigiganter – den mäktige chefsministern i Maharashtra **Sharad Pawar** samt plankommissionens verkställande chef **Pranab Mukherjee**. Pawar, som tog över styret i Maharashtra i våras trots att han inte hade plats i det lokala delstatsparlamentet, tvingas avgå från sin post om han inte inom föreskriven tid, sex månader, lyckas vinna en parlamentsplats. Och för Mukherjee är situationen likartad, efter att tidigare ha varit federal handelsminister väntade han nu på att komma in i Rajya Sabha för att åter komma i fråga för ministerposter.

Seshans aktion ledde till en våg av processer i domstolar över hela landet. Slutligen nådde man fram till en kompromiss, sedan högsta domstolen gripit in, och beslutet ändrades så att val kommer att kunna äga rum redan från mitten av september.

Passiv premiärminister

Under hela denna tid förblev premiärministern orörlig. Det förmodades allmänt

att den tilltrasslade situationen passade honom eftersom det hjälpte honom att kunna ställa in nyvalen till delstatsparlamenten i de fyra tidigare BJP-styrda stater till vilka nyval sagts måste ske senast den 16 december. Rao fruktar för att BJP kommer att vinna valen.

Kongresspartiet förödmjukades tidigare vid de fyllnadsval som hölls i maj. Partiet lyckades endast vinna en Lok Sabha-plats och fem delstatsmandat, de övriga Lok Sabha-platserna och 12 delstatsplatser gick till olika oppositionspartier.

Med den moraliska och politiska trovärdigheten till största delen borta och personligen beskylld för att ha tagit emot mutor och tillsammans med sin son vara inblandad i den stora börssvindeln kan **Narasimha Rao** knappast hoppas på att överleva som premiärminister och partiledare om han misslyckas med att leda partiet till seger i åtminstone några av de fyra delstatsvalen som väntar. Det är av den anledningen som kännare misstänker att Rao haft en hand med i spelet bakom chefsvaldomarens åtgärder att försöka stoppa valen.

Hård kritik väntar

Inom kort kommer en parlamentarisk undersökningskommitté att lägga fram sin rapport. Den väntas rikta hård kritik mot flera regeringsmedlemmar, och inte heller Raos personliga uppträdande undgår direkt eller indirekt prövning. Han närmar sig slutet på sitt spel. Han står inför ett svårt dilemma. Om han står fast vid sin nuvarande kurs kommer han med stor sannolikhet att leda sitt parti mot ett allvarligt bakslag i de kommande valen. Om han å andra sidan byter politisk kurs och upphör med sina machiavelliska intriger inom partiet kommer han kanske att göra bättre ifrån sig i partiet men samtidigt skulle hans grepp om partiapparaten att minska.

Raos pokeransikte avslöjar ingenting om hur han kommer att göra. Och lika undrande ställer man sig inför frågan: När och hur kan det indiska folket utveckla ett livskraftigt och trovärdigt tredje alternativ till det styrande Kongresspartiet och dess nuvarande utmanare BJP.

Ajit Roy

Bokhandel för kulturtidskrifter öppnar i Lund

Sveriges första bokhandel för kulturtidskrifter slog upp portarna i Lund på kulturnatten den 18 september. Ambitionen är att här ska kulturtidskrifter från hela Norden finnas till försäljning, tidskrifter som annars ofta är omöjliga att få tag på i den vanliga handeln. Bakom initiativet står Lunds tidskriftsverkstad, en av fyra sådana i landet som sedan 1988 stått till kulturtidskrifternas tjänst för teknisk produktion. Nu utvidgas verksamheten till att också innefatta försäljning och marknadsföring av tidskrifterna.

SYDASIEN var med redan när tidskriftsverkstäderna startade och finns givetvis med också i arbetet med tidskriftsbokhandeln. Vi hoppas nå ut till fler läsare. Förutom att folk kan besöka bokhandeln på Mårtenstorget i Lund ska det även gå att beställa tidningar per telefon, 046-11 51 59.

Magnus Fridhs dikter i Den Blinde Argus

Läste ni Magnus Fridhs dikter från Indien och Nepal i SYDASIEN 4/92? Nu finns fler av hans dikter publicerade. Tidskriften Den Blinde Argus har ägnat ett helt nummer Magnus dikter. Häftet kallas "Ljus", kostar 25 kronor och kan beställas från förlaget i Vimmerby, tel 0492-147 71.

Utmärkt Goa-reportage i resetidningen Vagabond

Den förträffliga resetidningen Vagabond skriver titt som tätt utmärkta reportage från Indien. I nr 6/93 finns en stor artikel om charterturismen till Goa där Johan Tell, tidigare SYDASIEN-medarbetare, och Kim Naylor träffat såväl motståndare till charterturismen i Goa som dess förespråkare samt svenska turister. Det är ett nyanserat reportage med mycket färg och närvarokänsla.

I nästa nummer av Vagabond utlovas fortsatta reportage från Indien – Bombay, Kovalam och Ganges. För prenumeration ring 08-18 18 42.

Adressen föll bort

I SYDASIEN 2/93 skrev vi om den nya adoptionstidskriften Vara Adopterad. Tyvärr föll adressen bort. Den är Vara adopterad, Gunborg Renske, Sociala Missionen, Högbergsgatan 31 A, 116 20 Stockholm. En prenumeration får man genom att sätta in 60 kronor på postgiro 645 40 09-9.

Ungdomar av gondstam i byn Kondagaon i Bastardistriktet i Madhya Pradesh – ett område dominerat av stamfolk.

Foto: LARS EKLUND

Stening av kvinnor måste sättas in i sitt sammanhang

NK Singhs rapport om häxjakt i centrala Indien ("En trollkvinna ska du icke låta leva", SYDASIEN 2/93) ger upphov till en del frågor angående den bild som förmedlas av Indiens stamfolk.

Att stena kvinnor till döds kan aldrig försvaras, därom torde de flesta vara eniga med Singh. Av detta följer att det måste finnas en gräns för vad vi i ett relativistiskt perspektiv kan nöja oss med att välvilligt försöka förstå (och acceptera) utifrån ett antagande om en kulturbunden rationalitet.

I mina ögon är dock den inställning Singh ger uttryck för lika ohållbar som den extrema kulturrelativismen. I Singhs framställning blir steningen av hjälplösa kvinnor en handling som får representera en större kulturell helhet. Denna helhet karaktäriseras i ensidigt negativa ordalag — trolldom, mord, misshandel, kollektiva bestraffningar utfärdade under extas och orakelliknande former, voodoo och andra medeltida galenskaper. När så helheten konstruerats föreslås en slutlig lösning — utrotning medelst utbildning och upplysning.

Singhs variant av den upplysta och sekulariserade rationalismen lämnar knappast

något utrymme för en mer nyanserad bild av de sociala och kulturella sammanhangen. Vad som saknas är själva viljan till inlevelse och förståelse för de utsatta stamfolkens situation. I sitt förakt för stamfolken (the scheduled tribes) förenas ofta företrädarna för en världslig rationalism med anhängarna av de dominerande religionerna. Man kan fråga sig av vilken anledning även SYDASIEN förmedlar denna bild.

Finns det något hållbart alternativ vid sidan om denna typ av "rationalism"? och den extrema kulturrelativismen? Det skulle väl i så fall vara ett mer självreflexivt och kulturkritiskt förnuft. Ett sådant dialektiskt förnuft måste vara vaksamt mot den enfald och etnocentrism som ligger nära till hands vid användandet av en enhetlig (universalistisk/rationalistisk) måttstock. Samtidigt måste det också vara på sin vakt mot de självmotsägelser och .....meningssammanhang. De socialt och kulturellt präglade idéer man själv är bärare av definieras och blottläggs i ett sådant möte, vilket underlättar en kritisk granskning av "det egna" såväl som "det andra".

Jan Johansson

Bistånd och adoption står inte i motsats till vartannat

Häpnad var min reaktion då jag läste Waishali Carlssons debattinlägg i SYDASIEN nr 2-93.

Den mycket provocerande rubriken ("Adoptivbarn offer för svensk kolonialism") följdes av en rad generaliserande och provokativa påståenden. Jag är "mellanbror" i en adoptivfamilj där mina föräldrar är mina biologiska föräldrar och min äldre bror är min biologiska bror medan min lillasyster Sandhya är adopterad från Pune, Indien.

Jag känner inte alls igen varken mig själv, min familj eller min uppväxt i Waishalis påståenden.

Raskt skrev jag ned några rader som skulle ligga till grund för denna insändare.

Då jag spaltat upp mina spontana reaktioner började jag fundera över mina syskons åsikter.

Det är jag, Mårten, som skrivit detta inlägg, men mina syskon (Dan och Sandhya) ställer sig bakom den.

Det tycks mig som om Waishali använder en typ av argument och framför en typ av åsikter som jag anser vittna om att banden till hennes ursprungsland alltför abrupt och totalt klippts av.

Det verkar som om hon som liten inte tillåts fundera och diskutera sitt ursprung.

Min uppfattning är att adoptivbarn måste tillåtas beröra sitt ursprung precis som vi syskon måste få utrymme att diskutera och ställa frågor.

Vad som irriterar mig i Waishalis inlägg är att hon generaliserar "... man gav oss svenska namn.... man gjorde heller inga ansträngningar för att vi skulle få behålla vårt modersmål och kultur."

När Waishali använder ordet "man" får jag intrycket av att hon hävdar alla adoptivföräldrars skuld.

I själva verket är det ju vissa föräldrar som döpt om sina barn och vissa föräldrar som avskärmar barnen från deras ursprungskultur.

Själv är jag uppväxt med barnboken *Bubblan*. Det är en bok som handlar om huvudpersonen Bubblans färd från sina biologiska föräldrar och sitt hemland till adoptivföräldrarna i ett nytt och främmande land.

Vi barn lekte tillsammans med mamma att min syster var ett bakverk som vi knådade genom att rulla runt henne på köksgolvet för att sedan grädda henne i en ugn (som utgjordes av hundens korg) för att hon skulle få den mörka tamliska färg som hon bär.

Vi barn tyckte denna lek var rolig och jag tror att det från mammas sida var ett sätt

att låta oss barn förstå att Sandhyas hudfärg var lika naturlig som min och min brors.

På matbordet under de svenska högtiderna (jul, påsk, midsommar osv) har det bland köttbullarna, skinkan, lutfisken, prinskorvarna, sillen, potatisen och akvaviten alltid stått en svensk flagga bredvid den indiska. Vi barn har fått höra indiska sagor och haft indiska barnböcker. När Sandhya var tolv år reste hon till Indien för första gången sedan hon adopterades.

1991 fick jag tillfälle att tillsammans med mina föräldrar och Sandhya besöka det barnhem i Pune där min syster tillbringade sina fem första levnadsår. Tidigare hade Sandhya besökt ett barnhem i Colva, Goa, som (precis som banhemmet i Pune) drivs i Moder Therasas regi. Barnhemmet i Goa var ett traditionellt hem med glada lekande ungar och bland personalen rådde en uppsluppen stämning.

Hemmet i Pune skilde sig i det avseendet, att det inte var ett renodlat barnhem. Där bodde det mestadels psykiskt utvecklingsstörda människor, barn som vuxna, varav några var gravt utvecklingsstörda. Atmosfären bland personalen var inte heller lika uppsluppen.

Jag vet inte om Sandhya delgivit mig eller mina föräldrar sina innersta tankar och känslor då hon återsåg Indien och barnhemmet men jag minns att hon vid ett tillfälle sa:

"- Även om jag inte blivit adopterad hade jag haft det bra."

Denna åsikt anser jag vara ett bevis på att min familjs bild av Indien inte är densamma som den bild som Waishalis omgivning förmedlat till henne. "Man skildrar gärna adoptivbarn som stackars ynkliga små kräk som räddats från misärens misär genom adoption."

Om detta är den syn din omgivning förmedlat till dig, Waishali, så förstår jag din bitterhet, men låt inte bitterheten gå ut över adoption som företeelse ty det är inte adoptionen i sig som är destruktivt för barn.

Du låter påskina att adoption är fråga om egoism och kolonialism. Egoism? Ja möjligen i den meningen att man adopterar för att få ett barn men det gör inte adoption till en mer egoistisk handling än om man skaffar barn via samlag.

Kolonialism? Var försiktig med dina urskilningslösa rallarsvingar, Waishali. Samla din energi och rikta istället kritiken mot dem som skall kritiseras.

Waishali skriver vidare, att "Om Claes Engström och andra önskar fortsätta sin välgörenhet och biståndsverksamhet ber jag er rikta insatserna dit där de bäst

behövs, nämligen i barnens hemländer."

Om jag tolkar detta rätt menar Waishali att adoption och välgörenhet/biståndsverksamhet skulle stå i motsatsförhållande till varandra och att det ena skulle utesluta det andra.

För mig har adoptionen av Sandhya fått direkt motsatt effekt. Redan som femåring då adoptionen var ett faktum "diskuterade" jag med mina föräldrar varför vi adopterade, varför Sandhya bodde på barnhem, varför hennes biologiska mor och far inte kunde ta hand om sitt barn, varför människor i Indien inte har tillräckligt med mat, varför, varför och åter varför. Konsekvensen av adoptionen av min syster har för mig personligen delvis inneburit att mitt sociala engagemang under min uppväxt hela tiden förstärkts.

Biståndsarbete, både utomlands och här hemma, är idag en viktig och naturlig del av mitt liv.

Slutligen vill jag kommentera den organisation för adopterade som Waishali skriver om.

Organisationens målsättning är bl a att sprida kunskap om Indien. Hösten -92 tog jag del av ett arbetsmaterial som skulle ligga till grund för organisationens stadgar.

Jag vet inte om förslaget sedan antogs men vad jag reagerade mot var att enligt ett förslag skulle homosexuella inte få vara med i organisationen.

Det är högst anmärkningsvärt att en organisation som syftar till att skapa förståelse för den indiska kulturen, som efterfrågar tolerans och vars medlemmar (antar jag) någon gång blivit trakasserad p g a sitt ursprung inte kan visa mer tolerans mot homosexuella. Begreppet "lika goda kålsupare" ligger nära till hands.

Grunden för att adoptivbarn skall känna harmoni i adoptivfamiljen är att kontakten med ursprungslandet och dess kultur upprätthålls och att det ständigt diskuteras inom familjen.

Adoptivbarnets ursprungskultur måste bli en del av adoptivfamiljens kultur. Personligen anser jag att Sandhya är lika mycket svensk som jag är och att jag är lika mycket indier som Sandhya.

Waishali, sluta upp med att dela ut dina rallarsvingar mot adoptioner som företeelse, ty det är inte i begreppet adoption problemen ligger.

**Mårten Randberg
Dan Randberg
Sandhya Randberg**

Jordens sista fria folk vägrar låta sig hjälpas

FN har proklamerat 1993 som ursprungsbefolkningarnas år. Jordens sista återstående fria folk är sentineleserna, som bor på en ö i den indiska ögruppen Andamanerna i Bengaliska Viken.

Hela året har det pågått. Utan stora manifestationer, och utan politisk uppmärksamhet. Men så har också händelserna under året vida kommit att överträffa FN:s paroller. I Slovakien, på Balkan, i det tidigare Sovjetunionen; från Mellanöstern till Stilla Havet, i Afrika, Asien och Amerika – överallt står kampen om vem som är mest ursprungliga, mest infödda. Vem som har den slutgiltiga religionen och det rätta språket – och därmed rätten till att behärska landområden och dominera över andra folk med annan födslorätt och andra traditioner.

FN-resolutionen riktar sig främst mot det exotiska. De folk som trots att de lever inom väldefinierade stater, styrda av andra, har vägrat att bli en del av den större kaotiska världssordningen. Flertalet av dessa folk är idag ofria. Den indonesiska regeringen har inte visat något intresse för att låta Irian Jaya (västra Nya Guinea) eller Östtimor få självstyre ens av grönländsk modell. I Malaysia, Thailand, Burma och Filipinerna fälls regnskogen och ursprungsbefolkningen tvingas söka sig in till städerna. Ön Bouganville som formellt tillhör Papua Nya Guinea har idag "odefinerad status" efter att befolkningen där gått i uppror mot den fjärran belägna centralregeringen. Och i Franska Polynesien, som enligt EG:s terminologi är en fransk provins – inte någon koloni – överväger en socialistisk regering i Paris att återuppta atomprovsprängningarna under året.

"Måste hjälpas"

Det är svårt att definiera dessa ursprungliga befolkningar. I gängse västerländsk syn är de på en gång vilda och harmoniska, färgrika och fattiga. Turistbroschyrer utlovar spännande och dramatiska upplevelser vid civilisationens rand. Fjäderprydnader, nakna kvinnobröst och penisfodral –

Ögruppen Andamanerna i Indiska Oceanen är hem för flera ursprungsfolk, numera små folkspillror, som lever på indiskt understöd. Endast på North Sentinel Island lever ett fritt folk kvar.

medan biståndsorganisationer med nästan lika färgrik marknadsföring säljer brunnar, kvinnokooperativ och mynttelefoner.

Bara på en punkt är de eniga, resebyråerna, UD och missionärerna: De små ursprungsbefolkningarna måste hjälpas. Vi skall blanda oss i deras kultur, förargas och beundra, och vi skall upplysa dessa folk om deras egen skönhet, underutveckling och praktiska oförmåga.

Världens fria och ursprungliga folk år 1993 så gott som helt försvunna. Biståndsarbetare, ämbetsmän, läkare och missionärer har varit på besök med undervisningsprogram, tvålar, Bibeln, Koranen

och instruktioner om avgifter vid folkligt deltagande i vattenförsörjningsprojekt. Om man nu inte som ockupationsmakterna i Irian Jaya, Östtimor eller Tibet ser det som en uppgift för militär och polis att med hjälp av vapen och tortyr lära "minoritetsfolken" om deras praktiska, teknologiska och ideologiska mindervärde.

Faktiskt finns det idag, under Ursprungsbefolkningarnas år 1993 bara ett enda litet folk kvar som fullständigt och konsekvent har bevarat sin frihet från den kaotiska yttervärlden. Vi kallar dem för sentineleser, men vi vet inget om vad de kallar sig själva.

Sentineleserna bor på North Sentinel Island, en obetydlig ö väster om den indiska ögruppen Andamanerna i Bengaliska Viken. De är indiska medborgare, men det vet de inte om. Deras språk och kultur är okänd för oss, och de vill inte ha något med oss att göra. Det är därför givet att de inte skickar delegater till de möten och konferenser som hålls med anledning av FN-året.

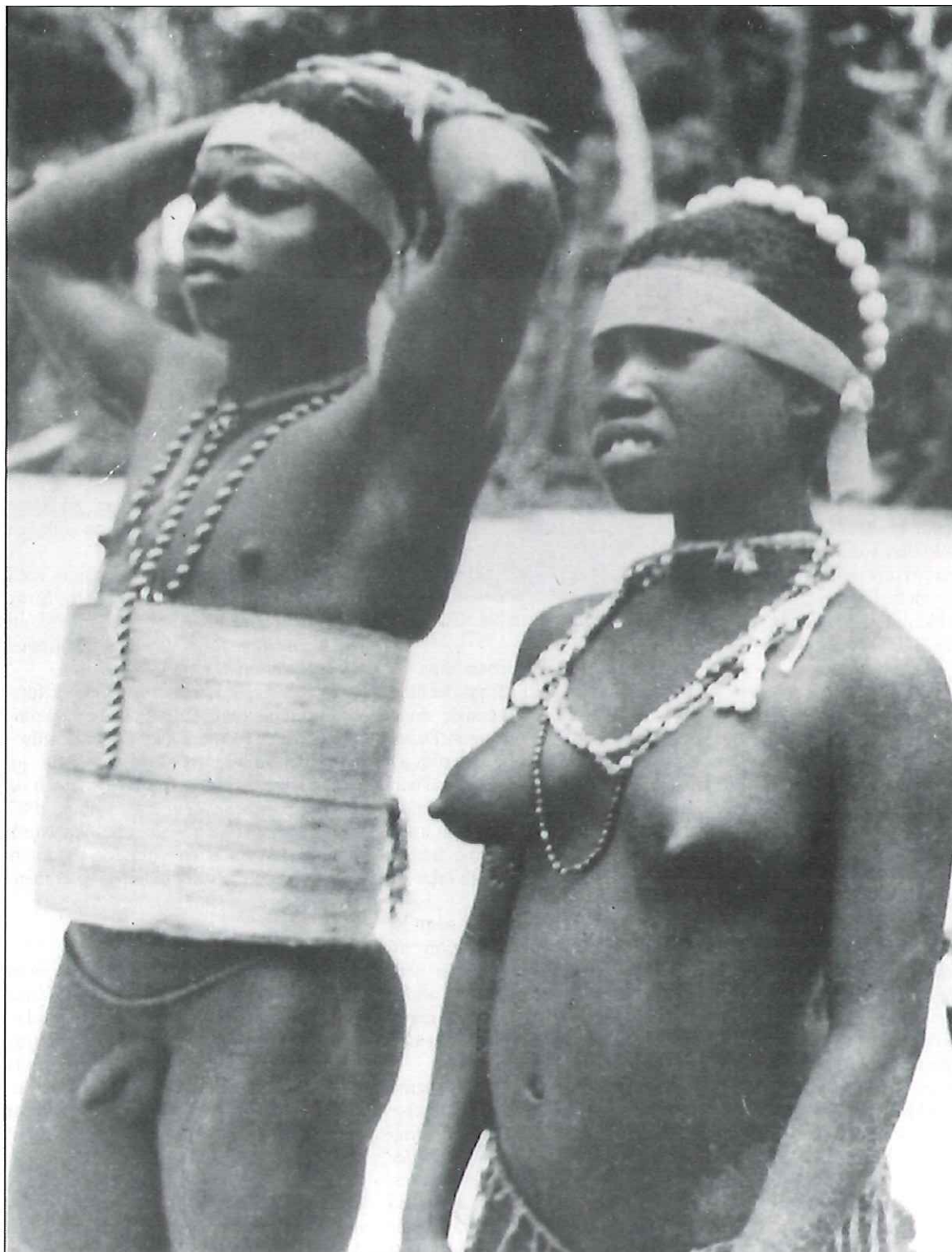
Historiska tillfälligheter

Att sentineleserna skulle bli det sista fria folket på jorden beror på historiska tillfälligheter och att de ännu inte låtit sig läras om sitt eget mindervärde – de har förblivit fientliga mot omvärlden och därmed "vilda".

Ögruppen Andamanerna ligger i Indiska Oceanen, 500 km utanför Burma och 1.000 km från Indiens kust. När britterna avvecklade sitt vicekungadöme på den indiska halvön övergick Andamanerna tillsammans med ögruppen Nicobarerna till indiskt styre. Båda ögrupperna styrs idag som ett unionsterritorium direkt av centralregeringen i New Delhi.

Andamanerna består av knappt 300 öar, täckta av mäktiga regnskogar. Skogen når ända ut till kustlinjen, där trädkronorna bildar ett tjockt täcke, varunder marken ligger helt i mörker. Kusterna består av vita korallsandstränder, breda korallrev, kalkklippor och mäktiga mangrovevegetationer längs de smala sunden mellan de många öarna.

Flora och fauna är typisk för ensligt

Sentineleserna är det sista fria och ursprungliga folket i världen. Omväxlande har de valt att fly undan eller angripa de främlingar som besökt deras lilla ö i den andamanska arkipelagen.

vatten. Blair skrev emellertid i sin rapport till generalguvernören att det knappast vore omöjligt att uppnå vänskapliga förbindelser med de infödda – och att deras stridslust nog primärt berodde på erfarenheter av malajiska pirater, som härjade arkipelagen.

I september 1789 etablerade britterna en liten bosättning vid Port Cornwallis, nuvarande Port Blair, och vid en flagghissningsceremoni den 25 oktober blev Andamanerna officiellt förklarade vara en del av det Brittiska Imperiet.

Den ursprungliga befolkningen på Andamanerna är negritos. Små och mörka med krulligt hår, och med steatopygi – fettavlagringar baktill – som i synnerhet kan ses hos kvinnor som kommit en bit upp i åren. Ett karaktistikum vi också finner hos bushmännen i södra Afrika. Steatopygi är ett urgammelt skönhetsideal, återgivet på paleolitiska kvinnostatyetter och grottmålningar från Medelhavet till Sydafrika. Folkslag som Andamanernas infödda har en gång bebott stora delar av världen. Hela Afrika och södra Asien, ända tills de trängdes undan av kolonistörer: Bantus, malajer och indier, Nelson Mandelas och Mahatma Gandhis imperialistiska förfäder.

Vid tidpunkten för det brittiska övertagandet av Andamanerna tros öarna ha haft en infödd befolkning på ca 6.000 personer. Dessa var uppdelade i fyra skilda grupper –

belägna öar. Det finns mer än 60 arter och underarter av fåglar som enbart finns här. Och även om florán är ofullständigt undersökt känner man redan till över 200 växter som inte är kända från andra platser än Andamanerna. Det finns också fjärilar, ödlor, fladdermöss och ett vildsvin som bara är känt från Andamanerna.

Första mötet 1789

Britterna kom första gången till öarna i slutet av 1700-talet då kapten Archibald Blair från den brittiska flottan genomförde en kartläggning av ögruppen. På Andamanerna träffade kapten Blair grup-

per av öarnas ursprungliga invånare. De första iaktogs 1788 på Interview Island, nära 13:e breddgraden, och det första mötet skedde den 11 januari 1789 då Blair tillsammans med några skeppsofficerare landsteg nära Port Andaman. De infödda tog emot gåvor, några speglar och knivar samt en tom flaska som de visade stor begeistring inför. Kapten Blair beskrev de infödda som "fredliga men ytterst försiktiga".

Senare under resan blev besättningen upprepade tillfällen angripna av infödingar, och möttes av pilar när de gick i land för att göra uppmätningar eller hämta dricks-

Stor-andamaner, bosatta på öarnas östkust och i området runt Port Blair; *Onge*, boende på den sydligaste Andaman-ön; *Jarawa* som fortfarande bebor västkusten samt djungeln på södra och mellersta delen av ögruppen; och slutligen *Sentineleser* på North Sentinel Island.

Andamanerna fick aldrig någon särskild betydelse för det Brittisk-indiska vicekungadömet. I Port Blair uppfördes en straffanläggning. Det runda fängelset, till vilket skickades straffångar som förväntades göra flyktt försök om de placerades på det indiska fastlandet. Senare, under Indiens frihetskamp, användes fängelset som förvisningsort för indiska nationalister, särskilt de från från det närliggande Bengalen.

Det fanns få frivilliga inflyttare till öarna. Vid folkräkningen 1921 registrerades bara lite över 6.000 icke infödda på Andamanerna, och när Indien blev självständigt 1947 var antalet 14.000. Det var först på 1960- och 70-talen som indiska regeringen tillät en massiv invandring till öarna av småbönder och fiskare från Bengalen och Sydindien. I dag uppgår antalet inflyttade till ca 300.000 personer.

Vissa lät sig tämjas

Kapten Blairs bedömning av de infödda på Andamanerna visade sig bara delvis hålla måttet. Stor-andamanerna lät sig tämjas, och några gick med på att klä sig i engelska kläder och lärde sig att läsa. En av dem blev föreståndare för en flickskola i Penang. Också onge-stammen etablerade kontakt med den nya omvärlden och blev gjord delaktig i civilisationen.

Däremot förblev jarawas och sentineleser fientliga. 1918 föreslogs att alla, ännu fientligt inställda, infödingar skulle utrotas under en period på tre år med hjälp av en brittiskklädd kontingent bestående av 30 burmesiska soldater. Förslaget förkastades dock av öarnas brittiska administration.

Sentineleserna, på sin lilla ö i väster, valde att omväxlande gå till angrepp eller fly när ett skepp kom på besök. 1914 beslöt den brittiska administrationen att, med hänsyn till öns avsaknad av betydelse, North Sentinel Island inte längre fick besökas och att öns infödda skulle lämnas i fred.

Bidragande till det brittiska beslutet var det faktum att de infödda som etablerat kontakt med kolonisatorerna hade gått dramatiskt tillbaka i folkmängd. Epidemier av mässling, smittkoppor, diarrésjukdomar och influensa hade utrotat barn och vuxna, och nu var de kvarvarande vänligt sinnade andamanerna i stor utsträckning smittade av syfilis och gonorré. Barnadödligheten var överväldigande. Det var ett utdöende som inte kunde bromsas.

I dag bor de sista få av stor-andamanerna och onge i hus byggda av den indiska regeringen. De får gratis ris och mjöl, och har rösträtt till indiska val, de har skolor där det undervisas på hindi, rent dricksvatten

Stamfolkskvinna med barn på Andamanerna.

och tillgång till gratis läkarbehandling.

Av de stora andamanerna finns det idag bara 28 kvar, och de kvarvarande onge uppgår kan räknas till 93 personer. Dessa få vänligt sinnade infödda besöks ofta av filmare, antropologer, militärpersonal och höga ämbetsmän. De beskrivs förklemmande av dessa besökare som barnsliga infödingar. De sista stor-andamanerna har nu glömt sitt ursprungliga språk och talar en bristfällig hindi.

Denna artikel är inte avsedd som ett angrepp på Indiens administration av Andamanerna. Administrationen är god, sedd med yttervärldens ögon. De andamanska skogarna bevaras, korallreven skyddas, och ingen får lov att fånga och exportera de sällsynta fågelarterna.

Bevarandet av naturen på Andamanerna står i bjärt kontrast till den naturförstörelse som skett i Thailand, Burma, Filippinerna och Östafrika. Även de infödda står under statligt beskydd. Onge och stor-andamanerna, snart utdöda som folk, lever på pension, medan jarawas i skogarna i väster har fått sitt eget territorium – ett reservat till vilket endast polis och utvalda ämbetsmän, antropologer och i sällsynta fall filmare ges tillträde. När jarawas slår ihjäl nybyggare, som trängt in i deras skogar, skickas inte längre som under brittisk tid ut straffexpeditioner från huvudstaden för att bränna byar och ta gisslan.

Frestelsen alltför stor

Men också för indierna är det svårt att hålla fast vid principen om att lämna andra i fred. Nyfikenheten är för stor, liksom lusten att civilisera och behärska; till att skrämman med maktens teknologi och ge gåvor som för de infödda måste te sig

underliga och exotiska.

Efter mer än 50 års uppehåll återupptog den nu självständiga indiska regeringen besöken till North Sentinel Island. 1967 skickades två polisexpeditioner dit. Den indiske antropologen T N Pandit skrev: "Det var ett betydelsefullt genombrott... Detta gjorde mig till den förste antropolog som någonsin hade besökt ön".

1980 besöktes åter ön av T N Pandit och en stor grupp poliser. Som alltid hade öns invånare flytt djupt in i djungeln. Efter en snabb marsch hittade expeditionen en by med 18 hus, som lämnats så brådstörtat av sentineleserna att elden ännu brann i spisarna. Polismännen stal bågar, pilar och husgeråd – som de sedan tog med sig som souvenirer.

T N Pandit protesterade men fick order om att inte lägga sig i polisens görande. Därefter lämnade expeditionen gåvor: Röda och gröna plastsannar, en kasse bananer, aluminiumtallrikar, en duk, en leksaksbil och en gris.

Polisen var klädd i stridsutrustning, med polstrade uniformer och sköldar. Strax innan man lämnade ön blev ledaren för ett filmteam som följde med expeditionen träffad i höften av en pil.

De officiella kontaktmissionerna fortsätter. En eller två gånger om året ankommer poliser, soldater, någon enstaka antropolog och möjligtvis ett filmteam till ön. Oftast har sentineleserna flytt; då och då blir besökarna beskjutna med pilar. 1987 när Andamanernas guvernör besökte North Sentinel avfyra en vakt för säkerhets skull ett varningsskott innan gåvolämnandet inleddes.

De sista vildarna

Huvudstaden Port Blair har i dag vuxit till en folkmängd på knappt 70.000. Många av de gamla trähusen från kolonialtiden står ännu kvar, inklämda mellan fyrkantiga betongkonstruktioner målade i grälla färger. Det finns en hamn med fiskekuttrar, marina fartyg och fraktskepp, och en basar med lockande skyltar på engelska, tamil och hindi.

Strax bakom staden ligger ett litet berg, Mount Havelock, där många av öns endemiska fåglar kan iakttas: Ormörnar och fruktduvor, beoer och honungsfåglar. En dag med mycket klar sikt kan man, när man ser ut mot sydväst, alldeles ute vid randen av horisonten skimra en kontur av North Sentinel Island: Skogen, en lång strand och en vit bränning där vågorna slår in mot öns korallrev.

Sentineleserna har inte låtit sig tämjas ännu, de har sluppit undan mässling, syfilis och aids – presidenter, tempel, kyrkor, brunnar, skolor och pengar. Måhända de har haft glädje av plastsannarna och leksaksbilen...?

Därute bor de sista vildarna...

Nils Finn Munch-Petersen

Erotik, kyssar och blodigt allvar

Zac O'Yeah fortsätter spana in indisk film

Film slog igenom snabbt, hårt och tidigt i Indien. Första visningen av bröderna Lumières levande bilder arrangerades i Bombay redan 1896 (året efter världspremiären). Man får väl förmoda att de levande bilderna främst var avsedda som en förströelse för de brittiska kolonialisterna, men den nya tekniken fångades snabbt upp av nyfikna och kreativa indier.

Save Dada gjorde i slutet av 1800-talet kortfilmer som *Brottarna*, *Man med apa* o s v. Fem år senare började **Hiralal Sen** från Calcutta att seriöst dokumentera utdrag ur bengaliska teaterföreställningar och 1904 gjorde han ett första försök till spelfilm, *Ali Baba och De Fyrtio Rövarena*.

Den första helindiska spelfilmen kom 1913 när **Dadasaheb D G Phalke** presenterade sin film *Raja Harishchandra* i Bombay, den 3 maj detta år. Filmen hade titlar på både engelska och hindi, och den visades i rekordlånga 23 dagar. Vanligtvis räknas dessa fyra spolar med 3.700 fot av perforerad nitratrensa som den indiska filmindustrins födelse. Huvudsakligen hade Phalke lärt sig filmtekniken ur böcker, men han hade också rest två gånger till London. I Indien var man sin egen kameraman, scenograf, producent och distributör – med projektor och duk lastade på en kärra som drogs av oxar reste han från by till by och visade sina filmer inför förundrade åskådare. Den snabba utvecklingen och den oöverträffade attraktionskraften som sedan åtföljde filmen i Indien var otvivelaktigt ett resultat av förundran och fascination över det drömlika mediet i en sund kombination med ekonomisk spekulation. 1927 var redan 15 procent av all film som visades i Indien producerad av landers egna förmågor. Så när ljudfilmen introducerades med *Alam Ara* den 14 mars 1931 (regi: **Ardeshir Irani**) på Majestic Cinema i Bombay, dog stumfilmen praktiskt taget i ett slag. Irani regisserade sex år senare även Indiens första färgfilm,

Kisasn Kanya.

Att filmen blev så populär beror delvis också på dess roll som ett oskyldigt och fördolt redskap i den nationalistiska rörelsen, vilken slutligen ledde till landets självständighet 15 augusti 1947.

Trots sin glättighet och med sin främsta ambition att underhålla manifesterade filmerna ändå de indiska språken, kulturerna och folkslagen; fenomen som tidigare fört en vacklande tillvaro i skuggan av den brittiska kulturen.

Poeter och författare som **Rabindranath Ta-**

gore m fl hade odlat idén om indisk kultur i en akademisk nisch, dans- och folkteatertrupper som turnerade på landsbygden bevarade en del fragment av de gamla traditionerna. Men med ljudfilmen fick indierna för första gången tillgång till ett mäktigt och populärt massmedium.

1930-talet gav sålunda röst åt sociala protester på filmduken, flera filmer där orättvisorna i samhället belystes slapp igenom den brittiska censuren och filmare som **Mehboob Khan** fick sina genombrott. Mehboob var en fattig bondpojke som hade rymt från byn i Gujarat och tagit sig till Bombay där han hankade sig fram som statist, bl a i filmpionjären Ardeshir Iranis studio.

Mehboob debuterade som regissör i mitten av 1930-talet och eftersom hans första filmer var succéer kunde han snart inrikta sig på sitt egentliga intresse, att göra filmer med sociala budskap. Till en början producerade han mest schablonartade kärlekshistorier där klassbarriären satte upp hinder för romantiken, för att senare övergå till mer upproriska teman om sociala reformer (*Aurat*) och ett slutgiltigt klasslöst samhälle målades upp (*Roti*). Framgångsrik som han var kunde han etablera en egen studio i Bandra (se föregående artikel i SYDASIEN 2/93) men på baneret till hans eget filmbolag återfanns alltid en hammare och en skära, som en indikation till var hans sympatier stod. ➤

Välkänd stjärna inte på filmduken men väl bakom soundtracken: Mohammed Rafi.

Hans sätt att hantera sociala frågor födde en våg av efterföljare och var länge en måttstock för seriös film. När andra världskriget började gick den indiska filmindustrin ner på sparläga p g a filmransoneringen. Under åren från krigsslutet till självständigheten gjordes några betydelsefulla filmer, varav tre var *Dhori Ke Lal*, *Kalpana* och *Neecha Naga*". K A Abbas berättar sålunda i boken *Indian Cinema Superbazaar* om sin debut 1946:

– Efter att Folkets Teater (*Indian Peoples Theatre Association*, IPTA, en teatergrupp i Bombay som i mångt och mycket sällade sig till den nationalistiska rörelsen) startades utnämndes jag till generalsekreterare. Vid den tiden hade kriget brutit ut i världen och regeringen ransonerade råfilm. Producenterna kunde bara göra tre filmer per år mot dussintalet ....

– Licenser och filmlängder reducerades till 11.000 fot för att spara råfilm. Jag vet inte vems idé det var, men någon byråkrat som hade idéer om konst, experimentell verksamhet eller något sådant, bestämde att tre licenser skulle ges till kulturella föreningar eller individer för att de skulle skapa sin egen typ av filmer.

– Och så kom det sig att de tre licenserna gavs till IPTA, Chetan Anand och den berömde dansaren Uday Shankar .... *Dhori Ke Lal* handlade om landsbygdens problem med hungersnöd; *Neecha Nagar* (Chetan Anands film) handlade om arbetarnas kamp mot utsugning, och *Kalpana* (Uday Shankars film) var en poetisk dansmusikfilm. Olyckligtvis skördade ingen av dessa tre filmer några framgångar.

Förväntningarna slog inte in

Förväntningarna var att en ny era inom indisk film skulle infinna sig om dessa slog, men faktum var att ingen av dem spelade in några pengar trots att samtliga höjts till skyarna av cineaster och finsmakare. Istället ledde det till ett bakslag för "god och seriös, konstnärlig film". I två av fallen berodde misslyckandet på att de politiska oroligheterna som härjade landet höll biograferna stängda, medan *Kalpana* – som p g a Shankargruppens skrälade finanser premierades först 1948 – endast attraherade samma smala publik av konstvänner som gick och såg gruppens dansföreställningar i Nordindiens metropoler. *Neecha Nagar* prisbelönades dock vid festivalen i Cannes 1946.

Efter självständigheten arrangerades den första International Film Festival of India 1952, i ett rus, och dess effekt sägs vara att många filmskapare och biografbesökare för första gången blev medvetna om kraften och mångfalden i den inhemska filmindustrin, och under åren som följde flöt de flesta av de stora filmregissörerna till ytan; Satyajit Ray gjorde klassikern *Pather Panchali*, andra framstående filmare kom att bli Raj Kapoor, Guru Dutt och B R Chopra.

Samtidigt ökade klyftan mellan mångmiljonindustrin och den konstnärliga filmen, vilken förkroppsligades i den parallella *New Indian Cinema*-rörelsen på sextioalet, då det ur studiolandets undervegetation knoppade upp filmare i Satyajit Rays fotspår; Mrinal Sen, Ritwik Ghatak, Basu Chatterjee, Mani Kaul och Shyam Benegal m fl.

Sedan de dagarna delas seriös film grovt räknat upp i två fack; å ena sidan dem som lyckades med att införa nya idéer inom ramarna av den kommersiella filmindustrin – t ex Kapoor och Dutt – och å andra sidan ett stigande antal cineaster och utexaminerade studenter från Film and Television Institute of India, vilka i sin strävan efter nya uttrycksformer fört en tillvaro utanför den kommersiella filmindustrin. De bröt mot traditionella berättartekniker och teman (se föregående artikel) med lågbudget närmast som ett honnörsord. Deras kommenterande filmer var en

Ur filmen *Roja* med Madhu Bala i huvudrollen.

direkt reaktion på samhällsutvecklingen; den hade inte infunnit sig trots att snart två decennier förflutit och optimismen utväxlades gradvis mot en mer dyster vision.

Filminstitutet

Ett nav i centrum av den parallella filmproduktionen blev paradoxalt nog ovannämnda Filminstitut, som startades av indiska staten 1960 för att "höja den tekniska standarden på indisk Film genom att tillhandahålla utbildade tekniker och konstnärer till filmindustrin." Med både tekniska utbildningar, liksom konstnärliga, för skådespelare och regissörer blev institutet redan på ett tidigt stadium ett näste för ambitiösa unga filmare.

Institutet är inrymt på Prabhat Studios gamla tomt i Pune, fem timmars tåresa från Bombay, i ett grönområde.

Om man bortser från 1974 års tillskott av den statliga TV-fortbildningen som är exklusiv för Doordarshan-ställda har filmfakulteten idag de treåriga grenarna filmregi, filmfoto, ljudinspelning och en tvåårig redigeringskurs. Varje gren tar in tio elever per år (TV-fakulteten tar 100). Av de sammanlagt 40 filmstudenterna är åtta platser reserverade för elever från andra asiatiska och afrikanska länder. Elevernas medelålder är 21-22 år, berättar filmaren John Shankaramalangalam, som är skolans dekanus.

– Eleverna från de tekniska utbildningarna möts av en bra arbetsmarknad efter skolan, säger John sakligt. Problemen är större för dem som utexamineras från regikurserna, för de vill naturligtvis göra sina egna filmer – vilket oftast rimmar illa med marknadens önskemål. Så de får slita hårt. Men vad som är viktigast är att många av våra mest framgångsrika elever har skapat en bro mellan institutet här och industrin därute – många innehar viktiga poster eller har prisbelönats på festivaler här och utomlands.

Bland de gamla eleverna finns Mani Kaul från den tidi-

Den tamilske stjärnskådisen M G Ramachandran i aktion. MGR kallad sadlade efter filmkarriären om och blev politiker, krönte sin bana med att bli folkkär chefsminister i hemstaten Tamil Nadu.

gare nämnda New cinema-rörelsen, **Adoor Gopalakrishnan** som kom att bli en trendsättare inom regional filmindustri i Kerala (malayalam), **K G George** (malayalam), **John Abraham** (tamil), **Ketan Mehta**, en internationellt uppmärksam filmare, **Saeed Mirza** som var en föregångare inom 70-talets hindiavangarde och prominenta skådespelare som **Om Puri** (spelade rikshandlagare i *Glädjens stad*) och **Naseeruddin Shah** (som nyligen regisserade och själv spelade rollen som Brutus i en kontroversiell uppsättning av Shakespeares *Julius Caesar* på Bombays teaterscen.

Den första regieleven från institutet som gjorde en långfilm var dock John Shankaramalangalam själv. Hans film *Janma Bhoomi* (Moderlandet) följdes av ytterligare 4 långfilmer och ett fyrtiotal kortfilmer från hans regisorsstol.

– *Janma Bhoomi* kom 1967, nej, 1968 och jag fick kämpa för att få den distribuerad. Senare förändrades smaken, det kom filmklubbar (*film appreciation societies*) där konstnärliga filmer visas, med följden att publiken som uppskattar svåra filmer har blivit större. Så idag är det enklare att lansera den typen av filmer. Till och med kommersiella distributörer tar konstfilmer vid sidan av och mina senare filmer har inte träffat på så mycket problem i det hänseendet.

Som produktionsenhet för elevfilmer är Prabhat Studios lokaler utmärkta. Där finns ateljéer och loger, kameror och utrustning, klipprum och svartvitlaboratorium, samt en egen biograf.

Konstfilm rör sig i en annan ekonomisk division än de kommersiella filmerna där budgeten ofta är hundra gånger högre. En del konstfilmer spelar in sina egna kostnader och då får den räknas som en succé. Dessutom finns det en del producenter som är villiga att satsa pengar i sådana filmer.

Många filmer stöds av NFDC (*National Film Development Corporation*) eller staten genom lån. Indisk

TV, Doordarshan, medproducerar också en del filmer. Men på 1990-talet förändras filmindustrin drastiskt, produktionskostnaderna skjuter i höjden och det blir svårare att jobba med lågbudget. Så tyngdpunkten förskjuts mot spekulativ igen och samtidigt dalar intresset för konstfilm.

Mera professionellt i Madras

Delvis beror allt det här också på att vår filmindustri är så odisciplinerad; genom mer självdisciplin skulle t ex kostnaderna kunna hållas nere. Den här utvecklingen sker främst i Bombay, situationen är faktiskt annorlunda i Madras där man har en mycket mer professionell attityd.

Hur stor är filmindustrin egentligen?

”Den är Indiens femte industri till omsättningen och den sysselsätter ungefär 500.000 personer.”

Vad ser du i framtiden, du som sitter mitt i smeten och har erfarenhet av de senaste decenniernas utveckling?

”Industrin förändras; videoteknologin påverkar mycket i det som händer. Vi måste som sagt skapa mer disciplin inom våra egna led för att bekämpa ökande kostnader och kvalitetsbristerna... Personligen anser jag att det vi idag ser är en övergångsperiod; du vet, med de här utländska TV-kanalerna som kommer med en helt annorlunda stil. Den traditionella visionen försvinner och kraven ställs på häftigare, mer spännande produkter. Teknologin ska vara mer innovativ, mer modern — teknologin spelar helt enkelt en väldigt viktig roll. Bildkonceptet är annorlunda — det är mer comic strips.... Och analys av karaktärer, ambitionen att skildra personer med alla sina dimensioner, allt det har komprimerats och filmerna har blivit mer som seriestripptar.”

Kommer utvecklingen att fortsätta åt det hållet?

”Ja, faktiskt.”

Du tror inte på att en motreaktion kan uppstå?

John tänker efter och säger sedan en aning fundersamt:

”Jag tror inte det. De här förändringarna i filmindustrin är permanenta.”

Påverkar det filminstitutets filosofi?

”Givetvis. Vi måste förändra våra traditionella uttrycksformer i och med att allt utanför förändras.”

Blomstring för avantgardet

Blomstringsperioden för hindiavangarde i slutet av 70-talet blev ett ”shot in the arm” för den parallella filmen och avantgarderörelsen spreds till de regionala språken. Det goda som de nya och vågade filmerna förde med sig var att klichéartade intriger i landsbygdsmiljöer med förtryckta bönder och mustaschvinnande feta godsägare inte längre var norm för seriösa filmer, filmarna valde i allt högre grad teman utifrån personliga angelägenheter.

På 70-talet kunde alltså en regissör som **Adoor Gopalakrishnan** göra film för en relativt liten publik på sitt regionala språk, fast med 80-talet kom **Shyam Benegal**, **Saeed Mirza**, **Ketan Mehta** och andra att korsa gränsen mellan de två filmindustrierna — utan att göra film för kommersiella ändamål nådde de samma, stora publik. Resultatet blev att allt fler började krydda sina filmer med samma ingredienser som Hollywoodstilen sålde på (ingen förvånande utveckling, direkt) vilket resulterade i en hybrid, som ibland benämns artfilm.

Ett populärt knep var och är att signera en eller två stora stjärnor och därigenom dra publik, bara för att visa en film som absolut inte har den kommersiella filmens standardinnehåll.

Kritiken mot filmskaparna består i att lurendrejeriet försatte den seriösa filmen i en svår båt, där den tappade både sin integritet och sitt syfte. För begåvade filmare är ➤

En av 90-talets största kvinnliga stjärnor: Madhuri Dixit. Här i filmen *Ek, do, teen*.

Charuhasan spelar Tabara i kannadaregissören Girish Kasaravallis film "Tabarana Kathe" (Tabaras berättelse)

det å andra sidan svårt att i längden motstå frestelsen att göra beräknat säljande filmer och äntligen nå en stor publik (och tjäna pengar).

Sugs upp av kommersiella industrin

Så är fallet nästan undantagslöst för filmfotograferna, vilka suggs upp av den kommersiella filmindustrin efter ett par framgångsrika parallella filmer. Andra filmare finner en kompromiss-utväg genom att sälja sina tjänster till det propagandistiska, statliga utbildningsfilmorganet Films Division.

Kanske indisk films framtid speglas i Ketan Mehtas film *Maya Memsaab* som hade indisk premiär i januari 1993 och därefter internationell premiär på festivalen i Berlin. Bland hans prisbelönade filmer ryms *Bhavani Bhavai*, *Holi* och *Mirch Masala*. Den nya filmen *Maya Memsaab* är en hindiversion av **Gustave Flauberts** roman *Madame Bovary*, som tidigare filmats bl a **Jean Renoir**, **Vincent Minnelli**, **Volker Schlöndorff** och **Claude Chabrol**. I huvudrollerna syns Ketans fru **Deepa Sahi** och Bombaystjärnan **Shah Rukh Khan**. Så citerar jag Ketan: "På många sätt ser jag min film som en fritt bearbetad version av Flauberts vision — jag har spelat den på alla nivåer och tagit mig rikliga kreativa friheter där jag ansett det berättigat. Så för min indiska publik kan slutprodukten lätt uppfattas som vilken indisk film som helst, lösgjord från sitt ursprung."

Deepa Sahi kommenterar i samma artikel de uppmärksammade, sexuellt laddade scenerna med Shah Rukh Khan: "Alla talar om kärleksscenerna, men för mig var de bara en liten del av ett mycket större, viktigare filmiskt utspel. Jag tänkte på den där scenen mer som ett sista slag mellan Maya och Lalit, vilket kulminerar i samlag. För mig är det ögonblicket, när hon reser sig upp komplett naken, den viktigaste punkten i filmen; det är ett förtvivalat ögonblick när ett tyst skrik fastnat i hennes hals och hennes tragedi etsats i hennes ansikte, vid insikten om att hon har förlorat, att det hela är över."

Filmens budget på över Rs 10 miljoner (2 mkr) har delvis finansierats av NFDC och resten kommer från Video 16 (för franska marknaden) och Channel Four (för

övriga Europa), en inte helt ovanlig modell när det gäller mer etablerade seriösa filmare. På annat håll har Doordarshan finansierat Mani Kauls nya film *Idiot*, en indisk tappning av en rysk bok (gissa vilken).

Filmen har redan visats i London och i New York där den sågades i pressen, men den är relativt het i Indien. Mani Kaul är dessutom en av tolv regissörer som valts ut för att bidra med en trettiominutersfilm till en erotisk antologi, andra är **Susan Seidelman** och **Aki Kaurismäki**. På 70-talet när trenden var för politisk film kritiserades Mani Kaul för sin brist på politiskt engagemang; trots det vann hans experimentella filmer och dokumentärer som

Before My Eyes priser här och där. En journalist från Times of India frågar honom om han tror att en originell stil växer ur influenser:

"Jag tror att det är så inom alla konstformer. Matisse brukade ofta kopiera mästarna och tittade på vissa målningar av Cezanne närhelst han kände osäkerhet eller tvivel inför sitt arbete. Matisses lärare brukade säga till honom att ingen målare i verkligheten kan imitera någon annan. Istället skapas en relation med mästaren genom vilken du kan se dig själv tydligare. Därför, när du ser på stora filmer och berörs av dem kommer du bara närmare dig själv, mognar och utvecklar ett vidare, mer distinkt uttryck." Bland sina förebilder namnger han sedan Ozu, Bresson, Fellini och bland indierna Ghatak och Ray.

Jag reser till Bangalore som lär vara Indiens biograffästaste stad. Den inhemska filmindustrin är Kannadafilmen, men man importerar mycket från Tamil-, Telugu- och hindiproducenterna. I Bangalore hittar man en av Indiens äldsta regionala *Film Industry Development Corporations*, vilken startades redan 1968 för att filmskaparna inte skulle behöva resa till söderns filmmetropol Madras för att göra sina filmer.

Där finns idag ett litet filminstitut och ett par studios, och eftersom det är förhållandevis billigt att filma i Bangalore händer det att Bombayfolket kommer dit och spelar in. En tid, har jag för mig, var filmvärlden i Bangalore både vital och slagkraftig (1970-talet) men idag råder där stagnation; stereotypa mytologiska teman, krasst ekonomiskt tänkande och konstant B-filmsbudgetering har knäckt filmen, som inte heller kan falla tillbaka på någon marknad utöver den egna delstaten.

Vad värre är att Bangalores konstnärliga filmare är de första som fått stryka på foten, vilket jag erfar vid mitt möte med **Girish Kasaravalli**, en av stadens stoltheter. Till och med de tekniker jag intervjuar nämner inte utan stolthet att de assisterat Kasaravalli i en eller annan produktion.

Kasaravalli har integritet. Han är den enda regissören jag personligen träffat som varken försökt göra kommersiell underhållning eller propagandafilm för Films Division. Följdaktligen har han inte gjort en enda film på

tre år. Följdaktligen är det kanske inte en slump att hans bil drabbas av soppatorsk när vi är på väg till hans villa i södra Bangalore.

Som i en roadmovie lämnar vi bilen mitt på den dammiga vägen och går sista biten till fots. Han säger att det bara är som publiken har fått för sig att film ska stå för verklighetsflykt, när jag frågar efter vad som är poängen med att göra allvarliga filmer för folk som inte vill se allvarliga filmer. Och när han säger det får han det att låta så klart som korvspad.

"Film är bara en metod att utforska ens egen miljö och att lära känna sig själv."

Bara en metod?

"Ja, en metod. Jag har valt filmen, där någon annan kanske hade valt någon annan metod. Alla letar efter vägar att hitta sanningen, förklara universum... och film är bara en möjlig metod. En filmskapare rekonstruerar och utforskar en del av universum."

Kasaravalli, liksom många andra Kannadafilmmare, baserar de flesta av sina filmer på böcker som han läser och av en eller annan orsak fäster sig vid, till skillnad mot hindi- och tamilfilmare som är notoriska plagiatörer. Vi talar om perception, ett oundvikligt ämne när man pratar film.

"När vi är barn är vi på ett sätt oskuldsfulla, vi har någon slags beundran för världen. Vi tror att det finns något att lära. Men när vi växer upp försvinner den instinkten. Vilket är vad vi kallar realism. Är det det som är innebörden med att växa upp – att förlora oskulden? I synnerhet i ett samhälle som Indien, när vi växer upp – framför allt vi som tillhör medelklassen – tvingas vi in i en så liten värld. När vi talar om fostran – vems fostran talar vi om? Helt klart inte barnets fostran, för barn uppfostras till en påtvingad roll."

Försöker du att ge en frågeställning eller en lösning i dina filmer?

"Jag vill säga att det där är någonting som inte stämmer – men vad är det som inte stämmer? Även om jag inte ger några svar i filmen menar jag inte att jag inte har ett svar."

Är du en politisk filmskapare?

"Om du menar politiska budskap..."

Politik är när man syltar in sig i samhällsfrågor.

"Säg mig då, vad är inte politik? Man gör alltid ett eller annat uttalande genom sina filmer. Men om man karakteriserar politisk film som sådana här väldigt militanta historiker, är jag ingen politisk filmskapare. Men mina filmer är kritiska mot vissa saker."

Han har också funnit att det blivit allt svårare att finansiera sina filmer. Framförallt är råfilmen dyr för indierna, eftersom den importerar och rupien är en mycket svag valuta. Hans första tre filmer fann finansierare men de senare är gjorda på lånade pengar. Ibland måste han spela in på 16 mm och blåsa upp till 32 mm och är mycket otillfredsställd med det tekniska resulta-

Bakom kameran när Mani Rathnam spelade in sin film "Roja".

tet. Men han ger inte upp — när vi träffades i december 1992 hade han planer på att göra en barnfilm och satt och arbetade på manuset. Mot alla odds.

Kysar och erotik

Apropå erotik och kysar. Dylikt förekommer naturligtvis i importerade filmer. Faktum är att det importeras en hel del europeisk kvalitetsfilm till Indien och dessa filmer — vilka som vi vet ofta innehåller en näckscen eller en glimt av tuttar — marknadsförs sedan som "Love"-filmer.

Den censur eller självcensur som förekommer i indisk film är inte lika hård när det gäller importerad film. De scenerna med tuttar och liknande som slipper igenom censorns granskande öga kan göra en film till storsäljare i biografleden och filmimportörer refererar till sådana scener som "bits" — hur många "bits" filmen innehåller. Ibland tar man "bits" från andra redan slutkörda filmer och klipper in i nya filmer för att höja "bitsfrekvensen", ibland använder man till och med bortcensurerade "bits" för att göra filmerna mer attraktiva, men trots de här knepen kan filmer utan adderade "bits" resultera i enorma kassasucéer på vuxenbiograferna.

Affischerna är ofta inte kopplade till den verkliga filmen utan är färgkopior ur utländska sextidningar, reklamerna lyder sålunda: "Volcanic lava eruptions of passion .... nights of lust and nonstop love." "Sexxx-rated adult-adult." "Firecracker Girls who will rocket you to the height of sexxstacy." Eller: "Virgin blood of young girls make the vampire younger.... stronger .... virile and more evil (for adults only)."

I min vetenskapliga handläggning av ärendet beslutar jag mig för att se sistnämnda film som heter *Vampire in Venice* regisserad av **Augusto Caminito**, med **Klaus Kinski** i rollen som vampyren och med musik av **Vangelis**. Jag kände inte till den här specifika filmen, men den gick upp på sexbiografen **Jamuna** i Bombay och ersatte **Roger Vadims** klassiska *And God created woman*. Andra filmer som dragit flåsande män till **Jamuna** under månaderna innan hade varit **Volker Schlöndorffs** *Swann in Love*, **Roman Polanskis** *What?*, **Ken Russels** *The Rainbow* och **The Emerald Forest** av **John Boorman**. Dessutom väntade man ivrigt på att **David Lynch**' *Wild At Heart* skulle släppas genom censuren.

Det lät ju som en riktigt intressant filmklubb, tänkte jag, fortfarande fylld av skepsis mot det här "bits"-snacket. Jag hade också hört att filmerna ofta visades under andra namn, att t ex en fransk film som hette *Guy de Maupassant* blev *Guy in Love* därför att "Love"-ordet var på modet. Precis som 1967, tänkte jag glatt och tog på mig pannbandet och mockajackan med fransar.

Salongen var långt ifrån fullsatt och grupper av män satt utspridda här och där i biografmörkret. Först kom en trailer av *Guy in Love* med en antydd avsugning. Sedan kom *Vampire in Venice* som visade sig vara en lågbudgetskräckfilm. Spolarna visades i lite omkastad ordning, så jag lyckades aldrig få något riktigt sammanhang, men jag såg vampyren döda några halvnakna flickor.

Efter paus kom filmens klimax och det som alla väntat på, en sängkammarscen med **Klaus Kinski** och en naken flicka. Efter scenen kommer en kort inklippt snutt med ett kopulerande par på en sandstrand (otydligt), en naken kvinna som låg på en äng och därefter växlade vi tillbaka till den riktiga filmen igen. Det var "bitsen" det. Efteråt kom en massa talscener och publiken började droppa ut ur salongen eftersom filmens "height of sexstacy" tydligen var förbi.

Inställningen till sex kan sägas vara aningen komplicerad i Indien, där väldigt få människor tar del av någon ➤

Zac O Yeah – SYDASIENS filmkorrespondent på plats i Indien.

sexualupplysning och många skolor är fortfarande motståndare till samlevnadsundervisning eftersom man i princip befarar att eleverna ska börja praktisera sina kunskaper.

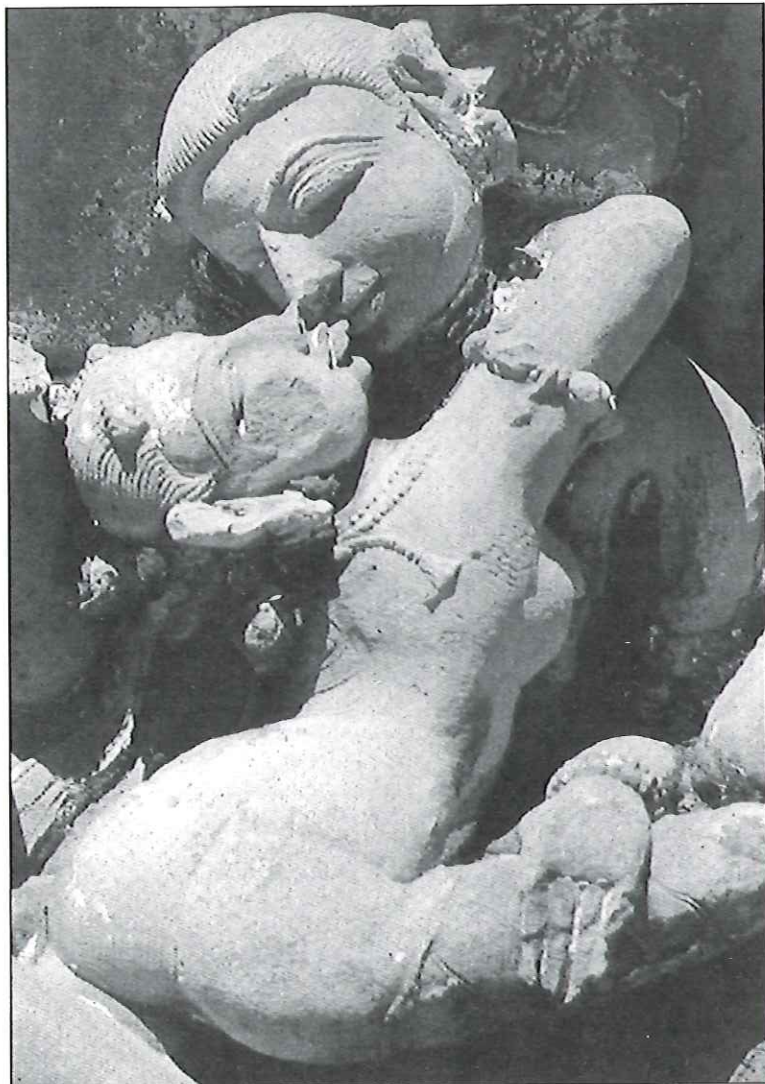
I sin tur leder detta till att många inte vet någonting om sex och att frustration, i stället för tillfredsställelse, drabbar dem som gifter sig — då sex äntligen blir tillåtet. Samtidigt har Indien relativt mycket erotisk arkitektur i sina tempel, bestående av yppiga gudinnor och kopulerande sällskap av två eller flera gudar, templen i Khajuraho till exempel tycks vara helt vigda åt erotisk konst.

Bland den uråldriga lyriska litteraturen finns Kama-Sutra, en handbok i sex- och samlevnad, vilken — inklusive instruktiva teckningar — finns i de flesta bokaffärer. Samtidigt har **Madonnas** fotobok *Sex* bannlysts och man är inte nödbedda när det gäller att klanka ner på de dekadanta kulturen i väst; under tiden hittar du på gatorna, framför allt i Bombay, högar med sextidningar, videokassetter med samlagsscener på omslagen, dessa pocketböcker med **Samantha Fox**' pappar på framsidan och titlar som *Bone Eater*....

Dubbelmoral

Tidig förebild till dagens mest vågade filmer. Figur från Vishwa Nath-templet i Khajuraho.

Jag kanske är lite pucko men jag har svårt för att få det här att gå ihop. 1992 uppmärksammades det i en lokal dagstidning att polisen i någon småstad lyckats haffa en porrfilmsuthyrare som hade sprungit ut genom bakdörren till sin butik, på sig hade han de sex kassetterna med pornografiskt innehåll som han hyrde ut. Troligtvis rörde sig det sig här isolerade fallet om en person som hade

undlåtit att betala sina mutor. Ett annat fall rörde sig om en tidningsredaktör som blev nerstucken efter att han i sin lokaltidning avslöjat en handel med barnporrbilder...

HIV sprids över hela Indien och de flesta prostituerade tror att det räcker om man tvättar sig ordentligt efter arbetsnatten. Enligt Times of India säljs minderåriga flickor från Agra till bordeller i Calcutta för ca 2 500 kronor, i artikeln redogörs utförligt för ett fall där en flicka lyckades rymma. Så när vi snackar om sex är Indien ett underligt land där mycket dubbelmoral råder.

Kysisar på film kanske kan tyckas irrelevant i sådana här sammanhang, men jag undrar fortfarande. Det vanliga — i indisk film — är att den manliga och kvinnliga skådespelaren tillsammans med sensuell bakgrundsmusik bygger upp en romantisk stämning, läpparna närmar sig varandra, publiken är andlös och plötsligt brister hjälten ut i sång och slänger upp hjältinnan på sina axlar. I bakgrunden ser man en vy över Himalayas. Efter att ha sett det här förfarandet upprepas i ca 40-50 filmer började jag misstänka att det fanns ett skäl till varför skådespelare aldrig kysste varandra framför mina ögon.

Inte heller inom teater är det brukligt att visa kysisar och fenomenet kan härledas ca 2 000 år bakåt i tiden, till boken *Natyashastra*, vilken anses vara en del av den vediska litteraturen. *Natyashastra* tillskrivs det antika helgonet **Bharatamuni** som ska ha tagit emot diktamen från självaste överguden Brahman. *Natyashastra* sägs ha tillkommit i en tid då folklig underhållning var på en synnerligen låg och omoralisk nivå, och den räknas fortfarande som ett viktigt referensverk inom modern indisk teater och dans, ungefär som Aristoteles teaterteroser fortfarande studeras inom europeisk teater.

Natyashastra instruerar specifikt att man varken ska sova eller visa sängar på scenen, inte heller kysisar eller omfamningar etc därför att "det i publiken kan finnas en familj bestående av far, son, svärdotter, svärmor etc och därför ska sådana scener noggrant undvikas" (XXII 284-288). Däremot accepteras kärlek om den visas på ett vackert och anständigt sätt.

Kysisar undantagna

Under sektion 5B i The Cinematography Act of 1952 sammanfattas vad som inte får visas, och underavdelning (2), paragraf (C), rör erotiska situationer. Vad som ska saxas bort är avsnitt vilka "deals with the relations between the sexes in such a manner as to — i) lower the sacredness of the institution of marriage; ii) suggests that illicit sexual relations are ordinary incidents of life and not to be reprobated; iii) depict — a) rape, premeditated seduction or criminal assaults on women; b) immoral traffic in women; c) soliciting prostitution or procuration; d) illicit sexual relations; e) excessively passionate love scenes; f) indelicate sexual situations; g) scenes suggestive of immorality; (D) exhibits the human form, actually or in shadowgraphs — i) in a state of nudity; ii) indecorously or suggestively clothed; iii) indecorous or sensuous posture; and — i) the unnecessary exhibition of feminine underclothing; ii) indecorous dancing; iii) indecent dress, conduct, speech, song or theme, or indecent portrayal of national institutions, traditions, customs or culture; iv) importation of women."

Där står dock inte ett ord om kysisar och faktum är att fram till 1930-talet förekom det rikligen med kysisar i indiska filmer men att de tycktes ha försvunnit som genom ett trollslag p g a det mest otroliga av allt — självensur. Så när den ovanstående lagtexten skrevs förekom inte kysisar i filmerna, och denna självensur hade sedan följt med och blivit en tradition som trots att dagens ofta vulgära hindifilmer bryter mot praktiskt taget varenda

3
R
I
B
B
E
D
C
O
N
D
O
M
S

Pooja Bedi, berömd filmskådespelerska, är känd som "snuskant" sedan hon ställt upp för annonsfotografering. Kama Sutra kondomer "där en man måste veta en ung kvinnas villighet, ärlighet, renhet och vilja liksom hennes passioners intensitet och svaghet..."

punkt i ovanstående regelridå, fortfarande har en ovilja mot att visa den faktiska filmkyssen.

Slutligen lyckades jag dock få se den: Två populära hindiskådespelare, **Amir Khan** och **Pooja Bedi**, utväxlade en försiktig kyss i "hindi-Grease"-versionen *Jo Jeeta Wohi Sikander*, en av 1992 års storsuccéer. Pooja Bedis roll var dock slampans, det var hon som gjorde sitt bästa för att fördärva och så osämja bland de renhåriga collegepojkar. Pooja Bedi har ett "snuskant"-rykte om sig i Indien; det är hon som nästan blottar sig i ett sensuellt fotografi på Kama Sutra-kondompaketet.

Själva listan över censurerbara ting är naturligtvis längre än ovanstående, i synnerhet när det gäller annat som kan påverka allmänhetens moral, och olika uppfattningar om samhället och politik. I sin kritiska bok *Pornography and Censorship in India* konstaterar juristen och Film Censorship Commission-ordföranden **G D Khosla** att: "Ett ögonblicks eftertanke torde övertyga var och en om att det är möjligt att föra in praktiskt taget vilken film som helst under tidigare nämnda paragrafer."

Följdaktligen är det beroende på hur man tolkar ovanstående regler som kyssar är eller inte är förbjudna i film. Kyssar och nakenhet har, lustigt nog, blivit en bland filmmakare etablerad måttstock för vad som får visas och inte visas, och att all slags erotik och våldtäkter etc som äger rum med kläderna på och utan kyssar, i stort sett, passerar genom detta stormaskiga nät.

Export

Den årliga filmexporten från Indien är relativt blygsam, det rör sig om 30-40 miljoner kronor totalt, eftersom

marknaden för indisk film nästan uteslutande är Indien. De viktigaste utlandsmarknaden är länder som har sett en betydande immigration av indier; i Nordafrika, Gulfländerna, Fjärran Östern, Singapore och Malaysia. Även i Storbritannien där man har en relativt stor indisk population händer det att en och annan storsäljande "tandoori-western" med Amitabh Bachchan eller Jackie Shroff går upp på biografen. I övrigt rör det sig om videomarknader i mer eller mindre blygsam skala i länder som Sydafrika, Kanada eller Ryssland, menar producenten **Chandrakant Mehta** i en intervju i Screen Trade Information.

Som koncept har jag svårt för att tänka mig att indisk film kan slå igenom i ett land som Sverige, de västerlänningar jag pratat med reagerar relativt uniformt på hindifilm och åsikterna är att de är stereotypa, kitschiga, dåligt gjorda, extremt töntiga, hopplöst långa och fullkomligt ologiska, så de flesta brukar lämna biografen i pausen, utan att se färdigt filmen. De filmer som faktiskt försöker nå en utländsk publik klipps oftast ner av insiktsfulla producenter som bl a lyfter bort sång- och dansnummer. Och om det skulle dyka upp en indisk film på Göteborgs Filmfestival så är den sällan representativ för indisk filmindustri, eftersom dylika parallella filmer som uppskattas av cineaster i väst inte marknadsförs i Indien.

Roja

Det här var inte så illa, säger jag till mig själv när jag går till Devi Paradise på Mount Road för att se **Mani Rathnamns Roja** för tredje gången. Bland alla filmer jag sett i Indien var den bäst; Det nygifta paret Roja och Rishi Kumar reser till Kashmir där Rishi kidnappas av militanter som vill ha en terrorist frigiven i utbyte mot den indiske dataingenjören. Hans näpna hustru bollas mellan polisen ("Det är inte vårt ärende.") och militären ("Det finns inget vi kan göra. I'm sorry.") och hon kan inte ens hindi eftersom hon är en flicka från landet i Tamil Nadu längst nere i syd. Roja (som är något av ett genombrott för **Madhu Bala** som länge har gjort biroller inom indisk film) blir till och med utskäld av översten:

"Femton man dog när vi tillfångatog den här terroristen. Och nu vill du att vi ska släppa honom i utbyte mot din make?"

Roja skäller tillbaka:

"Skulle ni ha resonerat likadant om min man hade varit en VIP?"

Vintern 92/93 rädde "Roja-feber" i Sydindien, filmen uppskattades av både cineaster och den vanliga publiken. Det är en oskuldsfull kärleksfilm helt i avsaknad av den plumpa sexism som dominerar de flesta hindifilmer, det är en råbarkad actionfilm utan det sadistiska våld som gjort sitt intrång i indisk film i form av karatemassakerbenknäckarstuntartisterna, samtidigt undviker den inte politiskt känsliga ämnen... Filmens vackra och medryckande "songpicturisations" gör den oföglömlig. Till och med i Bombay visades Roja på den centralt belägna Regal-biografen (fast bara på söndagsförmiddagarna) och i en artikel i Sunday Times refererar man till filmens regissör **Mani Rathnam** som "the Steven Spielberg of India." Roja är de rättfärdigas film och den tog mig med storm.

För Sverige i Asien

Zac O'Yeah

SYDASIENS utsände

Sri Lankas tre litteraturer presenteras i samma bok

The Penguin New Writing in Sri Lanka. Edited with an introduction by D.C.R.A. Goonetilleke. Penguin India.

Det har getts ut antologier med skönlitteratur från Sri Lanka förut, och flertalet noveller och dikter som DCRA Goonetilleke valt ut har stått att läsa i någon av dem.

Men en Penguinbok hittar lättare fram till en bredare publik, och dessutom är det faktiskt första gången som alla Sri Lankas tre litteraturer delar på utrymmet i en och samma bok. Här finns således en sektion med engelskspråkig originallitteratur och dessutom översättningar från singalesiska och tamil. Det är verkligen något att glädja sig åt!

Engelskspråkig dominans

Men proportionerna litteraturerna emellan är sådana att jag undrar om inte en del av Goonetillekes landsmän kommer att bli rasande. Nästan hälften av textmassan åt den lilla engelskspråkiga minoriteten, och det "nyaste" bidraget från den singalesiskspråkiga majoriteten är från 1974!

Goonetilleke ursäktar sig med att det råder ren torka i fråga om översättningar och däri har han säkert rätt. Men det känns ändå otillfredsställande, särskilt som det annars så fylliga förordet är mycket vagt i fråga om de senaste decennierna.

Likafullt är boken ett fynd, inte minst för nytillkomna läsare. Den lankesiska

prosan har alltid dominerats av en lättillgänglig realism i europeisk 1800-talstradition som inte gärna kan avskräcka någon. J S Tissanyagam skildrar (på engelska) känsligt och konturskarpt hur en ung student med stappig engelska hamnar i underläge gentemot en studentska som har språket i sin makt.

Omvänt perspektiv

Gunadasa Amarasekara (på singalesiska) vänder på perspektivet och låter en utlandsutbildad läkare framstå som hjälplöst vingklippt i mötet med hemlandets realiteter. N S M Ramaiya (på tamil) skildrar gripande om hur fattigdomen skiljer honom och henne, två plantagearbetare, åt.

Poesin uppvisar en mera komplicerad bild. Den engelskspråkiga poesin har länge varit påfallande vital, med Lakdasa Wikramasinhas explosiva satirer och Jean Arasanayagams dödsbesatta bildflöde som några exempel.

Mäktigt kulturarv

Det som översätts från singalesiska och tamil, däremot, förlorar förmodligen en hel del på vägen. Men man kan ana en rikare ordmusik och en medveten anknytning till ett mäktigt kulturarv när Gunadasa Amarasekara och Wimal Dissanayake målar upp folktrons demoner och skräckgestalter.

Den muslimske tamildiktaren M A Nuhman står uppenbart mitt i en muntlig

tradition och sparar inte på ord och bilder när han manar de fattiga till revolt.

Tre språk, tre litteraturer. Skilda åt och samtidigt inbegripna i ett svåröverblickbart samspel. De nationalistiska stormarna vid femtitalets mitt betydde, som Goonetilleke påpekar, radikalt omprövade positioner för alla. Den singalesisk-språkiga litteraturen drogs in en djupgående kulturell renässans, de båda andra litteraturerna tvangs kapa beroende banden med sina "hemländer" Tamil Nadu och Storbritannien.

Trasas sönder

Och dagens utdragna etiska konflikt, vad kommer den att innebära? Om den säger Goonetilleke mycket litet i sitt förord, och bara ett fåtal bidrag berör det. Men man kan vara säker på att ingenting kommer att förbli sig likt – och frukta att dyrbara värden kommer att trasas sönder av våld och chauvinism, partikrav och kommersialisering.

På sätt och vis är jag glad att denna antologi visar på ett annat Sri Lanka än krigets – på andra dimensioner, andra konflikter och glädjeämnen. Samtidigt är jag rädd att den snart ska stå som ett monument över vitalitet och traditioner som inte längre finns.

Anders Sjöbohm

Kriget tog inte slut i Afghanistan

Anders Sundelin och Maria Söderberg: Afghanistan mellan krig och fred. Ordfronts förlag 1993

För någon med mina begränsade, ja näst in till obefintliga kunskaper om Afghanistan, var denna bok en spännande invigning. Det var ett par år sedan ropen "Sovjet ut ur Afghanistan" slutade skalla och landet föll mer eller mindre i glömska. Vad hände sedan i detta "land mitt i världen"?

Flyktingarna började sakteligen återvända, minfalten rensades, men freden kom inte med de sovjetiska soldaternas uttåg. Efter ett decenium av krig, krigar man än i ett sönderslaget land. Nu är det olika muslimska fraktioner som strider mot varandra. Ändå är det islam som är den

gemensamma nämnaren för dessa brokiga folk slag som ska samsas om ett land.

Både Anders Sundelin och Maria Söderberg har besökt Afghanistan flera gånger tidigare, resor som bl a resulterat i böckerna "Jihad det heliga kriget" av Sundelin och "I krigets skugga" av Söderberg.

Men det här var första gången som de kunde resa öppet. Det ursprungliga syftet med resan var att skildra vardagslivet efter kriget med Sovjet men boken blev istället en bilderbok över människor mitt i ett inbördeskrig.

I sin bok "Konsten att berätta en historia" säger Sundelin så här .. "Det måste finnas en personlig röst i allt berättande, antingen vi skriver romaner eller reportage, berättar roliga historier eller spelar teater."

Det är den personliga rösten som skildrar mötet med olika människor i deras senaste bok, utan att man någon gång över-skuggar afghanernas röster. Och den personliga texten balanseras väl med Maria Söderbergs vackra och talande bilder.

Eftersom jag är en nybörjare på Afghanistan hade jag gärna velat få en noggrannare förklaring till vem som krigar mot vem i frt pågående inbördeskriget, och varför. Jag hittade inga svar på mina frågor i boken men min nyfikenhet är väckt. Trots dess berättelse om kamp och lidande är det här en färggrann och mycket fin bok.

Boken kan köpas i bokhandeln för ca 120 kr.

Karin MacLennan

Ståhls kritiserade etikettsregler i nyupplaga

Inget snobberi att vara ren i Indien!

David Ståhl: INDIEN : Historisk översikt - Dagens Indien - Kast systemet - Livsattityder och Etikettsregler. Empatum förlag 1992

När den andra upplagan av David Ståhls häfte "Indien: Livsattityder - Etikettsregler" kom ut 1990 möttes den av svidande kritik från SYDASIENS recensent. David Ståhl anklagades för breda generaliseringar och direkt felaktig information, att "förmedla en bild av Indien som luktar gammalt unket 1930-tal". Ståhl uppmanades att sluta publicera sådant trams.

Det gjorde han inte. Nyligen kom den tredje upplagan av hans häfte ut, nu utökad med en översikt över Indiens historia och dagens samhälle. Inga större förändringar har skett i textmassan. David Ståhl har tydligen inte tagit åt sig av kritiken. Var den då berättigad?

Tobias Hellström, Ståhls kritiker i SYDASIEN 1/91, beskyllde denne för att generalisera. Den kritiken har jag svårt att förstå. Hur ska man någonsin kunna beskriva ett land om man inte generaliserar? Det torde vara en praktisk omöjlighet!

Visst är inte alla indier glada, spontana och tidsomedvetna, men alla engelsmän är heller inte artiga, alla italienare är inte temperamentsfulla och alla svenskar är inte tillbakadragna. Ändå kan vi med dessa generaliseringar karaktärisera olika folkslag.

Ståhl beskylls vidare för att skriva för affärsmän. Inget ont i det! Även om skriften inte direkt riktar sig till budgetresenärer är den dock späckad med råd och tips som alla Indienresenärer med fördel kan ta till

sig.

Ståhl påpekar bl a hur viktigt det är att man håller sig hel och ren. Detta är inget affärsmannsnobberi som Hellström antyder utan en indisk levnadsregel som även den fattigaste eftersträvar.

Det är just turisterna i Indien som går omkring som trashankar. En indisk vän sa till mig en gång: "Det är en oerhörd förläppning mot oss att ni som har råd att få era kläder tvättade och strukna inte respekterar oss mer än att ni går omkring på det viset." Det finns onekligen ett stort behov av information om vett och etikett hos Indienturister.

Det finns dock ett avsnitt i Ståhls skrift som får mig att hicka till, nämligen det som handlar om det kontroversiella ämnet "mutor". Ståhl skiljer på mutor och *bakshish*. Mutor existerar men är socialt oacceptabla, bakshish däremot ges på flygplatser och järnvägsstationer för att man ska få sin biljett, eller till kontorister för att ens ärende ska handläggas lite snabbare.

Jaså. Varken Hellström eller jag kan urskilja den här gränsdragningen. Jag har aldrig i mitt liv betalat något extra för att få mina tågbiljetter i Indien. För det första har jag som budgetresenär helt enkelt inte råd och för det andra är det mig moraliskt anstötligt.

Om alla vi "rika" betalade för att få saker utträttade hur skulle det gå för alla indier som inte har råd att betala bakshish? I sin andra upplaga informerade Ståhl om att bakshish inte bör överstiga ett par hundra rupier. Detta har han tagit bort i den tredje upplagan, och förhoppningsvis försvinner hela stycket om bakshish till nästa upplaga.

En fläckfri svensk i Indien

David Ståhl, "Indien, Livsattityder - Etikettsregler", Empatum AB

Ståhl i den jobbar alla som arbetar i Indien. A. Ljung och David Ståhl. Foto: Per W. Wästberg

• EN SVENSK som till Indien. David Ståhl har uti sin tredje upplaga av "Indien: Livsattityder - Etikettsregler" skrivit om att man ska vara ren i Indien. Detta är inget snobberi utan en indisk levnadsregel som även den fattigaste eftersträvar.

Det är just turisterna i Indien som går omkring som trashankar. En indisk vän sa till mig en gång: "Det är en oerhörd förläppning mot oss att ni som har råd att få era kläder tvättade och strukna inte respekterar oss mer än att ni går omkring på det viset."

Det finns onekligen ett stort behov av information om vett och etikett hos Indienturister.

Det finns dock ett avsnitt i Ståhls skrift som får mig att hicka till, nämligen det som handlar om det kontroversiella ämnet "mutor".

Ståhl skiljer på mutor och bakshish. Mutor existerar men är socialt oacceptabla, bakshish däremot ges på flygplatser och järnvägsstationer för att man ska få sin biljett, eller till kontorister för att ens ärende ska handläggas lite snabbare.

Jaså. Varken Hellström eller jag kan urskilja den här gränsdragningen. Jag har aldrig i mitt liv betalat något extra för att få mina tågbiljetter i Indien.

För det första har jag som budgetresenär helt enkelt inte råd och för det andra är det mig moraliskt anstötligt.

Om alla vi "rika" betalade för att få saker utträttade hur skulle det gå för alla indier som inte har råd att betala bakshish?

I sin andra upplaga informerade Ståhl om att bakshish inte bör överstiga ett par hundra rupier.

Detta har han tagit bort i den tredje upplagan, och förhoppningsvis försvinner hela stycket om bakshish till nästa upplaga.

Så såg det ut när SYDASIEN recenserade David Ståhls etikettsregler förra gången.

Jag hade just avslutat en kurs i indisk historia när jag fick Ståhls häfte i min hand. När jag hade läst hans stycke om Indiens historia önskade jag innerligt att jag haft den vid kursens början. Det hade nog inneburit ett par poäng till på tentan. Hans lättlästa översikt är nog enastående i sitt slag, i alla fall på svenska.

Inför ens första resa till Indien står man med tusen frågor. Det här häftet hjälper dig med svaren. Antingen man är affärsmän eller budgetresenär kommer man att få en mer givande vistelse i Indien om man är intresserad av att lära sig landets seder och bruk. Om man är mer ambitiös kanske man också vill lära sig lite om historien och religionen. Då är det här häftet en pärla. Läs den innan du åker eller ta den med dig.

David Ståhl är en av Indienresenärer som föreläser om Indien både för affärsmän och vanliga resenärer. Häftet kan beställas från hans företag EMPATUM AB, Box 26159, 100 41 Stockholm.

Karin Maclennan

Detektivarbete i Sven Hedins spår

Lasse Berg och Stig Holmqvist: I Sven Hedins spår. Carlssons förlag 1993.

Ingen svensk resenär genom tiderna har gått så grundligt till väga och samtidigt så fångslande lyckats skildra sina upplevelser som Sven Hedin. En märklig man som tillbringade många år, sina bästa år, på expeditioner i det inre av Asien.

Sven Hedins vetenskapliga kartläggningar har idag inte längre någon betydelse, dagens teknik erbjuder större precision, men hans reseskildringar förlorar aldrig sin fascination. Och det inte bara i Sverige. I tex Indien trycks hans böcker på nytt och finns att köpa i bokhandlarna.

Lasse Berg och Stig Holmqvist reste för några år sedan i Sven Hedins fotspår genom den del av Centralasien som nu ligger i Kina, något som resulterade i ett antal TV-program. Nu har de båda också gett ut det hela i bokform, ett praktverk att njuta av.

Boken varvar kapitel som handlar om Sven Hedin själv och hans resor med kapitel om Bergs och Holmqvists resa 100 år senare. Det är en bra metod som gör boken lättläst. Särskilt spännande är författarnas detektivarbete kring den olyckliga kärlek som visade sig var drivkraften bakom Hedins s mest vanvettiga expedition, den makabra dödsmarschen genom Taklamakanöknen 1895.

Lars Eklund

George Keyts konstnären som fann inspiration i buddhismen

I den lankesiske konstnären George Keyts måleri förenas västs och östs traditioner. Hans familjebakgrund är eurasiatisk men han bröt tidigt med den och sökte sig i istället till buddhismen.

På landsbygden i det buddhistiska kärnområdet i det inre av Sri Lanka, nära den gamla huvudstaden Kandy, fann han tidigt en fristad. Där fanns färgerna och formerna som kunde inspirera hans konst, där kunde han leva nära inpå årstidernas och det traditionella singalesiska bylivets rytm.

Ändå var det inte minst de europeiska konstnärerna, skriver **H A I Goonetilleke** i *George Keyt — a life in art* (1989), som hjälpte honom finna en egen uttrycksform. Särskilt gäller det målare som **Cézanne, Gauguin, Matisse** och **Picasso**; den sistnämnde påverkade honom att utveckla en av sina egenheter, sin (enligt Goonetilleke) "besatthet av den obrutna linjen". Men också kulturarvet från buddhismen och hinduismen var betydelsefullt: tempelfreskerna i Kandy, sydindisk dans och drama som han mötte på resor till Kerala och Tamil Nadu, ett livsavgörande möte med **Tagore**.

Sin första utställning hade han mot slutet av tjugotalet. 1930 lovordades hans målningar i en recension för färgernas magi och för att de förenade plastisk åskådlighet med dramatisk uttrycksfullhet. Den som skrev recensionen var vid den tiden Chiles konsul på Sri Lanka och hette **Pablo Neruda**.

Som ung var Georg Keyt attraherad av nationalistiska och socialistiska strömningar, men någon socialt och politiskt engagerad målare har han knappast varit. Han har i stället sökt bygga, skriver Goonetilleke, "en självtillräcklig, inre andens värld". I sitt måleri är det den fysiska formen han intresserar sig för, något som bl a resulterat i en lång rad kvinnoporträtt.

Under trettitalet gav George Keyt på eget förlag ut tre egenartade diktsamlingar: *Poems* (1936), *The darkness disrobed* och *Image in absence* (båda 1937). I dem bryts mörker och ljus mot varann, och påfallande ofta har dikterna en abstrakt prägel och tonfallet i dem är meditativt. "Jag överlämnar mig åt rösten som sänder sig själv i landsflykt från dagsljuset" börjar en dikt och i en annan talar han om hur musiken i ett hindutempel "tillskansar sig mina känslor med en tystnadens spegel i sina händer".

Några år senare publicerade Keyt översättningar av singalesiska folkdikter, liksom av *Gita Govinda*, en 1100-talsdikt på sanskrit om guden Krishnas och herdinnan Radhas kärlek. Därefter har det varit tunnsått med dikter i tryck.

Idag kan George Keyt se tillbaka på ett långt och synnerligen produktivt konstnärsliv. Både hans måleri och poesi, där väst och öst förenas, har stått för något nytt på Sri Lanka. Hans berömmelse har nått långt över landets gränser och hans tavlor har varit utställda i bl a London och Paris.

Samtidigt betyder denna berömmelse att hans konst idag betingar priser som få av hans egna landsmän idag kan betala. När Keyts 88-årsdag firades med en minnesutställning (1989) hölls denna, ironiskt nog, inte i något av Colombos konstgallerier utan i en – bank.

Anders Sjöbohm

BANGLADESH

Flera floder svårt förorenade

Flera av Bangladeshs största floder är allvarligt nedsmutsade av orenat avfall från industrier och hushåll. Värst drabbad är Buriganga-floden i Dhaka. Här har man påträffat stora mängder tungmetaller från de 150 garverier i staden som arbetar med krombaserad läderberedning utan avfallshantering.

I industristaden Chittagong har Karnaphulifloden förvandlats till en oljig smet efter långvariga utsläpp från fosfatfabriker och oljeraffinaderier. (*Mostafa Kamal Majumder, Dhaka*).

BHUTAN

Söker indisk hjälp mot rebeller

Den bhutanesiska regeringen har nu direkt vänt sig till myndigheterna i angränsande indiska delstater, Assam och Västbengalen, för att få kontroll över det uppror av etniska nepaleser som sedan 1988 plågat södra Bhutan. Rebeller som bekämpar den pågående "bhutaniseringen" även av den nepalesiska minoriteten har hittills haft en fristad på andra sidan gränsen i Indien, varifrån man genomfört väpnade attacker mot regeringsmål i Bhutan.

Men en överenskommelse har nu träffats mellan Assams chefsminister Hiteswar Saikia och Bhutans inrikesminister Dago Tshering att båda sidor lovar att stoppa militant verksamhet riktad mot det andra landet. Nepalesiska rebeller grips nu i Assam och utlämnas till Bhutan. Tidigare har kung Jigme Singye Wangchuk fått liknande utfästelser från Västbengalens chefsminister Jyoti Basu.

INDIEN

Bombdåd i Madras

En kraftig bombexplosion detonerade den 8 augusti i den militanta hinduextremistiska organisationen RSS lokaler i Madras, varvid 10 människor dödade. Tidigare har liknande bombdåd inträffat i andra indiska storstäder.

Förbud mot hinduiska organisationer upphävt

En särskild tribunal, Unlawful Activities Tribunal, förklarade i ett utslag den 4 juni att förbudet som infördes i vintras mot de två hinduextremistiska organisationerna RSS och VHP var olagligt. Organisationerna som är nära knutna till oppositionspartiet BJP förbjöds i samband med stormningen av Ayodhyamoskén.

Boforsaffären rullar vidare

Den kontroversiella Boforsaffären som skakat Indien sedan 1986 och som ledde till att Rajiv Gandhi tvingades avgå 1989, har åter blivit hett stoff. Detta sedan en federal domstol i Schweiz belutat att lämna ut namnen på dem som tagit emot 200 miljoner dollar i mutor från Bofors.

Domstolen har slutgiltigt avslagit besvär från bl a familjen Hinduja i England och Bofors indiska agent Win Chadha, som försökt stoppa offentliggörandet. Och eftersom endast nära berörda haft rätt att överklaga anses det helt klart att dessa är inblandade. Kontouppgifterna ska överföras till indisk polis under hösten.

Dammybygget går vidare i Narmadafloren

Polis från delstaten Maharashtra började den 4 juni att riva hus i byn Manibeli, den första som kommer att dränkas av dammarna som ingår i det kontroversiella Narmadaprojektet. Hundratals motståndare till projektet har samlats i byn och hotat med att stanna kvar och låta sig dränkas.

Oroande AIDS-siffror

Trots att de första fallen av HIV i Indien kom så sent som 1986 bland prostituerade i Madras så tror WHO att det idag finns ca 1 miljon fall. Indiens sjukvård med över 7.000 primärvårdcentraler, 620.000 sjukhusbäddar och med 1 läkare på 2.500 invånare kan bli en droppe i havet om prognosen 2-5 miljoner HIV-fall vid sekelskiftet slår in. Hälsovärdsmyndigheterna oroas också av sambandet mellan AIDS och tuberkulos. Landet har 1,5 milj fall av

tuberkulos varje år och 0,5 miljoner av sjukdomen som också är dyr eftersom den kostar omkring 1.500 rupier per fall. Man räknar nu med att antalet tuberkulosfall kommer att öka tillsammans med de ökade AIDS-fallen.

NEPAL

Kommunister agiterar mot regeringen

Den kommunistiska oppositionen i Nepal protesterar våldsamt mot den ekonomiska liberaliseringspolitik som den första demokratiska Kongresspartiregeringen i landet för. Agitationen förstärktes sedan två av de främsta ledarna för Communist Party of Nepal (United Marxist-Leninist), M K Bhandari och Jivraj Ashrit, omkom i en bilolycka i maj.

Under våldsamma protestdemonstrationer i Kathmandudalen satte regeringen in polis som sköt ihjäl 25 människor, och 550 personer arresterades.

Kommunisterna som i valet 1991 erövrade 82 platser av de 112 i parlamentet (Kongresspartiet tog hem 112), inklusive 8 av de 10 platserna som representerar Kathmanduregionen, har anklagat regeringen för att sälja ut nepalesiska intressen genom avtalet som träffades i december 1991 med Indien, som bl a går ut på att exploatera Nepals vattenresurser gemensamt.

Noshörningar offer för tjuvskytte

Tjuvskytten har ökat markant i Nepal under senare tid. Främst drabbas noshörningarna. I Chitwan, en av landets stora nationalparker, har beståndet minskat från 400 till 212 djur. Många av noshörningarna dödas med gift för att inte väcka uppmärksamhet. Därefter avlägsnas de åtråvärda hornen som betingar ett pris på 200 000 kronor kilot på den svarta marknaden.

Flera internationella ligor opererar i utkanterna av nationalparkerna där de erbjuder stora penningssummor till de bybor som vill samarbeta kring tjuvjakt. Regeringen har nu posterat 800 armésoldater runt nationalparken i Chitwan. Samtidigt har man erbjudit belö-

ningar på 8.000 kronor till dem som kan lämna upplysningar om tjuvskyttarna.

Beslut om vattenkraftverk

Efter nära fem års fördröjning väntas Nepal i höst påbörja byggandet av ett av Asiens största vattenkraftverk, Arun III på sammanlagt 402 megawatt. Starten har fördröjts av en intensiv debatt om kraftverkets inverkan på miljön. Faran för översvämningar har ansetts överhängande i de ritningar som hittills presenterats. Men nu har man enats om en konstruktion som ser ut att kunna tillfredsställa alla parter. Världsbanken är den främsta finansören. Första etappen av två ska stå klar år 2001.

(Jan Sharma, Kathmandu)

PAKISTAN

Pakistanska soldater dödades i Somalia

Vid en attack i Somalias huvudstad Mogadishu dödades 23 pakistanska FN-soldater och minst 50 sårades. Attacken kom som en hämnd för ett intermezzo två veckor tidigare då pakistanska soldater skjutit ihjäl två somaliska militiamän. Pakistan har skickat en stor kontingent trupper till FN:s insats i Somalia.

Benazirs bror åter från exilen

Efter 15 år i politisk exil i Damaskus återvänder nu Murtaza Bhutto, bror till Benazir Bhutto, till Pakistan där han kandiderar för Bhutto-klanens parti Pakistan People's Party, PPP, i valet den 6 oktober. Allt tyder på att han kommer att arresteras vid hemkomsten och ställas till svars för den flygkapning 1981 som militärdiktaturen utnyttjade till att fängsla både Benazir och hennes mor Nusrat. Murtazas återkomst kan leda till en maktkamp inom partiet. Modern anser att Murtaza är den rättmätige arvtagaren till PPP, som tros vinna valet.

Dyrbar motorväg skapar problem

Planerna på att bygga en sexfilig motorväg mellan Lahore

och Islamabad har blivit en stor stridsfråga i Pakistan. Den sexfiliga motorvägen inramas med höga staket längs en 32 mil lång sträcka som korsar gamla betesmarker. Kritikerna menar att det redan finns en fungerande väg mellan de två städerna. Den behöver bara rustas upp. Kostanden för motorvägsbygget, 24 miljarder dollar, delas mellan Pakistans regering och den koreanska entreprenören Daewoo, som i gengäld har rätt till inkomsterna från de planerade vägtullarna.

(Beena Sarwar, Lahore)

SRI LANKA

Singalesiska extremister åter i farten

Den singalesiska extremiströrelsen JVP är i färd med att organisera sig igen. Detta efter att rörelsen krossades i sitt och många civilas blod 1989.

Rörelsens nye ledare Somawansa Amarasinghe flydde ut ur landet sedan armén fångat in den gamla ledningen och skjutit ihjäl dem "under flyktförsök". Idag meddelar Amarasinghe att JVP lever och att man snart kommer att träda fram igen.

Rädda Barnen varnas

Sri Lankas ambassadör i Stockholm har riktat en varning till Rädda Barnen under kampanjen i våras mot sexövergrepp mot barn, bl a just i Sri Lanka. Roten till det onda är fattigdomen, och kampanjen borde inrikta sig på detta i stället för att gå på fattigdomens symptom, sa ambassadören. Och om Rädda Barnen fortsätter sin kampanj urskillningslöst kommer antalet turister till Sri Lanka bli färre, fortsatte han. Och då blir fattigdomen än större och problemen som Rädda Barnen vill komma åt än värre, enligt ambassadören. I Colombo var tonen i ämnet mer öppenhet. Där sa en hög tjänsteman på turistministeriet den 16 april att svenska Rädda Barnens kampanj var en komplott för att destabilisera Sri Lankas ekonomi.

Varning mot stöd till Tigrarna

USAs utrikesdepartement har varnat Pakistan för deras

vapenstöd till den tamilska Tigergerillan. Varningen överlämnades till Pakistans Washingtonambassadör i början av april.

UNP-förlust i provinsvalen

Det regerande UNP gjorde i mitten av maj sin första valförlust sedan man kom till makten i landet 1977. Nu gällde det val till sju provinsförsamlingar där oppositionen sammantaget fick 3,2 milj röster medan UNP fick 2,9. Trots detta lyckades UNP ta makten i tre av provinserna, men i två av dessa med hänvisning till att man blev största parti om än med mindre än 50% av rösterna. Protester från de allierade oppositionspartierna hjälpte inte. Men åtgärden blev en fläck på president D B Wijetunga som skaffat sig stor trovärdighet också utanför de egna leden genom att avskaffa ett antal av de hårdföra undantagsbestämmelser som hans hårdföre och på 1:a maj mördade företrädare, J R Jayewardene.

Oppositionen i provinsvalet bestod av DUNF under ledning av den förra UNP-ministern Dissanayake och av Folkalliansen ledd av det förra regeringspartiet SLFP. Folkalliansen tog 45 av 104 mandat i den viktiga Västra provinsen där landets huvudstad ligger. Med hjälp av DUNFs mandat kunde SLFP-ledaren Sirimavo Bandaranaike dotter Chandrika Kumaranatunge sväras in som chefsminister i Västra provinsen. Hon var också den som fick de flesta rösterna i valet.

Attack mot Fredsbrigaden

Under en demonstration för arbetsrätt i frizonen Katunayake norr om Colombo beslagtogs polis såväl filmer som kameror från representanter för Internationella Fredsbrigaderna, PBI. De mestadels kvinnliga arbetarna vid Atlas Glove hade bett om PBIs närvaro vid demonstrationen eftersom de blivit utsatta för våld tidigare. När en av PBI-observatörerna fotograferade hur en polisman började slå med en trästav mot en obebäpnad sittande demonstrant vände sig polisen mot PBI i stället.

Avsändare:
SYDASIEN
Box 1142
221 05 LUND

POSTTIDNING
BEGRÄNSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv eftersändning återsänds försändelsen med nya adressen noterad på baksidan

Här kunde ditt namn stått förtryckt om du betalat årsavgift. Ett år (=4 nummer) kostar 120 kr i Sverige (Institutioner 150 kr). Övriga Norden 150 kr, övriga världen 180 kr.
Postgiro 79 54 96-9 SYDASIEN

Utgivningspostkontor
LULEÅ 1

Kan jag få en riksha till Mårtenstorget?

Vad är väl mer passande för en SYDASIEN-redaktör än att färdas till pedals på en silverglänsande indisk riksha. Vilken känsla att köra sitt vrålåk genom stan följd av folkmassornas beundrande blickar.

Ja, så lever jag numera ett liv som lycklig rikshaägare, med ett fordon av senaste årsmodell.

Är man sedan dessutom en notorisk Calcutta-fan så är det självklart att rikshan ska komma just därifrån, med gudinnan Kalis beskyddande kraft, bengaliskt landsbygdsmotiv på plåten och indiska filmstjärnor på sufletten.

Vad är nu detta, kanske någon invänder, i Calcutta har man väl inga cykelrikshor? Det

är ju den enda staden i världen där man ännu kör hårt med omänskliga springrikskor – ni minns väl "Glädjens stad".

Tja, det stämmer bara delvis. Innanför den stadsgräns som Calcutta hade 1951 får inga cykelrikshor förekomma. Men sedan dess har Calcutta vuxit oerhört, och i alla nytillkomna eller införlivade stadsdelar är det enbart cykelrikshor som gäller.

Själv har jag inhandlat mitt fordon i staden Neihati invid Ganges, där det finns ett otal verkstäder som sätter samman rikshor av delar från cykelfabrikerna i Punjab,

Stilfullt ska det vara. SYDASIEN:s redaktör tar sin uppgift på allvar även sedan han blivit rikshaförare och kör hustrun Bubu på shoppingtur.

Foto: CLAES HALL

målar och dekorerar så att det tilltalar marknaden som här består av Calcutta-regionen och södra delen av Västbengalen. Sedan tog det massor av tid och byråkratiskt krångel att skeppa iväg den till Europa. Men det var det värt.

Om jag ska lägga redaktörskapet på hyllan och satsa på en karriär som rikshaförare? Ja, varför inte!

Gudinnan Kali självklart motiv på en riksha från Calcutta – instansad i plåten.

Lars Eklund